

**AZ AGRÁR-VIDÉKFEJLESZTÉSI
PROGRAMOK MEGVALÓSULÁSÁNAK,
A TÁMOGATÁSOK FELHASZNÁLÁSÁNAK
FŐBB TAPASZTALATAI**

**Budapest
2007**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Bognár Imre, Dorgai László, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár), Kapronczai István,
Kertész Róbert, Keszthelyi Szilárd, Kovács Gábor, Popp József,
Udovecz Gábor

Készült:

A Vidékfejlesztési Igazgatóság
Vidékpolitikai Osztályán

Szerkesztette:

Tóth Erzsébet

Szerzők:

Tóth Erzsébet (1. és 3. fejezet)
Miskó Krisztina (2. fejezet)
Bíró Szabolcs (4. fejezet)

Közreműködött:

Ady István
Balogh Marianna

Opponensek:

Szerdahelyi Péter
Keszthelyi Szilárd

Tartalomjegyzék

1. A kutatás célja, módszere és adatbázisa	5
2. Az agrár- és vidékfejlesztési programok (SAPARD, AVOP) főbb jellemzőinek rövid áttekintése	9
2.1. SAPARD program	9
2.2. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program	12
2.3. Az egymást követő programok célrendszerének, a fejlesztések irányának főbb változásai	14
3. A programok megvalósulásának elemzése, különös tekintettel a befejezett pályázatokra	19
3.1. A SAPARD pályázatok megvalósulása	19
3.1.1. A regionális megoszlás, a kedvezményezettek és a földhasználat jellemzői	23
3.1.2. A mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatására irányuló intézkedés (111.) megvalósulása	29
3.1.3. A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése (114)	35
3.1.4. A vidékfejlesztési intézkedések megvalósulása	37
3.2. Az AVOP pályázatok megvalósulása	38
3.2.1. A befejezett pályázatok regionális megoszlása és a kedvezményezettek összetétele	42
3.2.2. A mezőgazdasági beruházások támogatása intézkedés (1.1.) megvalósulása	44
3.2.3. Fiatal gazdálkodók induló támogatása (1.4.)	47
3.2.4. A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése (2.1.)	47
3.2.5. A vidékfejlesztési intézkedések megvalósulása (3. prioritás)	49
4. Agrár- vidékfejlesztési támogatások felhasználása tesztüzemi adatok alapján	51
4.1. A támogatott gazdaságok vizsgálata	52
4.1.1. Támogatástípusok szerint	52
4.1.2. Gazdálkodási formák szerint	54
4.1.3. Ökonómiai méretkategóriák szerint	56
4.1.4. Tevékenységi irányok szerint	57
4.1.5. Regionális eltérések	59
4.2. A támogatások szerepének vizsgálata	60
4.2.1. Beruházási támogatások	61
4.2.2. Környezeti támogatások	63
4.3. Támogatások részesedése az eredményből	66
4.3.1. Beruházási támogatások szerepe	66
4.3.2. Környezeti támogatások szerepe	67
4.3.3. A beruházási és környezeti támogatások együttes szerepe	68
Összefoglalás	71
Táblázatok jegyzéke	77
Ábrák jegyzéke	79

1. A kutatás célja, módszere és adatbázisa

Az uniós csatlakozást előkészítő SAPARD program, majd az uniós tagság hatályba lépésével induló Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP), valamint a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) alapvetően meghatározta a magyar agrárgazdaság fejlesztési irányait, lehetőségeit, valamint társfinanszírozás révén döntően befolyásolta a fejlesztés forrásait is. Az uniós felkészülést, a jogharmonizációt, az intézményrendszer kialakulását, a szükséges fejlesztések elindítását (a Phare programok folytatásaként) szolgáló SAPARD program a 2000-2006 közötti évekre vonatkozik. A másik két program pedig, a 2004-2006 közötti fejlesztéseket határozza meg. A programok közötti időbeni átfedései miatt az uniós programok időtartamuk alapján hét évet fognak át. Magyarországon, a tényleges működés azonban – részben adminisztratív és intézmény-szervezési okok miatt – ennél jóval rövidebb, mindhárom programnál lényegében három, illetve két évre tehető. Legkésőbb az NVT indult, ennek keretében kifizetésekre csupán 2005-ben kerülhetett sor. Az NVT teljesülésének elemzésével az előzőektől eltérő feltételrendszere, finanszírozása és a program tényleges indításától eltelt idő rövidege miatt (az első kifizetésekre 2005-ben került sor) nem foglalkozunk.

Az uniós előírásoknak megfelelően a programok teljesülését éves jelentések követik, valamint úgynevezett félidős (midterm review) értékelések, összegzések is készülnek. Ezek az információs és monitoring rendszer alapján a pályáztatás folyamatát, a közkiadások (uniós és nemzeti források együtt) követelményeknek megfelelő felhasználását, a fejlesztési célkitűzések időarányos teljesítését, rögzítik és ellenőrzik, valamint a fejlesztések hatásait (teljesítmény-növelés, GDP növekedés, munkahely-teremtés, munkatermelékenység) különféle indikátorokkal mérik. Ezen túlmenően tájékoztatást adnak a sikeres pályázatok fejlesztési irányairól, arányairól, a kedvezményezettek összetételéről, területi lefedettségéről.

A kutatás számára a fentiek kiegészítéseként jóval részletesebb információk nyerhetők az információs rendszerbe később és folyamatosan ugyancsak beépülő pályázati dokumentációkból. Ezek a pályázók és gazdaságaik adatait, a tervezett fejlesztés irányát, a tervezett és megvalósított kapacitások jellemzőit majd pedig – az idő előrehaladtával – a beruházások hatékonyságát is minősítik.

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet az agrár-vidékfejlesztési programok tervezési időszakot lezáró évében (2006-ban) indított vizsgálat keretében szükségesnek tartotta, hogy:

- az éves jelentések alapján áttekintse a programok célkitűzéseit, célrendszereit, jelezze előzményeiket, különbségeiket, egymásra épülésüket,
- a pályázati dokumentációk alapján elemezze az egyes prioritások pályázatokat, projektek számát, forráslekötését, a forrásfelhasználás mértékét,
- a befejezett, tehát a már működő pályázatok (fejlesztések) esetében kiemelten vizsgálja a kedvezményezettek területi megoszlását, gazdálkodási formák szerinti összetételét, valamint számba vegye és jellemezze a megvalósult kapacitásokat,
- a fentiek mellett, ezek kiegészítéseként a tesztüzemi rendszer 2005. évi adatai alapján megvizsgálja a beruházás jellegű és a környezetgazdálkodási célú (NVT) támogatások megoszlását, jellemzőit és kimutatható hatásait, nevezetesen:
 - az agrár- vidékfejlesztési támogatások gazdálkodási formák közötti arányait, az ökonomiai üzemméret, a tevékenységi irányok és területi elhelyezkedés csoportjai szerint,

- a beruházási támogatásokkal összefüggésben az eszközállomány és a beruházások változásait, a környezeti támogatásoknál a támogatott és a támogatásokban nem részesedő egyéni és társas gazdaságok termelési intenzitásának különbségeit,
- a támogatások és a gazdálkodás eredményességének összefüggéseit.

Az előzőekben felsorolt részterületekből is kitűnik, hogy az elemzés egyik célja, hogy összegzést adjon arról, hogy az agrár-vidékfejlesztési programok a 2006. végéig igénybe vett közösségi forrásokkal, milyen volumenű és összetételű fejlesztéseket és más, uniós követelményeknek megfelelő beavatkozásokat (termelési feltételeket, közösségi előírásokat) valósítottak meg. Mennyiben szolgálták ezek a magyar mezőgazdaság és a vidék fejlesztését, hazánk többi uniós tagállamhoz való felzárkózását (közeledését), illetve a megvalósított beruházások terén hol tartunk a lekötött források felhasználásában, a kapacitások létrehozásában, korszerűsítésében. A vizsgálatok alapján minősíthető a tervezett és a megvalósult fejlesztések egybeesése, vagy éppen a szándékoktól való eltérés mértéke is. A két program megvalósulását fejlesztési tengelyenként (prioritásonként), intézkedések és alintézkedések szintjén tárgyaljuk.

A vizsgálat keretében a tesztüzemi adatbázis alapján a támogatások összetételében tartalmában, módszerében, illetve a kedvezményezettek tekintetében a fentiekől eltérő (és elkülöníthető) elemzés is készült. Célunk ezzel a két anyag egymást igazoló, vagy cáfoló, de egyébként általánosítható megállapításainak összevetése volt. A vizsgálat az árutermelő (2 EUME feletti) gazdaságok adatai alapján választ keresett arra, hogy a különböző célú fejlesztési források (beruházási és környezetgazdálkodási támogatások) hogyan oszlanak meg az egyes gazdaságcsoportok, gazdálkodási formák között, kimutatható-e valamilyen – különböző céllal gyakran hangoztatott – „törvényszerűség” a fejlesztési források elnyerésében, illetve a különböző méretű gazdaságok milyen céllal és mértékben veszik (vehetik) igénybe a vizsgált támogatás-csoportokat. Az elemzés összehasonlíja a támogatást igénybevevő és a támogatás nélkül gazdálkodó „kontrollcsoport” jellemzőit és eredményeit is.

Mint látható, a kutatás – a több szempontú közelítés érdekében – felépítésükben és minőségükben eltérő adatforrásokból építkezik, ezért a vizsgálat a téma aktualitása, mielőbbi közre adása miatt igen „mozaikosnak”, helyenként ismétlőnek tűnhet.

A programokat elemző adatbázisok alapvetően két részből, a pályázati folyamat, a forrásfelhasználás nyomon követéséből, illetve a pályázókra (pályázatokra) vonatkozó információkból (a gazdálkodás adatai, az üzleti terv, a tervezett fejlesztés paraméterei) állnak. A pályázatkövetés információs rendszere a legpontosabb, hiszen a forrásokkal való elszámolás alapvető követelmény. A pályázatok elbírálásának „útja” és a forrásfelhasználás (különös tekintettel a közkiadásokra) rendszerezetten és pontosan áll rendelkezésre. A pályázatokra, a pályázókra vonatkozó részletes, tehát a monitoring és a kutatás számára is fontos adatok feltöltése, elérhetősége, használhatósága azonban még jelentős fejlesztésre szorul.

A programok információs rendszereit a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) különböző igazgatóságai gondozzák és működtetik. A SAPARD-ra vonatkozó adatokat a program monitoring rendszere tartalmazza. Az AVOP-ról a Strukturális Alapok Egységes Monitoring Információs Rendszere (EMIR) nyújt tájékoztatást. (Az általunk programszerűen nem tárgyalt NVT adatai pedig, a közvetlen támogatások kifizetéséhez kapcsolódó Integrált Irányítási és Ellenőrzési Rendszerben (IIER) állnak rendelkezésre.)

A kutatás a pályázatok indításától 2006. december 31-ig terjedő időszak „halmozott” történéseit, a kötelezettség-vállalást és forrás-felhasználást lényegében a 2006. december 31-i állapotnak megfelelően elemzi. A részletes, a befejezett, már működő fejlesztések szerinti elemzések az adatrögzítés sajátosságai miatt ennél kissé korábbi időpontokhoz kötődnek (SAPARD: 2006. szeptember 27. – AVOP: 2006. október 26.). A működés szakaszába lépett pályázatok számában 2006. végéig, számottevő változások nem történtek, ezért a kutatás érdekében ezt a kompromisszumot vállalnunk kellett.

A kutatás eredményeit következő szerkezetben adjuk közre. A második fejezetben mutatjuk be az agrár-vidékfejlesztési programok (SAPARD, AVOP) célrendszerét, prioritásait és felvázoljuk a két tervezési dokumentum egymásra épülő fejlesztési irányait, illetve ezek súlyponti, minőségi változásait. A harmadik fejezetben elemezzük a prioritások és intézkedések forráslekötését, a program előrehaladását. Ugyanebben a fejezetben részletesen értékeljük a befejezett fejlesztésekkel létrehozott kapacitásokat, a kedvezményezettek megoszlását és régiók szerinti összetételét. Ismertetjük azt is, hogy a megvalósult kapacitások hol, milyen gazdaságcsoportokban, ágazatokban kezdték meg működésüket. Az utolsó, negyedik fejezetben pedig a tesztüzemek adatainak elemzéséből adódó eredményeket tárgyaljuk.

Az adatbázisok jelenlegi állapota, kezelhetősége, de főként a beruházások (fejlesztések) óta eltelt idő rövideége a gazdasági-társadalmi hatások kutatását nem tette lehetővé, ezek érzékeltetésére csak néhány év elteltével kerülhet sor. Kutatásunk jelenleg „csupán” a változások „regisztrálására”, több szempontú közelítésére, az ebből nyerhető tapasztalatok összegzésére vállalkozhatott.

Reményeink szerint a vizsgálatok aktuális és használható információkhoz juttatják a pályázókat, a pályázatírással és a szakirányítással foglalkozó, illetve a döntést hozó szakembereket egyaránt.

2. Az agrár-és vidékfejlesztési programok (SAPARD, AVOP) főbb jellemzőinek rövid áttekintése

Az EU csatlakozásra való felkészülés részeként az uniós követelmények, irányelvek és célkitűzések fokozatosan épültek be a magyar jogrendszerbe, a fejlesztési, támogatási programokba, illetve az intézményrendszer átalakításába. Ezt a folyamatot gazdasági-társadalmi rendszerváltás mezőgazdaságot is érzékenyen érintő változásai miatt, a feszültségeket csökkentő nemzeti támogatások, illetve az Unió által finanszírozott előcsatlakozási programok igyekeztek gyorsítani. A nemzeti támogatások az uniós csatlakozás előtti években a mezőgazdasági termelés stabilizálására, a verseny-, és jövedelemtermelő-képesség, a költség csökkentés feltételeinek (gép-, és épület-beruházások, technológiai korszerűsítések, ültetvény rekonstrukciók megvalósítására, a területi különbségek és a kedvezőtlen adottságok mérséklése) javítására koncentráltak. Az agrárágazat 1990-től kezdődően a Phare programok kedvezményezettje volt, amelyek elsősorban a jogharmonizációt segítették. A hét Phare program eredményeként elsősorban az intézményrendszer fejlődött, jelentősen előrehaladt az uniós intézmények létrehozása, valamint a működésüket segítő információs és nyilvántartási rendszerek kialakítása is.

A SAPARD program a célkitűzések tartalmát, a megvalósítás eszközrendszerét és intézményi háttérét tekintve ugyancsak a közös agrárpolitika megvalósítására irányuló felkészülést segítette. Az utóbbi években megvalósuló AVOP pedig a KAP reform bevezető, úgynevezett „tanulóprogramjának” tekinthető.

Az egymást követő programokban az 1257/1999 EK számú, egységes vidékfejlesztési rendelet óta jelentős hangsúlyeltolódás következett be a Közös Agrárpolitika (KAP) két pillére (piacszabályozás, vidékfejlesztés) között. Egyre erősödött ugyanis a második, vidékfejlesztési pillér szerepe, amely – természetesen a mezőgazdasági termeléssel összehangoltan – a környezetvédelmet, a vidéken élők jövedelemkompenzációját, életminőségének javítását egyre erőteljesebben szorgalmazza.

A SAPARD Program a Tanács 1268/99/EK rendelet, az AVOP pedig a Strukturális Alapok felhasználásának általános szabályait meghatározó 1260/1999/EK Tanácsi Rendelet alapján készült. Külön-külön egyik terv sem terjed ki valamennyi agrár-vidékfejlesztési intézkedésre. A komplex vidékfejlesztés az egymással összhangban lévő fejlesztési dokumentumokban kimunkált stratégiák, és tevékenységek együtteseként valósul meg. Az agrár-vidékfejlesztési programok tehát, minőségi eltérésekkel egymásra épülnek, lényegében egymás folytatását jelentik, és közöttük szoros koherencia érvényesül.

2.1. SAPARD program

A SAPARD program egyrészt, a korábbi nemzeti támogatások és előcsatlakozási program folytatásaként lehetőséget teremtett a gyökeresen átalakult tulajdon- és gazdaság-szerkezet változásaihoz igazodó mezőgazdaság eszközrendszerének elsősorban mennyiségi megteremtéséhez, korszerűsítéséhez. Másrészt a program tervezése és megvalósítása jól szolgálta a programkészítést, a pályázati rendszer kialakításának és működtetésének, valamint a végrehajtás tennivalóinak elsajátítását. Ez a folyamat lehetőséget adott az EU verseny-előírásainak gyakorlati alkalmazására, a környezetvédelemmel, a közbeszerzéssel és egyéb eljárásokkal kapcsolatos szabályok megismerésére is.

A SAPARD program súlyponti célkitűzése a magyar agrárgazdaság és a vidék fenntartható fejlesztése szempontjából a megváltozott üzem- és tulajdoni struktúrához igazodó fejlesztések megvalósítása, a termelési struktúra korszerűsítése, a mezőgazdasági termelés hatékonyságának javítása volt. Mindezek egyben azt is szolgálták, hogy az alapanyag-termelésben és az élelmiszer-feldolgozásban bővüljön a minőségi termékek aránya. Kiemelt figyelem irányult a termelés-feldolgozás-értékesítés vertikális szervezésére, a termelők közötti együttműködések bővítésére, és ezek működtetésére.

A vidéki települések hátrányának csökkentésénél elsősorban az infrastruktúra fejlesztésére, a tevékenységi körök bővítésére, a mezőgazdaság diverzifikációjára és az új ismeretek elterjesztésére szolgáló szakképzések bővítésére helyeződött a hangsúly. A vidéki térségek fejlesztése a vidéken élők életfeltételeinek és foglalkoztatási (megélhetési) körülményeinek javítását szolgálta. Mindezek együtt szolgálták az EU vidékfejlesztési elveinek hazai alkalmazását, ezen belül a vidék gazdasági bázisának megszilárdítását, bővítését, a vidék népességmegtartó képességének javítását.

Az agrárgazdaság és a vidéki területek problémáinak figyelembe vételével a SAPARD program három – az Európai Unió vidékfejlesztési elveivel szinkronban lévő – prioritásra épül:

- az agrárgazdaság versenyképességének növelése,
- a környezetvédelem szempontjainak előtérbe helyezése,
- a vidéki térségek adaptációs képességének elősegítése.

A támogatható (a 1268/1999/EK SAPARD rendelet 2. cikkében felsorolt) intézkedések közül – a nemzeti érdekek és az uniós irányelvek mentén kialakított stratégia alapján – az alábbi intézkedések megfogalmazására, adaptálására került sor:

- Mezőgazdasági vállalkozások beruházásának támogatása (111)
- Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése (114, 154)
- Szakképzés támogatása (113)
- Agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése (116)
- Termelői csoportok felállítása, működtetése (117)
- A falvak megújítása és fejlesztése, illetve a vidéki hagyományok és a tárgyi értékek ápolása és védelme (1305)
- A tevékenységek diverzifikálása alternatív jövedelemszerzési lehetőségek biztosítása érdekében (1306)
- A vidék infrastruktúrájának fejlesztése (1308)
- Technikai segítségnyújtás – A program lebonyolítását segítő tevékenységek – információnyújtás, nyilvánosság, monitoring támogatása (41)

A tervezett kilenc intézkedés közül végül is összesen hat akkreditációja történt meg. A program első fázisában (2002.) négy, a második fázisban (2003.) két további intézkedést hirdettek meg. A SAPARD program keretében rendelkezésre álló pályázati lehetőség 2002. november végétől, 2004. április végéig állt nyitva a pályázók részére.

Az első fázis intézkedései:

- Mezőgazdasági beruházások támogatása.
- Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése.
- A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása.
- Technikai segítségnyújtás.

A második fázis intézkedései:

- Falufejlesztés, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme.
- Tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése.

Az akkreditált intézkedések megvalósításához rendelkezésre álló közösségi források (uniós és nemzeti) többször módosultak. Az eredetileg meghatározott források egyrészt, az NVT-ből átcsoportosított kerettel (a K2004) 3235 jelű bizottsági határozat alapján), másrészt pedig nemzeti hozzájárulásból származó 10%-os többlet kötelezettséggel növekedtek. A források alakulását és felhasználását az 1. táblázatban tüntettük fel. A rendelkezésre álló pénzügyi keret tervezett felosztásában (majd ezzel szinte azonos megoszlású felhasználásában is) a helyzetfeltárással alapozott stratégia súlypontjai, a leginkább szükséges és indokolt fejlesztések iránti igények jelennek meg. A források 38,4%-át lekötő beruházások létesítésével, működtetésével az agrárágazat fogyatékosai közül kiemelt fontosságúnak tekinthető: a tőkehiányból adódó hátrányok mérséklése, a műszaki-technikai-technológiai hiányosságok enyhítése, a termékek minőségének, a termelés biztonságának növelése, a foglalkoztatási bázis és színvonal, a termelői együttműködések erősítése.

Ezekhez a beruházási fejlesztésekhez kapcsolódva a források közel 30%-a (29,7%) szolgálja az élelmiszer-feldolgozás modernizálását, a minőségi, magasabb feldolgozottsági fokú termékek arányának növelését, a termelés-feldolgozás-kereskedelem összhangjának megteremtését.

A vidékfejlesztési intézkedések 31,8%-os forrásai döntő mértékben (22,3%) az igen elmaradott termelő, és a tevékenységbővítést szolgáló infrastruktúra létrehozására, fejlesztésére irányulnak. A rendelkezésre álló források 0,1%-a pedig a technikai segítségnyújtás révén a pályázati rendszer működtetésében, a program népszerűsítésében, megalapozásában, a pályázók felkészítésében játszott fontos szerepet.

1. táblázat

A SAPARD program pénzügyi forrásainak és kifizetett támogatásainak intézkedések közötti megoszlása

Megnevezés	Pénzügyi keret* (2000-2003)		2006. 12.31-ig kifizetett támogatás	
	millió Ft	megoszlás, %	millió Ft	a pénzügyi keret %-ában
<i>Mezőgazdasági fejlesztések</i>				
Mezőgazdasági vállalkozások beruházásai	25 125	38,4	22 996	91,5
<i>Mezőgazdasági termékfeldolgozás</i>				
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	19 496	29,7	16 620	85,2
Élelmiszergazdaság összesen	44 621	68,1	39 616	88,8
<i>Vidékfejlesztési intézkedések</i>				
Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi, szellemi örökségének védelme	5 760	8,8	5 402	93,8
A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzés	463	0,7	417	90,1
A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	14 594	22,3	13 320	91,3
Vidékfejlesztés összesen	20 817	31,8	19 139	91,9
Technikai segítségnyújtás	74	0,1	74	99,9
Összesen	65 512	100,0	58 828	89,7

* A 4 éves (2000-2003) közkiadás keret a B(2005) 3625 bizottsági határozat melléklete alapján, mely tartalmazza az NVT-ből átcsoportosított forrást, illetve a nemzeti forrásból biztosított +10%-os – 2212/2004 (VII.27.) Korm. Hat. – többlet kötelezettségvállalási forrást.(melyből SAPARD Euró számlán keletkező kamat 62 977 068 Ft – EU+Hazai).

2.2. Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program a helyzetelemzésre, az ehhez kapcsolódó SWOT analízisre (az erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek elemzésére), valamint az agrár- és vidékfejlesztés főbb területeit megjelölő ágazatfejlesztési törvényben (1997. évi CXIV. Törvény) megfogalmazott teendőkre épült, és összhangban van az 1257/1999 EK Rendelet II. cím alatt megfogalmazott vidékfejlesztési intézkedések célkitűzéseivel.

Az AVOP stratégiája uniós lehetőségeket, hazai adottságokat és érdekeket figyelembe véve, a SAPARD-ban elkezdett fejlesztések továbbvitelét, továbbfejlesztését, a tevékenységek minőségében magasabb szintű átformálását, bővítését jelölte meg általános célként. A versenyképesség, a minőségi termelés, a környezetvédelem, a vidéki életminőség növelése a program meghatározó területeinek tekinthetők. Az agrár- és vidékfejlesztésben az alábbi célok fogalmazódtak meg:

- a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása,
- a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása¹,
- a vidék felzárkóztatásának elősegítése.

¹ Ez a cél alapvető előfeltételként jelenik meg minden egyes beruházásnál.

Az egyik alapvető célként megfogalmazott versenyképesség fokozása, az agrártermelés kedvező adottságainak ésszerűbb kihasználása, a minőségi termelés fizikai és humán (szakképzettség) feltételeinek összehangolt fejlesztése, a nagyobb hozzáadott értékű termékfeldolgozás a hatékonyság, a jövedelmezőség javulásában, a piacra jutás és a piaci pozíciók megerősítésében idéz elő pozitív változásokat. A program döntő fontosságúnak tekinti a környezetvédő, környezetkímélő termelési eljárások térnyerését, az uniós előírások betartásához szükséges feltételek megteremtését (trágyakezelés, hulladékok, melléktermékek biztonságos kezelése, hasznosítása). A vidék felzárkóztatására irányuló célkitűzés pedig a vidéki térségek tárgyi, szellemi, közösségi, környezeti értékeire építve a vállalkozó-készség, a tevékenységbővítés eszközével őrzi meg és erősíti a vidék népességmegtartó képességét.

A fenti célokat három prioritás és a hozzájuk kapcsolódó **8 intézkedés** (és megvalósításukat segítő Technikai segítségnyújtás) és **28 alintézkedés** valósította meg. A prioritások és az akkreditált intézkedések megnevezését, valamint a rendelkezésre álló közkiadás tervezett és tényleges összegének megoszlását a 2. táblázatban közöljük.

A támogatás prioritások közötti megoszlása a megoldandó feladatok súlyát, nagyságrendjét, és ebből eredően a megvalósítás forrásigényét tükrözi. Eszerint a források legnagyobb része (57%) az 1. prioritás intézkedéseire (ezen belül is „A mezőgazdasági beruházások támogatására” jut. Ezt követi a 3. prioritás „A vidéki térségek fejlesztése” 26,5%-os részesedéssel és végül a 2. prioritás az „Az élelmiszer feldolgozás modernizálása” következik 14%-os aránnyal. A pénzügyi keret 2,5%-a a program technikai lebonyolítását, megalapozását, a fejlesztési célok, a pályázatok kommunikálását szolgálja.

2. táblázat

**Az AVOP pénzügyi forrásainak és a kifizetett támogatások
intézkedések közötti megoszlása**

Megnevezés	Pénzügyi keret* (2004-2006)		2006. 12. 31-ig kifizetett forrás	
	millió Ft	megoszlás, %	millió Ft	a pénzügyi keret %-ában
1. prioritás: A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	61 479,2	57,0	47 954,9	78,0
1.1. Mezőgazdasági beruházások támogatása	55 336,6	51,3	46 277,0	83,6
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása**	1 461,4	1,4	343,0	23,5
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	3 053,0	2,8	980,6	32,1
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	1 628,2	1,5	354,3	21,8
2. prioritás: Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	15 095,2	14,0	8 521,5	56,5
2.1. A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése	15 095,2	14,0	8 521,5	56,5
3. prioritás: A vidéki térségek fejlesztése	28 562,2	26,5	11 867,3	41,5
3.1. A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	6 445,1	6,0	694,4	10,8
3.2. A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	13 500,9	12,5	6 701,8	49,6
3.4. Falufejlesztés és felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	3 731,4	3,5	3 928,4	105,3
3.5. LEADER +	4 884,7	4,5	542,7	11,1
4. Technikai segítségnyújtás	2 686,6	2,5	1 973,4	73,5
Összesen	107 823,2	100,0	70 317,1	65,2

* EU forrás (75%) + nemzeti forrás (25%) együtt, három éves keret, összes közkiadás.

Alkalmazott árfolyam: 1 euró = 255 Ft

** A HOPE forrásait kizárólag az 1.3 intézkedés használja fel, míg a többi intézkedés az EMOGA Orientációs Részlegéből részesül közösségi támogatásban.

Forrás: Jelentés az Európai Bizottság számára az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program 2005. évi megvalósításáról.

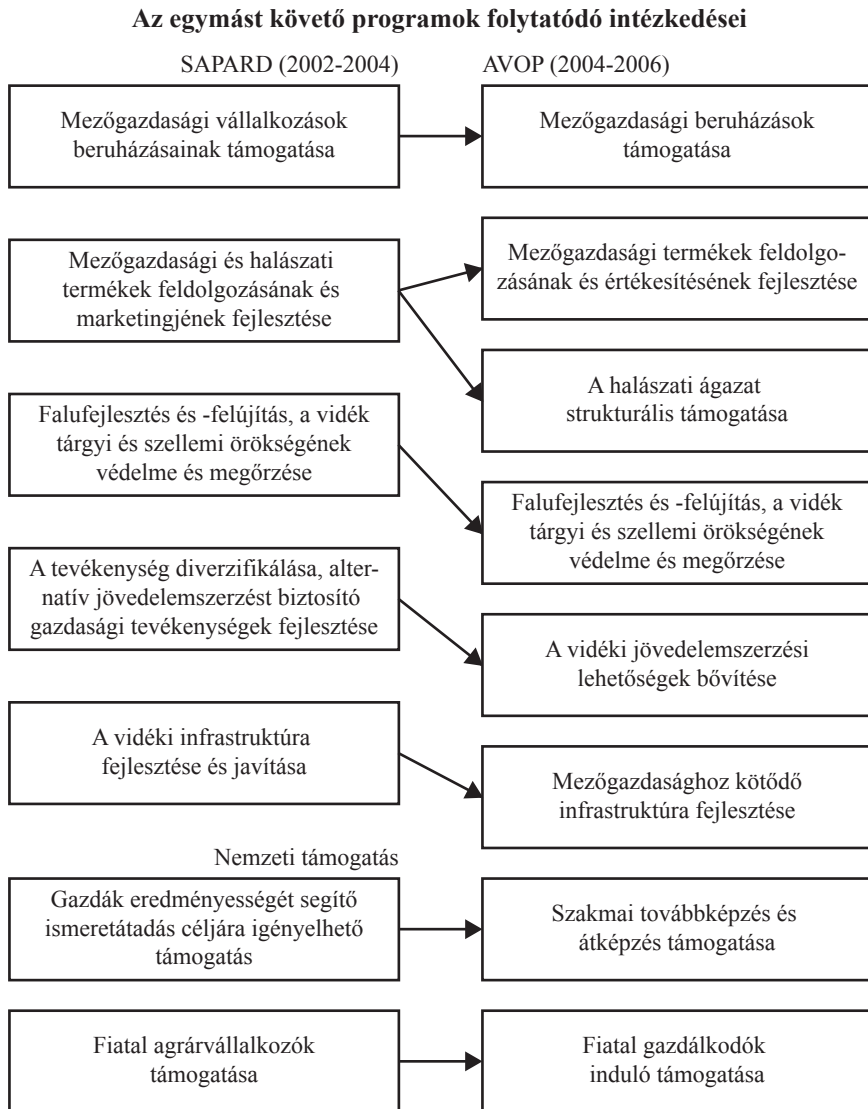
2.3. Az egymást követő programok célrendszerének, a fejlesztések irányának főbb változásai

Az agrárágazat utóbbi évtizedének „történései” tehát, az EU csatlakozás előkészítését, az uniós tagság feltételrendszerének megteremtését célozták, a minél hatékonyabb forrás-felhasználás követelményeinek és körülményeinek kialakítására irányultak. Ezt szolgálta az uniós csatlakozást megelőző nemzeti támogatási rendszer, majd a nemzeti fejlesztési tervekkel összehangolt, jelenleg tárgyalt két uniós program (SAPARD, AVOP) is. Az időben egymást követő programok szervesen összetartoznak, egymás folytatását, kiegészítését jelentik,

és egyben megalapozzák a 2007-2013 közötti tervezési időszak programját is (Új Magyarország Vidékfejlesztési Program, ÚMVP).

A következő ábrán a nemzeti támogatások, a SAPARD és az AVOP program egymás folytatását jelentő intézkedéseit szemléltetjük (1. ábra)

1. ábra

A programok egymásutánisága a közel azonos célrendszer mellett jelentős minőségi változásokkal, a fejlesztési hangsúlyok, irányok és módszerek módosulásával járt együtt. Míg a kezdeti szakaszban a (nemzeti támogatási rendszer, SAPARD) inkább az átalakult tulajdon- és gazdaságszerkezeti viszonyokhoz igazodó (a kieső és elavult kapacitásokat pótló, felváltó) termelési eszköz beruházásokon volt a hangsúly, addig az AVOP a korábban már üzembe helyezett (és az újonnan létesített) eszközök hatékonyabb, integrált működtetésére,

a minőségi tényezők és követelmények térnyerésére ösztönzött. Ezen kívül egyre hangsúlyosabbá vált a humán erőforrás (szakképzés, szaktanácsadás, korstruktúra javítás) és a termelői együttműködés (termelői csoportok) alkalmazkodó képességének, „felkészültségének” fejlesztése is. A KAP reformjának megfelelően lényeges változás volt ebben a folyamatban a vidékfejlesztés, a környezetvédelem (mezőgazdasági termeléssel is összehangolt) előtérbe kerülése, amelyet a programok intézkedései szemléletesen bizonyítanak.

A SAPARD, majd pedig az AVOP programban, egyre nagyobb hangsúly helyeződött a technológiai korszerűsítésre, a minőségi termékek előállítására, az Uniós feltételeknek megfelelő termelés és termék-előállítás feltételeinek kialakítására. A csatlakozás utáni fejlesztési támogatásokban az alábbiak tekinthetők kiemelt fejlesztési területeknek:

- a magasabb minőségi követelményeknek megfelelő, a hozzáadott értéket fokozó, piacképes és speciálisan magyar termékek arányának növekedésére,
- a korszerű termelés-technikai eljárásokra,
- a környezetkímélő, környezetbarát termelési módszerek szélesebb körű elterjesztésére,
- a földhasználat racionalizálására,
- a mezőgazdasági tevékenységek megújuló energiaforrások révén történő bővítésére,
- az EU előírásainak megfelelő higiéniai, környezetvédelmi, állatelhelyezési feltételek biztosítására,
- a diverzifikáció növelésére,
- a vidéki térségek felzárkóztatására, az integrált vidékfejlesztés kialakítására.

A két fejlesztési program intézkedéseinek – különös tekintettel a kifizetett, majd a következő fejezetben részletesen tárgyalt befejezett pályázatok – elemzése előtt összegezzük azokat a fejlesztési forrásokat, amelyek egymás folytatásaként 2000-2006 között „gazdagították” az agrár-vidékfejlesztés különböző területeit (3. táblázat). Az összegzésnél csupán a közös intézkedéseket vesszük figyelembe. Mindkét programnál eltekintünk a technikai segítségnyújtás, valamint az AVOP új intézkedéseinek (fiatal gazdák támogatása, szakmai továbbképzés, LEADER) forrásainak számba vételétől. Lényegében az időszak során „tárgyasult” fejlesztések volumenét kívánjuk érzékeltetni. (A kihagyott intézkedések a mindössze 3,9 milliárd Ft-ot, az összes – együttesen 129,1 milliárd Ft – forrás 0,3%-át teszik ki.)

A SAPARD és az AVOP egymás folytatását jelentő, fentebb jelzett intézkedéseire 2006. december 31-ig 5597 pályázat esetében történt kifizetés, amely a szerződéssel rendelkező pályázatok 89,2%-a. A szóban forgó intézkedésekben alokált támogatási forrás összesen 125,2 milliárd Ft. A kifizetett pályázatok számában és a felhasznált forrásokban egyaránt a mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás fejlesztései dominálnak. A két program megvalósítása során a kifizetett pályázatok, „üzembe helyezett” fejlesztések és forrásaik 73-75%-a együttesen az agrárágazatot szolgálta. A vidéki térségek fejlesztésében a kifizetett pályázatok 27%-a vett részt, a források 24,3%-ával. A KAP vidékfejlesztés felé fordulása a programok hazai megvalósításában még nem kellő mértékben érvényesül, amely nem is annyira a szándék hiányára, hanem a fejlesztési koncepciók hiányosságaira, a saját források előteremtésének erőteljes korlátaira vezethetők vissza.

3. táblázat
A SAPARD és az AVOP közös intézkedéseiben a kifizetett pályázatok száma és támogatási összege (2006. december 31-ig)

Megnevezés	Kifizetett pályázatok									
	SAPARD			AVOP			SAPARD - AVOP együtt			
	pályázatok		támogatás	pályázatok		támogatás	pályázatok		támogatás	
	száma	%	millió Ft	száma	%	millió Ft	száma	%	millió Ft	%
Mezőgazdasági beruházások támogatása	1 448	55,5	22 996	2 201	73,6	46 277	3 649	65,2	69 273	55,3
Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása	309	11,8	16 620	135	4,5	8 864	444	7,9	25 484	20,4
Mezőgazdaság és élelmiszerfeldolgozás összesen	1 757	67,4	39 616	2 336	78,2	55 141	4 093	73,1	94 757	75,7
Falufejlesztés, megújítás	226	8,7	5 402	222	7,4	3 928	448	8,0	9 330	7,5
Tevékenység diverzifikáció, jövedelemszerzés	56	2,1	417	139	4,7	694	195	3,5	1 111	0,9
Vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	569	21,8	13 320	292	9,8	6 702	861	15,4	20 022	16,0
Vidékfejlesztés összesen	851	32,6	19 139	653	21,8	11 324	1 504	26,9	30 463	24,3
Fejlesztések összesen	2 608	100,0	58 755	2 989	100,0	66 465	5 597	100,0	125 220	100,0

Megjegyzés: SAPARD: a Technikai segítségnyújtás nélkül (13 pályázat; 73 millió Ft);

AVOP: 1.4.Fiatall gazd;1.5.Szakmai továbbképzés; LEADER; Technikai segítségnyújtás nélkül (157+23+114+107= 401pályázat; 3852 millió Ft)

3. A programok megvalósulásának elemzése, különös tekintettel a befejezett pályázatokra

Ebben a fejezetben a működtetés szakaszába lépett, befejezett pályázatok részletes bemutatása előtt áttekintjük a SAPARD és az AVOP intézkedéseinek előrehaladását, illetve a hozzájuk tartozó forrásigény megvalósulási szakaszok szerinti változását. Ezek az adatok módot adnak a fejlesztési irányok (agrárágazat, vidékfejlesztés) és az intézkedések közötti arányok változásainak nyomon követésére is. A pályázatkövetés adatai az MVH információs rendszere alapján (a tervezési időszak egészére kiterjedően) a 2006. december 31-i állapotot tükrözik, és a tervezési periódus végére jellemző pontos helyzetet mutatják. A pályázatok számának, státuszának, illetve az egyes pályázati szakaszok forrásigényének nyomon követése mindkét program esetében azonos eljárásrend szerint történik. Az egyes szakaszok, pályázati minősítések elnevezése eltér ugyan, de tartalmukban azonosak, egymás szinonimáinak tekinthetők (például: leszerződött pályázat = hatályba lépett szerződés).

Ezt követően a pályázatokon, a pályázati dokumentáción alapuló (SAPARD-monitoring, EMIR) adatbázis felhasználásával, elemzésével kerül sor a befejezett pályázatok megvalósulásának értékelésére, egzaktan mérhető körülményeinek (fejlesztési irányok, regionális vetületek, a kedvezményezettek összetétele) feltárására, valamint az üzembe helyezett kapacitások, megvalósított fejlesztések számba vételére. A két program pályázati részleteket tartalmazó adatbázisa különböző rendszerű, ezért a részletek elemzésénél már nem lehetséges a pályázatok azonos szempontú és tartalmú elemzése, amely az összehasonlítást, az összegzés lehetőségét korlátozza. (Például: a megvalósított beruházások darabszáma általában követhető, de létrejött kapacitás (kW, férőhely) már nem „olvasható” ki az adatbázisból, és nem volt lehetőség a pályázók (a gazdaságok) gazdálkodási eredményeinek, ökonómiai méretének elemzésére sem.)

Az adott keretek között, mindkét program esetében intézkedések és alintézkedések szintjén követjük a megvalósulás folyamatát, jelezve a pályázatok fejlesztési irányok (prioritások), régiók és kedvezményezettek szerinti megoszlását. Az elemzés döntően a már működő fejlesztésekre vonatkozik.

3.1. A SAPARD pályázatok megvalósulása

A SAPARD program késedelmes indítása miatt a fejlesztések megvalósítására döntően 2004-2006 között került sor. A pályázatok előrehaladását a 2. ábrán szemléltetjük, számszerűen pedig a 4. táblázatban közöljük. A beérkezett pályázatok (8830 db) közel fele-fele arányban oszlottak meg a mezőgazdasági beruházások támogatására és a vidék fejlesztésére irányuló intézkedéscsoportok között. A pályázatok elbírálása után a program célkitűzéseinek megfelelően változott az arány: a leszerződött pályázatok (2644 db) kétharmada (67,0%-a) a mezőgazdaság kapacitásainak korszerűsítésére, 32,6%-a pedig a vidékfejlesztésre irányult. A beérkezett pályázatok megoszlásához képest a szerződéskötés után az intézkedések arányai módosultak, a mezőgazdasági beruházásokra irányuló intézkedések felé mozdultak el (arányuk 16-17%-ponttal növekedett), miközben a vidékfejlesztési intézkedések súlya a szerződéskötés után (közel 50%-os arányról) 32% körülire esett vissza. A leszerződött, a kifizetett és a befejezett pályázatok intézkedések szerinti összetétele lényegében azonosnak tekinthető. A beérkezés utáni pályázati szakaszok eltérései egyértelműen arra utalnak, hogy a beruházások iránt erősebb és megalapozottabb szándék mutatkozott, a vidékfejlesztésnél pedig, a pályázók kevésbé tudták kielégíteni a pályázati kritériumokat.

A program 2006. évi lezárása miatt szinte valamennyi leszerződött pályázat részesült már kifizetésben, sőt döntő többségük (96,9%-uk) a működés szakaszába lépett.

4. táblázat

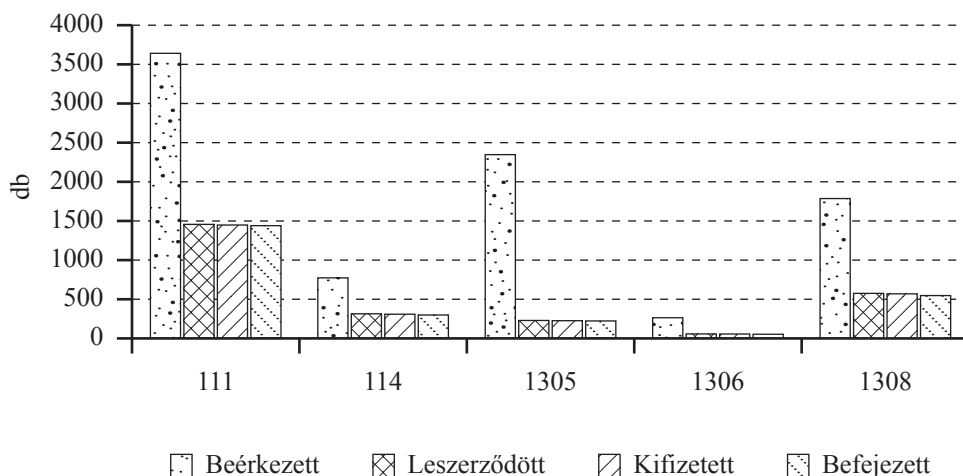
A SAPARD intézkedések megvalósulása (2006. december 31.)

Megnevezés	Beérkezett	Leszerződött	Kifizetett	Befejezett
Pályázatok száma, db				
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	3 641	1 456	1 448	1 440
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	773	314	309	299
Mezőgazdasági intézkedések összesen	4 414	1 770	1 757	1 739
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	2 347	229	226	223
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	264	57	56	53
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	1 786	575	569	547
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	4 397	861	851	823
41. Technikai segítségnyújtás	19	13	13	
SAPARD pályázatok összesen	8 830	2 644	2 621	2 562
Pályázatok megoszlása, %				
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	41,2	55,1	55,2	56,2
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	8,8	11,9	11,8	11,7
Mezőgazdasági intézkedések összesen	50,0	66,9	67,0	67,9
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	26,6	8,7	8,6	8,7
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	3,0	2,2	2,1	2,1
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	20,2	21,7	21,7	21,4
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	49,8	32,6	32,5	32,1
41. Technikai segítségnyújtás	0,2	0,5	0,5	
SAPARD pályázatok összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
A pályázatok nyomon követése, beérkezett = 100%				
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	100,0	40,0	39,8	39,5
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	100,0	40,6	40,0	38,7
Mezőgazdasági intézkedések összesen	100,0	40,1	39,8	39,4
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	100,0	9,8	9,6	9,5
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	100,0	21,6	21,2	20,1
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	100,0	32,2	31,9	30,6
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	100,0	19,6	19,4	18,7
41. Technikai segítségnyújtás	100,0	68,4	68,4	0,0
SAPARD pályázatok összesen	100,0	29,9	29,7	29,0

Forrás: MVH

2. ábra

A SAPARD pályázatok előrehaladása (2006.december 31.)

111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése

1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzés fejlesztése

1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

A benyújtott pályázatok és a megvalósulás szakaszába jutott fejlesztések száma és támogatási igénye között meglehetősen nagy „szakadék” figyelhető meg. A beérkezett pályázatoknak mindössze 29,9%-a jutott el a szerződéskötésig, és ezeknek a tervezési periódus zárásáig 29,0%-a be is fejeződött. A tényleges abszorpciós képesség a mezőgazdasági beruházást – különösen a gépvásárlást – és az élelmiszer-feldolgozást célzó pályázatok esetében volt a legmegalapozottabb. Ezekre az intézkedésekre benyújtott pályázatok 40%-a, a gépbeszerzésnél pedig, közel 50%-a valósult meg. Az épületfejlesztés „sikere” ennél jóval mérsékeltőbb volt, a tervezett fejlesztések negyede-egyötöde jutott el a befejezésig. A vidékfejlesztési pályázatok megvalósulási rátája átlagosan 20% körüli, az infrastrukturális fejlesztéseknél viszont eléri a 30%-ot. A magasabb megvalósulási arányok a fejlesztési szándék megalapozottságán túl a társfinanszírozás feltételét jelentő saját forrás sikeresebb előteremtésére, a pályázók stabilabb gazdasági helyzetére és a vélhetően gyorsabb megtérülésre vezethető vissza.

A SAPARD program támogatásainak felhasználási üteme és intézkedések közötti aránya nem tér el lényegesen a pályázatok számánál leírtaktól. A két fő fejlesztési irány beérkezett pályázatok szerinti forrásigénye ugyancsak fele-fele arányban oszlott meg. Az előrehaladás következő fázisaiban a beruházási támogatásokra fokozódó, a vidékfejlesztésre pedig az eredeti igényhez mérten csökkenő forrásfelhasználás jellemző. A fejlesztések kötelezettségvállalása 67:33 arányban oszlik meg a mezőgazdasági és a vidékfejlesztési intézkedéscsoport között. Jellemző az is, hogy az agrárágazat (mezőgazdaság és élelmiszer-feldolgozás együtt) forrásfelhasználása viszonylag kiegyenlített, míg a vidékfejlesztés terén jelentős szélsőségek figyelhetők meg (5. táblázat és 3. ábra).

5. táblázat

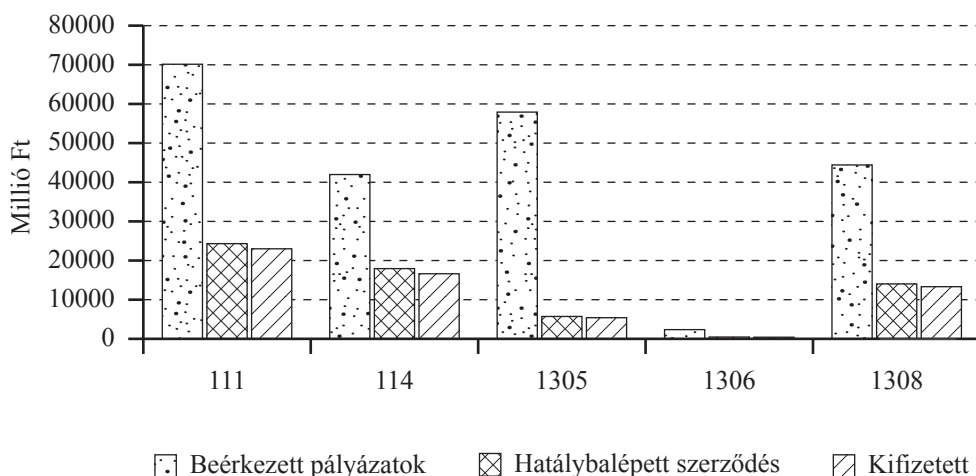
A SAPARD intézkedések forrásainak nyomon követése (2006. december 31.)

Megnevezés	Beérkezett	Leszerződött	Kifizetett
Pályázatok támogatási igénye, millió Ft			
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	70 144	24 318	22 996
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	41 968	17 942	16 620
Mezőgazdasági intézkedések összesen	112 112	42 260	39 615
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	57 918	5 716	5 402
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	2 356	463	417
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	44 416	14 022	13 320
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	104 690	20 200	19 139
41. Technikai segítségnyújtás	83	77	74
SAPARD pályázatok összesen	216 885	62 537	58 828
Források megoszlása, %			
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	32,3	38,9	39,1
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	19,4	28,7	28,3
Mezőgazdasági intézkedések összesen	51,7	67,6	67,3
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	26,7	9,1	9,2
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	1,1	0,7	0,7
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	20,5	22,4	22,6
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	48,3	32,3	32,5
41. Technikai segítségnyújtás	0,0	0,1	0,1
SAPARD pályázatok összesen	100,0	100,0	100,0
Forráslekötés nyomon követése, beérkezett=100%			
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	100,0	34,7	32,8
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	100,0	42,8	39,6
Mezőgazdasági intézkedések összesen	100,0	37,7	35,3
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	100,0	9,9	9,3
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	100,0	19,6	17,7
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	100,0	31,6	30,0
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	100,0	19,3	18,3
41. Technikai segítségnyújtás	100,0	92,3	88,7
SAPARD pályázatok összesen	100,0	28,8	27,1

Forrás: MVH

3. ábra

A SAPARD támogatások felhasználása (2006. december 31.)

111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása

114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése

1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

A leszerződött SAPARD források 94,1%-a került kifizetésre. Ez azt jelenti, hogy a program szintjén, a beérkezett pályázatok által igényelt források 27-28%-ára kötöttek szerződést a sikeres pályázók. Ez által pedig a SAPARD rendelkezésre álló forrásainak 89,7%-a felhasználásra került. Biztonsággal állítható tehát, hogy a program intézkedéseinek abszorpciós képessége, illetve a realizált fejlesztések összességében igazolták az célkitűzéseket.

3.1.1. A regionális megoszlás, a kedvezményezettek és a földhasználat jellemzői

A SAPARD program keretében 2006. végéig 2562 pályázat fejeződött be, a fejlesztések részleteit azonban – az adatbázis eltérő időpontja és tartalma miatt – 2510 pályázat (97,9%) esetében tudjuk csak vizsgálni. Az eltérés csekély mértékű, tehát a levonható következtetések biztonságát nem veszélyezteti.

A befejezett agrár-vidékfejlesztési pályázatok területi megoszlása szoros összefüggést mutat az adott fejlesztés jellegével (6. táblázat). A beruházási támogatásokat a mezőgazdasági jellegű régiók pályázói használták fel nagyobb arányban. A megvalósult pályázatok 21-21%-os arányával az észak- és a dél-alföldi régió áll az első helyen, és ez utóbbi régióban legjelentősebb a feldolgozó kapacitások korszerűsítését célzó fejlesztési szándék is (29,9%). A mezőgazdasági fejlesztések „közép mezőnyébe” a három dunántúli régió sorolható. Közülük dél-dunántúli régió mezőgazdasági beruházásai voltak legjelentősebbek, a befejezett pályázatok 16,3%-os arányával. A mezőgazdasági beruházások iránt, Észak- és Közép-Magyarországon igen szerény volt az érdeklődés.

6. táblázat

A befejezett pályázatok régiók közötti megoszlása (SAPARD)

Megnevezés	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
	aránya, %						
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	5,3	12,5	14,4	17,4	8,8	22,7	18,8
1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés támogatása	5,4	12,5	14,1	16,7	9,5	23,0	18,8
1113. Mezőgazdasági épületfejlesztés	5,0	14,5	15,7	17,6	6,9	18,9	21,4
1114. Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás	4,7	9,3	15,9	25,2	4,7	25,2	15,0
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	10,9	10,6	8,8	10,9	16,2	12,7	29,9
Mezőgazdasági intézkedések összesen	6,3	12,2	13,5	16,3	10,1	21,0	20,7
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	7,3	11,7	15,6	8,8	14,6	21,0	21,0
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése	0,0	11,8	7,8	27,5	29,4	21,6	2,0
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	2,8	7,3	16,1	12,9	21,9	17,0	21,9
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	3,8	8,7	15,4	12,8	20,5	18,4	20,4
41. Technikai segítségnyújtás	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
SAPARD pályázatok összesen	5,9	11,0	14,0	15,1	13,3	20,1	20,5

Forrás: MVH

A vidékfejlesztés támogatása viszont éppen Észak-Magyarország kedvezőtlen adottságú, gazdaságilag kritikus helyzetű megyéiben váltott ki legnagyobb érdeklődést. A vidékfejlesztési pályázatok hasonló arányban (20%) valósultak meg a dél-alföldi régió településein is. A pályázatok több mint kétharmada infrastruktúra-fejlesztésre, a fennmaradó hányad pedig falufelújításra irányult. A vidékfejlesztési intézkedések iránt a konszolidáltabb gazdasági helyzetű régiókban (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl) mérsékeltebb érdeklődés nyilvánult meg.

A befejezett pályázatok kedvezményezettjeit gazdálkodási formák szerint vizsgálva a beruházási támogatásoknál (a pályázatok száma alapján) az egyéni gazdaságok előnye mutatható ki a gazdasági társaságokkal szemben, 60:40%-os arányban (7. táblázat). Az alítézkedésekben viszont átrendeződnek az arányok. A befejezett gépberuházások esetében ugyancsak az egyéni gazdaságok túlsúlya mutatkozik (64,5%), az állattartó és egyéb épületek korszerűsítését viszont nagyobb (60-70%-os) arányban – az állatlétszámból is nagyobb mértékben részesedő – gazdasági társaságok hajtották végre. A beruházási pályázatoknál a gépberuházás erőteljes főlénye minkét gazdaságtípusra jellemző.

A fejlesztés jellegének megfelelően vidékfejlesztési pályázatok meghatározó hányadát (62,6%-át) az önkormányzatok és egyéb civil szervezetek nyújtották be, döntően infrastruktúra fejlesztésre, és ettől lényegesen elmaradva falumegújításra. Ezekben a fejlesztésekben viszonylag számottevő arányban vettek részt gazdasági társaságok is (23,7%). A kedvezményezettek köre tehát a fejlesztések típusa, célja szerint jól elkülöníthető.

7. táblázat

A befejezett pályázatok gazdálkodási formák közötti megoszlása (SAPARD)

Megnevezés	Gazdálkodási, szervezeti formák:			
	Gazdasági társaságok	Egyéni gazdaságok	Önkormányzat, kistérségi társulások	Egyéb szervezetek
	pályázatainak megoszlása, %			
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	40,4	58,9	0,0	0,6
1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés támogatása	34,8	64,5	0,0	0,7
1113. Mezőgazdasági épületfejlesztés	70,4	28,9	0,0	0,6
1114. Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás	57,0	43,0	0,0	0,0
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása	88,4	11,6	0,0	0,0
Mezőgazdasági intézkedések összesen	48,4	51,1	0,0	0,5
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék szellemi örökségének védelme	1,5	1,5	59,0	38,0
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzés	31,4	64,7	2,0	2,0
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	31,5	13,7	50,9	3,9
VidékJelzstési intézkedések összesen	23,7	13,8	49,9	12,7
41. Technikai segítségnyújtás	0,0	0,0	0,0	100,0
SAPARD pályázatok összesen	40,4	39,1	15,7	4,8

Forrás: MVH

Az egyéni gazdaságok formáikat, jogi státuszukat tekintve igen változatosak. A következőkben arra keresünk választ, hogy közülük melyik vállalkozói kör aktivizálódott legjobban (8. táblázat). Az egyéni gazdaságok befejezett pályázatainak közel 90%-a beruházás fejlesztésre irányult, vidékfejlesztési intézkedésre csupán a pályázatok 11,1%-a vállalkozott.

Az egyéni gazdaságok beruházási támogatásainak kedvezményezettjei között legnagyobb arányt (41,5%) az egyéni vállalkozók képviselnek, őket az őstermelők (27,5%), majd pedig a családi gazdálkodók (15,9%) követik. Ez a három gazdálkodási forma teszi ki a befejezett fejlesztéssel rendelkező egyéni gazdaságok 84,9%-át. Az egyéni gazdaságok fennmaradó hányada egyéni vállalkozás (5,6%) és egyéni termelő (9,5%). A mezőgazdasági beruházások épületfejlesztésre irányuló –a gépbeszerzésnél jóval szerényebb számú – pályázatai (50-60% körüli arányt képviselve) az egyéni vállalkozók gazdaságaiban valósultak meg, amely vélhetően gazdaságok nagyobb méretével, változatosabb termelési szerkezetével hozható összefüggésbe. Az élelmiszer-feldolgozást korszerűsítő fejlesztéseket (69,7%) is

főként egyéni vállalkozók valósították meg. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a fejlesztési szándékok, a termelési potenciál terén az egyéni gazdaságok három, előbb említett formája a legjelentősebb. Ezek közül a vállalkozó-készséget, gazdasági potenciált tekintve az egyéni vállalkozók csoportja a „legerősebb”.

8. táblázat

**Az egyéni gazdaságok befejezett pályázatainak összetétele
gazdálkodási formák szerint, intézkedésenként (SAPARD)**

Megnevezés	Egyéni gazdaságok*		Ebből:				
	pályázatai		Egyéni vállalkozás	Egyéni vállalkozó	Egyéni termelő	Családi gazdálkodó	Östermelő
	db	%	pályázatainak megoszlása, %				
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása	839	85,5	5,6	41,5	9,5	15,9	27,5
1111. Mezőgazdasági gépeszerzés támogatása	747	76,1	4,3	39,4	10,2	16,7	29,5
1113. Mezőgazdasági épületfejlesztés	46	4,7	17,4	60,9	6,5	8,7	6,5
1114. Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás	46	4,7	15,2	56,5	2,2	8,7	17,4
114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása	33	3,4	21,2	69,7	6,1	3,0	0,0
Mezőgazdasági intézkedések összesen	872	88,9	6,2	42,5	9,4	15,4	26,5
1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék örökségének védelme	3	0,3	0,0	33,3	0,0	0,0	66,7
1306. A tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzés	33	3,4	6,1	36,4	18,2	0,0	39,4
1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása	73	7,4	24,7	54,8	4,1	5,5	11,0
Vidékfejlesztési intézkedések összesen	109	11,1	18,3	48,6	8,3	3,7	21,1
SAPARD pályázatok összesen	981	100,0	7,5	43,2	9,3	14,1	25,9

* Az egyéni gazdaságok egyes formáinak a programok információs rendszerében használt definíciói eltérnek a statisztikában használt hivatalos meghatározásoktól. A fogalmak biztonságos „beazonosítására” nem volt lehetőség, ezért vizsgálatunkban az MVH definícióit változtatás nélkül átvettük. A gazdálkodási formák aggregálásánál (9. táblázat) az általánosan elfogadott, hivatalos megnevezéseket használtuk.

Forrás: MVH

A mezőgazdasági beruházások támogatására irányuló (111.) intézkedés, fejlesztést befejező pályázóinak (1424 gazdaság) kétharmada (931 gazdaság) rendelkezik földterülettel, gazdaságaik összesen 684,2 ezer hektárt, átlagosan 735 hektárt művelnek (9. táblázat). Az adatbázis lehetővé tette, hogy a mezőgazdasági beruházási támogatásban részesülő vállalkozásokat, gazdálkodási formánként területi méretük szerint is elemezzük. A gazdaságok területi mérete ugyanis korántsem közömbös a létrehozott, vagy kibővített kapacitások kihasználása szempontjából. Ezt a megközelítést azért is fontosnak tartjuk, mert a beruházási támogatások felhasználásával kapcsolatban gyakran elhangzik a túlgépesítettség, az alacsony kapacitás-

kihasználás „vádja”. Határozott válasz természetesen ezzel az elemzéssel sem adható erre a felvetésre, de a gazdaságok területi struktúrája hasznos információkkal szolgálhat. A földterülettel rendelkező gazdaságokat a beruházási intézkedéshez kapcsolódóan vizsgáljuk.

Legszembetűnőbb sajátosságuk, hogy miközben a beruházási támogatásra pályázó gazdaságok nagyjából 40:60%-os arányban oszlanak meg a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok között, addig az előbbiekhöz a megművelt földterület 89,5%-a tartozik, a hiányzó 10,5 %-ot pedig az egyéni gazdaságok művelik. Jelentős különbség van az átlagterületekben is. Míg a gazdasági szervezetek közel 1600 hektáron gazdálkodnak, az egyéni gazdaságok átlagos területe mindössze 131,4 hektár. A gazdasági társaságok birtokstruktúrája kiegyenlített (1400-1600 hektár közötti), az egyéni gazdaságoké viszont a vállalkozás formájától függően differenciált. Az őstermelők gazdaságainak átlagos területe (66,5 hektár) 2,5-ször kisebb az egyéni vállalkozások átlagos területi méreténél (168,8 hektár).

9. táblázat

A földterülettel rendelkező pályázók gazdálkodási formák szerinti megoszlása

Megnevezés	Gazdaságok		A földterület		Egy gazdaság átlagos területe, ha
	száma	megoszlása %	hektár	megoszlása %	
111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása					
Gazdasági szervezetek	383	41,1	612 257	89,5	1 598,6
- gazdasági társaságok	345	37,1	557 891	81,6	1 617,1
- szövetkezetek	38	4,0	54 366	7,9	1 430,7
Egyéni gazdaságok	548	58,9	71 986	10,5	131,4
- egyéni vállalkozók	313	33,6	52 849	7,7	168,8
- családi gazdaságok	92	9,9	9 626	1,4	104,6
- őstermelők	143	15,4	9 511	1,4	66,5
Összesen	931	100,0	684 243	100,0	735,0

Forrás: MVH

Az adatok tehát pályázók körében is szemléletesen igazolják a kétpólusú gazdaság-szerkezetet. Ez a sajátosság mindenképpen felveti a gazdasági méretekkel összhangban lévő beruházás (kapacitás) szerkezet szükségességét. A földterületre vonatkozó adatok azt igazolják, hogy **az adott gazdálkodási forma pályázói között** – legyen egyéni, vagy társas – **a nagyobb méretű gazdaságok voltak többségben.**

A földterülettel rendelkező, mezőgazdasági beruházást megvalósító gazdaságok birtokkategóriák szerinti vizsgálata szintén a kisebb számban jelenlévő, de nagyobb méretű gazdaságok pályázati fölényét mutatja (10. táblázat). Az összes, támogatásban részesült, 100 hektár feletti gazdasághoz a használt földterület döntő hányada (97,6%-a!) tartozik. A 300 hektár feletti birtokkategóriában különösen szembeötlő az átlagosan 2258 hektáron gazdálkodó 270 vállalkozás, amelyek a beruházást megvalósító pályázók összes területének 89,1%-át művelik. A 40%-os részesedésű, 100 hektár alatti gazdaságok területi hányada pedig, mindössze 2,4%. A beruházási támogatások igénybevételénél egyértelmű tehát a nagyobb méretű, vélhetően életképesebb, tökeerősebb gazdaságok fölénye.

Ugyanez tapasztalható a két gazdálkodási formában külön-külön is. A 100 hektár feletti egyéni gazdaságok 40%-ához a földterület 79,9%-a tartozik, tehát a magán szektor beruházási pályázataira is a nagyobb gazdaságok dominanciája jellemző. Az 50 hektár alatti birtokkategória területi részesedése nem számottevő, amely a kisebb terület lekötésű állattartás következménye is lehet.

A gazdasági szervezetek pályázóinak 86,1%-a a 100 hektár feletti területtel rendelkezők közül kerül ki, és ezek a vállalkozások művelik a földterület teljes egészét (99,7%-át). A gazdasági szervezetek zöme a 300 hektár feletti birtokkategóriába tartozik, átlagosan 2335 hektáron gazdálkodik. A fenti „aránytalanság” okai döntően gazdasági, ökonomiai természetűek, amelyek a hatékonyabb gazdálkodás feltételeiből erednek.

10. táblázat

A földterülettel rendelkező összes pályázó földhasználatának szerkezete

Birtokkategóriák	Gazdaságok		Földterülete		Egy gazdaság átlagos területe, ha
	száma	megoszlása, %	hektár	megoszlása, %	
Egyéni gazdaságok					
- 10 ha	41	7,5	270	0,4	6,6
10,1 - 50,0	149	27,2	4 411	6,1	29,6
50,1 - 100,0	136	24,8	9 812	13,6	72,1
100,1 - 300,0	206	37,6	40 858	56,8	198,3
300,1 -	16	2,9	16 635	23,1	1 039,7
Összesen	548	100,0	71 986	100,0	131,4
Gazdasági szervezetek					
- 10 ha	8	2,1	37	0,0	4,6
10,1 - 50,0	28	7,3	774	0,1	27,6
50,1 - 100,0	17	4,4	1 347	0,2	79,2
100,1 - 300,0	76	19,8	16 999	2,8	223,7
300,1 -	254	66,3	593 100	96,9	2 335,0
Összesen	383	100,0	612 257	100,0	1 598,6
Gazdaságok összesen					
- 10 ha	49	5,3	307	0,0	6,3
10,1 - 50,0	177	19,0	5 185	0,8	29,3
50,1 - 100,0	153	16,4	11 159	1,6	72,9
100,1 - 300,0	282	30,3	57 857	8,5	205,2
300,1 -	270	29,0	609 735	89,1	2 258,3
Összesen	931	100,0	684 243	100,0	735,0

Forrás: MVH

3.1.2. A mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatására irányuló intézkedés (111.) megvalósulása

Az intézkedés keretében 1424 pályázat valósult meg, amelyek 81,3%-a (1158 pályázat) mezőgazdasági gépbeszerzést szolgált. A pályázatok fennmaradó hányada épületfejlesztésre (11,2%), illetve egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházásokra (7,5%) irányult (11. táblázat). Az adatbázis szerint a pályázók között mindössze néhány százalékban találhatók fiatal gazdálkodók és nők.

A SAPARD program fejlesztési célkitűzései között kiemelt fontosságú volt a munkahelyek megőrzése, új munkahelyek teremtése. Ennél az intézkedésnél a fejlesztések révén a meglévő munkahelyek 82%-át sikerült megtartani, miközben a pályázók néhány száz munkahely létrehozásáról is beszámolnak. A fejlesztések jellegét tekintve az intézkedés (ezen belül a gépberuházás) főként új technológia fejlesztésére, kisebb mértékben pedig, technológiai korszerűsítésre irányult. A lényegesen kevesebb építészeti beruházások befejezett pályázatai között nagyobb súllyal szerepeltek az új zöldmezős és az új technológiát megvalósító pályázatok.

11. táblázat

A 111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása intézkedés főbb jellemzői

Megnevezés	M.e.	Pályázatok összesen		ebből: 1111.		1113.		1114.	
		összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
A befejezett pályázatok pályázói összesen	fő	1 424	100,0	1 158	81,3	159	11,2	107	7,5
ebből: fiatal gazdálkodó	fő	90	6,3	76	6,6	8	5,0	6	5,6
nő	fő	98	6,9	86	7,4	5	3,1	7	6,5
A pályázó szervezetek munkaerő helyzete									
- főfoglalkozású dolgozók száma	fő	35 521	-	22 934	-	9 409	-	3 178	-
- megőrzött munkahelyek száma	db	29 250	-	18 188	-	8 776	-	2 286	-
- új munkahelyek száma	db	793	-	469	-	187	-	137	-
A pályázatra adott válaszok száma a fejlesztés jellege szerint		1 442	100,0	1 158	100,0	173	100,0	111	100,0
- új zöldmezős	db	134	9,3	85	7,3	18	10,4	31	27,9
- meglévő felújítása, korszerűsítése	db	245	17,0	140	12,1	80	46,2	25	22,5
- meglévő telepen új	db	74	5,1	8	0,7	26	15,0	40	36,0
- új technológia	db	767	53,2	740	63,9	15	8,7	12	10,8
- nincs megadva	db	222	15,4	185	16,0	34	19,7	3	2,7

Forrás: MVH

1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés támogatása

Az alintézkedés keretében 1158 pályázat fejeződött be, amelyhez összesen 3144 projekt tartozott. A beruházások az elavult műszaki háttér megújítására, erő- és munkagépek, betakarító gépek vásárlására irányultak. Egy pályázat keretében átlagosan 2,7 projekt valósult meg (12. táblázat). A projektek területi megoszlása a mezőgazdasági jellegű régiók – Dél-Alföld, Közép Dunántúl, Észak-Alföld – túlsúlyát mutatja, hiszen a gépbeszerzések

nagyobbik hányada (58,4%-a) ebben a három régióban történt. A két alföldi régióban a traktorok és munkagépek beszerzése dominált, de jelentős volt a betakarító gépek vásárlása is. A mezőgazdasági gépberuházások Észak- és Közép-Magyarországon voltak a legszerényebbek, az összes projektből való átlagos részesedésük 10% alatt maradt. A projektek 62,1%-a az elavult munkagéppark korszerűsítésére, főleg talajművelő eszközök, növényvédelmi és gyomirtó gépek beszerzésére irányult.

12. táblázat

A 1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés projektjeinek regionális megoszlása

Megnevezés	Befejezett projektek		Projektek megoszlása, %						
	száma	aránya, %	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Traktorok	792	25,2	7,1	15,4	13,0	13,5	9,1	22,3	19,6
Munkagépek	1 951	62,1	9,3	21,1	13,1	12,4	7,5	14,4	22,2
- talajművelő	714	22,7	7,1	16,7	11,3	14,7	9,1	17,8	23,2
-szerves- és műtrágyaszórók	308	9,8	11,0	26,0	17,9	11,0	3,9	7,8	22,4
- rakodógépek	284	9,0	8,5	18,0	20,1	11,3	7,0	18,3	16,9
-növényvédelmi gép	375	11,9	11,5	23,7	9,3	12,5	9,3	12,5	21,1
-pótkocsi	270	8,6	11,1	26,7	10,4	8,5	5,6	11,5	26,3
Magajárógép	401	12,8	9,7	23,2	10,2	9,0	6,7	15,0	26,2
-szemestermény betakarító	281	8,9	8,9	22,1	10,7	11,7	5,7	12,1	28,8
-szálastakarmány betakarító	120	3,8	11,7	25,8	9,2	2,5	9,2	21,7	20,0
Projektek száma összesen	3 144	100,0	8,8	19,9	12,7	12,2	7,8	16,5	22,0

Forrás: MVH

A befejezett pályázatok eredményeként a pályázók közel 10 ezer darab (9984 db) erő- és munkagépet vásároltak. A projektek megoszlásához hasonlóan a munkagép-vásárlás aránya volt a legmagasabb (69,7%), amely 6890 új munkaeszköznek felel meg. A gépek egyötöde (20,3%; 2007 db) a traktorok számát növelte. Közel ezer (987 db) betakarítógép beszerzésére is sor került (13. táblázat).

A gépek egyharmadát (36,6%) a dél-alföldi gazdaságok szerezték be, ahol a traktor-és munkagéppark is közel ilyen arányban bővült. A többi régióban ennél jóval mérsékeltebb fejlesztések történtek. Dél-Alföldön a gépvásárlások kimagasló aránya az igen erőteljes mezőgazdasági jelleggel, az egyéni gazdaságok országos átlagot jelentősen meghaladó arányával, illetve nem utolsósorban a gazdálkodók élénk pályázási hajlandóságával, vállalkozói készségével magyarázható. A gépberuházások megvalósulására az eltérő szükségletek mellett területi kiegyenlítetlenség is jellemző. A megvalósult gépberuházások területi megoszlásában több mint 8,5-szeres különbség mutatkozik. A legszerényebb gépbeszerzés (4,7%) Észak-Magyarországon valósult meg.

13. táblázat

A 1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés megvalósult kapacitásai régiók szerint

Megnevezés	Gépbeszerzés összesen		A megvalósult kapacitások megoszlása, %						
	db	%	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunán-túl	Nyugat-Dunán-túl	Dél-Dunán-túl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Traktorok	2 007	20,3	12,1	16,5	6,9	7,4	4,9	15,4	36,7
Munkagépek	6 890	69,7	13,9	19,5	6,9	6,3	4,7	10,3	38,4
- talajművelő	3 709	37,5	14,0	14,0	4,7	6,7	4,8	10,1	45,7
- szerves- és műtrágyaszórók	581	5,9	13,1	31,8	15,7	6,5	2,2	6,2	24,4
- rakodógépek	782	7,9	10,0	16,1	15,7	6,8	6,4	18,5	26,5
- növényvédelmi és gyomirtó gépek	736	7,4	23,0	19,8	6,7	7,9	8,6	8,7	25,4
-traktoros pótkocsi	1 082	10,9	10,6	33,6	3,3	3,5	1,8	8,4	38,7
Magajárógép	987	10,0	27,7	21,6	4,9	5,1	4,4	12,7	23,8
- szemestermény betakarító	507	5,1	8,9	24,7	6,3	9,1	4,5	11,8	34,7
- szálastakarmány betakarító	480	4,9	47,5	18,3	3,3	0,8	4,2	13,5	12,3
Gépberuházás összesen	9 884	100,0	14,9	19,1	6,7	6,4	4,7	11,6	36,6

Forrás: MVH

A termelésbe állított kapacitások (a gépek darabszáma) gazdálkodási formák szerinti megoszlása egyértelműen a gazdasági társaságok magasabb (55,6%-os) részesedését mutatja. Az egyéni gazdaságokba az új gépek 35,2%-a került. A szövetkezetek – fogyatkozó számuk miatt is – a gépbeszerzések töredékét (8,4%-át) valósították meg (14. táblázat).

Az egyéni gazdaságokban a SAPARD program keretében beszerzett gépek közel egyharmada, összesen 3479 gép került (15. táblázat). Az egyéni gazdaságok új beszerzéseinek 72%-a munkagép, főként talajművelő gép volt. Az egyéni gazdaságok összesen 729 traktort vásároltak, amely az összes erőgép beszerzés egyötöde. Az egyéni termelők betakarítógép vásárlása nem számottevő.

A megvalósult gépi kapacitások közel felét (47,8%) az egyéni vállalkozók használják. Gazdaságaik földhasználat és átlagos területi mérete meghaladja az egyéni gazdálkodás többi formájának hasonló jellemzőit. A gépbeszerzések tekintetében az egyéni vállalkozókat az őstermelők követik, akik gépi kapacitásaikat az új beszerzések egy negyedével (24,9%) gazdagították. Viszonylag jelentősnek mondható a családi gazdaságok gépberuházása is. Az egyéni gazdaságok által beszerzett gépek 90%-a az előbbi három gazdálkodási forma vállalkozásaiban üzemel.

14. táblázat

**1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés megvalósult
kapacitásai gazdálkodási formák szerint**

Megnevezés	Ország összesen db	A megvalósult kapacitások megoszlása, %			
		Gazdasági társaságok	Szövetkezet	Egyéni gazdaságok összesen	Egyéb szervezetek
Traktorok	2 007	56,1	7,1	36,3	0,5
Munkagépek	6 890	56,6	6,3	36,3	0,8
- talajművelő	3 709	53,8	6,2	39,2	0,8
- szerves- és műtrágyaszórók	581	53,0	4,8	41,1	1,0
- rakodógépek	782	57,0	8,4	32,6	1,9
- növényvédelmi és gyomirtó gépek	736	56,0	4,6	38,5	1,0
- traktoros pótkocsi	1 082	68,3	6,8	24,8	0,1
Magajárógép	987	47,4	25,9	25,5	1,1
- szemettermény betakarító	507	59,2	8,5	31,4	1,0
- szálaskarmány betakarító	480	35,0	44,4	19,4	1,3
Gépberuházás összesen	9 884	55,6	8,4	35,2	0,8

Forrás: MVH

15. táblázat

**1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés megvalósult
kapacitásai gazdálkodási formák szerint**

Megnevezés	Egyéni gazdaságok pályázatai, db		A megvalósult kapacitások megoszlása, %				
	száma, db	megoszlása, %	Egyéni vállalkozás	Egyéni vállalkozó	Egyéni termelő	Családi gazdálkodó	Östermelő
Traktorok	729	21,0	4,0	44,4	8,5	15,9	27,2
Munkagépek	2 498	71,8	3,7	48,2	6,1	17,4	24,6
- talajművelő	1 453	41,8	3,9	47,8	4,7	17,3	26,3
- szerves- és műtrágyaszóró	239	6,9	3,3	52,3	10,0	18,0	16,3
- rakodógépek	255	7,3	3,5	47,8	14,1	16,5	18,0
- növényvédelmi gépek	283	8,1	3,5	43,5	6,0	19,4	27,6
- traktoros pótkocsi	268	7,7	3,7	51,9	3,0	15,7	25,7
Magajárógép	252	7,2	4,4	53,2	7,1	13,9	21,4
- szemettermény betakarító	159	4,6	5,7	53,5	8,2	15,7	17,0
- szálaskarmány betakarító	93	2,7	2,2	52,7	5,4	10,8	29,0
Gépberuházás összesen	3 479	100,0	3,8	47,8	6,7	16,8	24,9

Forrás: MVH

A SAPARD monitoring rendszer adatbázisa a fentieknél részletesebb elemzésre nem ad lehetőséget. A kapacitás, teljesítmény adatok elérhetők ugyan, de ezek mértékegysége megbízhatatlan, a pályázatok kitöltése hiányos és következetlen. A realitást tükröző adatok elemzésére a pályázati anyagok, és számítógépes rögzítésük szakmai ellenőrzése után kerülhet sor.

1113. Mezőgazdasági épületfejlesztés

Az alintézkedés iránt meglehetősen szerény érdeklődés mutatkozott amely az állattenyésztés arányának már-már kritikus és tartós csökkenésére, a fejlesztési szándék gyengeségére, illetve a szükséges forrásokhoz képest elnyerhető támogatás alacsony összegére, a saját erő előteremtésének nehézségeire, valamint a megtérülés bizonytalanságára vezethető vissza. A szerződéskötés fázisába eljutott 179 pályázatból, 159 (az összes befejezett pályázat 6,3%-a) valósult meg 175 befejezett projekttel. A projektek állatfajok szerinti összetételében lényeges különbség nem figyelhető meg, a projektek száma a sertés tartásnál némileg elmaradt a többi ágazathoz képest. Az állatfajok szerinti összetétel megbízhatóságát gyengítette a besorolhatatlan projektek magas, közel 30%-os aránya (16. táblázat).

16. táblázat

1113. A mezőgazdasági épületfejlesztés ágazati és regionális szerkezete

Megnevezés	Befejezett projektek		Megvalósult kapacitás, férőhely	A kapacitás regionális megoszlása, %						
	db	%		Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Szarvasmarha	47	26,9	39 517	12,8	16,7	7,1	36,1	2,7	16,8	7,7
Sertés	32	18,3	208 062	11,6	43,8	7,6	14,1	6,1	16,6	0,2
Baromfi	44	25,1	1 983 851	0,0	24,9	9,1	10,3	9,1	20,4	26,2
Egyéb	52	29,7	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen	175	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-

Forrás: MVH

A fejlesztések férőhelybővítésre, felújításra, illetve az uniós előírásoknak megfelelő tartási körülmények kialakítására, technológiai korszerűsítésre irányultak. A bővítés-megújítás közel 40 ezer szarvasmarha, 208 ezer sertés és 1,9 millió baromfi férőhelyet érintett. A szóban forgó állatfajok 2005. évi létszámához mérten a férőhely kapacitásnak mindössze 5-6%-a korszerűsödött, vagy bővült. A szarvasmarha férőhelyek korszerűsítésének egyharmada a dél-dunántúli régióban, közel 20%-a az Észak-Alföldön valósult meg. A baromfi férőhelyek megújítása nagyobb mértékben a dél-alföldi és a közép-magyarországi régiókban volt jellemző. A férőhelyek korszerűsítésére döntő mértékben a gazdasági társaságok telepein került sor, az állatfajtól függően a projektek 75-80%-a ebben a vállalkozási formában valósult meg.

A technológiai fejlesztések a pályázati kiírások szerint a tartástechnológiára, a takarmányozási rendszer korszerűsítésére, a trágyakezelésre, a fejés modernizálására irányultak. Technológiai megújításra a projektek több mint felében (54,4%) került sor, főként a sertés és a baromfi ágazatokban (17. táblázat). A támogatásokat főleg a szellőztetés és a világítás korszerűsítésére fordították. A trágyakezelés környezetvédelmi előírásoknak megfelelő megoldását a projektek több mint egyharmada (39,0%) jelölte meg célként, amely legnagyobb

mértékben a szarvasmarha ágazatot érintette, de a többi állatfajnál is jelentős volt. A projektek többségében az almos trágyakezelés rendbetételére került sor.

17. táblázat

1113. A mezőgazdasági épületfejlesztés technológiai fejlesztései

Megnevezés	Befejezett projektek									
	Szarvasmarha		Sertés		Baromfi		Egyéb		Összesen	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Tartástechnológia	8	21,6	29	58,0	37	61,7	32	66,7	106	54,4
ebből: szellőztetés	3	8,1	13	26,0	13	21,7	12	25,0	41	21,0
világítás	4	10,8	10	20,0	15	25,0	11	22,9	40	20,5
fűtés	1	2,7	6	12,0	9	15,0	9	18,8	25	12,8
Takarmányozás	1	2,7	2	4,0	0	0,0	3	6,3	6	3,1
Trágyakezelés	21	56,8	19	38,0	23	38,3	13	27,1	76	39,0
ebből: almos	16	43,2	9	18,0	13	21,7	11	22,9	49	25,1
híg	5	13,5	10	20,0	10	16,7	2	4,2	27	13,8
Fejés	7	18,9	-	-	-	-	-	-	7	3,6
Összesen	37	100,0	50	100,0	60	100,0	48	100,0	195	100,0

Forrás: MVH

1114. Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházások támogatása

A mezőgazdasági beruházások támogatására irányuló intézkedésen belül mindössze 107 befejezett pályázat (a befejezett pályázatok 4,3%-a) irányult az egyéb gazdasági épületek, főként tárolók építésére, technológiai berendezések korszerűsítésére. A tárolók építése iránti igényt a 2004-2005. évi kiugróan magas gabonatermés raktározási nehézségei jelentősen megnövelték. A SAPARD programban megvalósult tárolók közel kétharmada (63,9%-a) új zöldmezős és meglévő telepen új beruházás volt. Az előbbieket nagyobb arányban valósultak meg az egyéni gazdaságokban, míg a gazdasági társaságok inkább a meglévő telepeiken új tároló építésére, vagy a régi kapacitás felújítására törekedtek (18. táblázat). A gazdasági társaságokra a befejezett pályázatok magasabb (57%-os) aránya jellemző.

A különböző takarmányfélék tárolását szolgáló épületek zöme szemes-termény tárolására szolgál. A technológiai elemek oldaláról vizsgálva megállapítható, hogy a befejezett projektekben tárolt termények kezelését, mozgását könnyítő berendezések létesítése, illetve a szárítás korszerűsítése volt a fejlesztések meghatározó célja.

Az új zöldmezős tárolókapacitások projektjei több mint 60%-ban Észak- és Dél-Alföldön – vélhetően többnyire az egyéni gazdaságokban – valósultak meg. A korszerűsített és a meglévő telepen új építésű tárolótereket – a projektek 80%-át érintve – három, a gabonatermelés tekintetében meghatározó régióban (Dél- és Észak-Alföld, Dél-Dunántúl) helyezték üzembe. A tárolóterek kapacitására (t, m², m³), a létesített berendezések teljesítményére vonatkozóan az adatbázisban nem álltak rendelkezésre értékelhető információk.

18. táblázat

1114. Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás

Megnevezés	Projektok		Ebből a megoszlás, %	
	száma, db	aránya, %	Gazdasági társaságok	Egyéni gazdaságok
Befejezett pályázatok összesen	107	100,0	57,0	43,0
Pályázati szándék a fejlesztés jellege szerint (projektek)				
Új, zöldmezős	31	27,9	35,5	64,5
Meglévő felújítása, korszerűsítése	25	22,5	68,0	32,0
Meglévő telepen épülő új	40	36,0	65,0	35,0
Új technológia	12	10,8	75,0	25,0
Nem besorolható	3		33,3	66,7
Takarmánytermelés épületeinek fejlesztése				
Projektok száma	110	100,0	56,4	43,6
ebből: - szálastakarmány	10	9,1	50,0	50,0
- erjesztett/lédús	1	0,9	100,0	0,0
- szemettermény	49	44,5	59,2	40,8
- nem besorolható	50	45,5	54,0	46,0
A tároló fejlesztés technológiai elemek szerint (projektek)				
Technológiai elem:	163	100,0	59,5	40,5
- tároló kapacitás	89	54,6	52,8	47,2
- tisztító	8	4,9	62,5	37,5
- szárítás	23	14,1	73,9	26,1
- keverés	14	8,6	78,6	21,4
- ároksiló	1	0,6	100,0	0,0
- toronysiló	8	4,9	87,5	12,5
- falközi siló	7	4,3	28,6	71,4
- anyagmozgatás	4	2,5	25,0	75,0
- nem besorolható	9	5,5	66,7	33,3

Forrás: MVH

3.1.3. A mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése (114)

Az élelmiszer-feldolgozás korszerűsítéséhez 2006 végéig 284 befejezett pályázat, 409 projekttel járult hozzá. Egy pályázatra átlagosan 1,4 projekt jutott (19. táblázat).

A projektek több mint fele (55,5%-a) új technológia-fejlesztésre, a projektek egyötödében pedig, a meglévő technikai-technológiai háttér felújítására irányult. A termékfeldolgozás kapacitásainak modernizálása az alapanyag-termelésben fontos szerepet játszó régiókban volt a legjelentősebb (a két alföldi régió, Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl).

A fejlesztések legnagyobb arányban a húsipart érintették, majd ennél kisebb mértékben (25-30%) a borászatban és a zöldség-gyümölcs feldolgozásban valósultak meg. Mindhárom szakágazat fejlesztése a dél-alföldi régióban volt a legerőteljesebb. Az észak- és a dél-alföldi régió a zöldség-gyümölcs feldolgozásban járt az élen, míg Észak-Magyarországon a borászati projektek részesedése volt a legnagyobb.

114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése

Megnevezés	Pályázatok		Regionális megoszlás, %:							Gazdálkodási forma szerinti megoszlás, %	
	összesen, db	%	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Gazdálkodó szervezet	Egyéni gazdaságok
Beérkezett pályázatok összesen	758	100,0	11,6	10,2	10,7	10,8	17,3	17,9	21,5	85,9	14,1
ebből: befejezett pályázat	284	37,5	10,9	10,6	8,8	10,9	16,2	12,7	29,9	90,8	9,2
Pályázati szándék a fejlesztés jellege szerint	409	100,0	11,0	10,0	8,8	12,5	18,3	16,4	23,0	90,7	9,3
- új, zöldmezős	26	6,4	15,4	7,7	7,7	11,5	15,4	26,9	15,4	88,5	11,5
- meglévő felújítása, korszerűsítése	82	20,0	18,3	6,1	13,4	13,4	22,0	19,5	7,3	90,2	9,8
- meglévő telepen épülő, új	52	12,7	9,6	15,4	9,6	15,4	21,2	19,2	9,6	90,4	9,6
- új technológia	227	55,5	9,3	11,0	7,9	11,9	18,5	15,0	26,4	91,2	8,8
- nem besorolható	22	5,4	0,0	4,5	0,0	9,1	0,0	0,0	86,4	90,9	9,1
Befejezett projektek szakágazatok szerint	267	100,0	10,1	11,2	9,4	11,6	16,5	13,1	28,1	91,0	9,0
Húsfeldolgozás	92	34,5	15,2	10,9	12,0	12,0	8,7	13,0	28,3	93,5	6,5
Tej és tejtermék feldolgozás	22	8,2	9,1	22,7	4,5	22,7	9,1	22,7	9,1	100,0	0,0
Tojás csomagolás	3	1,1	33,3	33,3	0,0	0,0	33,3	0,0	0,0	66,7	33,3
Bor	78	29,2	5,1	10,3	10,3	14,1	29,5	0,0	30,8	88,5	11,5
Gyümölcs és zöldség	69	25,8	8,7	8,7	7,2	4,3	11,6	26,1	33,3	88,4	11,6
Halászati termékek	3	1,1	0,0	0,0	0,0	33,3	66,7	0,0	0,0	100,0	0,0
EU előírásoknak való megfelelés	384	100,0	20,8	10,9	7,6	10,2	18,2	21,4	10,9	92,4	7,6
EU élelmiszerbiztonsági és higiéniai	135	35,2	16,3	8,1	16,3	8,9	18,5	20,0	11,9	90,4	9,6
Állatvédelmi előírásoknak	16	4,2	18,8	6,3	0,0	25,0	6,3	25,0	18,8	100,0	0,0
Környezetvédelem	11	2,9	27,3	9,1	9,1	0,0	27,3	18,2	9,1	100,0	0,0
Szennyvízkezelés	27	7,0	11,1	18,5	7,4	18,5	11,1	22,2	11,1	100,0	0,0
Hulladékkezelés	2	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	50,0	50,0
A technológia fejlesztése, szektor átalakítása	68	17,7	27,9	8,8	1,5	5,9	14,7	29,4	11,8	89,7	10,3
Minőségjavítás	13	3,4	84,6	7,7	7,7	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0
Új termékek piaci bevezetése	71	18,5	18,3	15,5	1,4	15,5	31,0	16,9	1,4	94,4	5,6
Korszerű osztályozás, csomagolás	41	10,7	14,6	14,6	2,4	7,3	14,6	26,8	19,5	90,2	9,8

Forrás: MVH

Az élelmiszer-feldolgozás korszerűsítésének egyik kiemelt és egyben a működés feltételét is jelentő célja az uniós élelmiszerbiztonsági és higiéniai, környezetvédelmi előírásainak való megfelelés teljesítése volt. A projektek sorrendben négy, kritikus területre összpontosítottak, nevezetesen: az élelmiszerbiztonság és a higiénia feltételeinek megteremtése, a technológia-fejlesztés, az új termékek marketingje, valamint a korszerű osztályozás és csomagolás. A fejlesztési területek régiók szerinti megoszlása egyenletes, amely arra utal, hogy a feltételek megteremtését az élelmiszeripari vállalkozások általános érvényű követelménynek tekintik. Az intézkedés projektjei a fejlesztés jellegéből adódóan nagyobb méretű társas vállalkozásokban, vállalatokban valósultak meg. Az egyéni szektor fejlesztésben való részvétele igen szerény mértékű volt.

3.1.4. A vidékfejlesztési intézkedések megvalósulása

A SAPARD három vidékfejlesztési intézkedésének leszerződött pályázatai közül 790, az összes befejezett pályázat 31,5%-a zárult le. Az intézkedések abszorpciós képességében jelentős különbségek mutatkoztak. Legsikeresebbnek – a befejezett pályázatok több mint egyötödével – a vidéki települések elmaradottságát mérséklő, viszonylag rövid idő alatt „eredményt hozó” infrastruktúrafejlesztés bizonyult. A lakókörnyezet színvonalát emelő falufejlesztés és -felújítás iránt ennél mérsékeltebb, de korántsem elhanyagolható érdeklődés nyilvánult meg. A vidéki lakosság alternatív jövedelemszerzését, a tevékenységek bővítését ösztönző intézkedés eddig nem járt túl nagy sikerrel, amelynek oka az érintettek idegenkedéséből, a támogatás bizonytalan, kevésbé kézzelfogható eredményeiből, valamint a fejlesztési irányok gyenge orientációjából fakadhat. A befejezett pályázatok között ez az intézkedés, mindössze 2%-kal szerepel.

1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme

Az intézkedés 205 befejezett pályázata 407 projektet valósított meg, amelyek közel azonos arányban oszlottak meg a település karakterét megőrző épületek felújítása és a történelmi, építészeti emlékek védelme, helyreállítása között (20. táblázat).

20. táblázat

1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme

Megnevezés	Projektek		Régiók szerinti megoszlás, %						
	db	%	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Beruházási célok	407	100,0	6,4	12,3	19,9	4,4	15,5	20,6	20,9
- építészeti elemek felújítása	196	48,2	4,6	15,8	18,4	5,6	15,8	15,8	24,0
- építészeti emlékek, védelme	177	43,5	7,3	9,0	17,5	4,0	13,6	27,7	20,9
- táji elemek védelme	34	8,4	11,8	8,8	41,2	0,0	23,5	11,8	2,9

Forrás: MVH

Az építészeti elemek felújítása főleg középületek, közösségi házak felújítására, belső korszerűsítésére irányult, sok helyen út- és utcafelújítás is történt. Az építészeti emlékhelyek rendbehozatala elsősorban templomok, kápolnák felújítását jelentette. A táji elemek védelme mérsékelt érdeklődést váltott ki, az elnyert támogatásokat főként csatornatisztításra, a települések parkosítására fordították. A fejlesztéseket döntő mértékben önkormányzatok (71%) és egyéb (civil) szervezetek (24%) valósították meg.

1306. A tevékenység diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzés támogatása

Ez a legszerényebb érdeklődést kiváltó intézkedés, mindössze 51 befejezett projekttel rendelkezik. A pályázatban meghirdetett tevékenységek közül a falusi turizmus fejlesztése volt a legnépszerűbb. A pályázatok 62%-a ezen a címen jutott támogatáshoz. A megvalósult projektek többsége a kitűnő turisztikai adottságú Észak-Magyarországon, Dél-Dunántúlon és az észak-alföldi régióban található. A projektek egyötöde helyi, tájjellegű termékek feldolgozására, termékfejlesztésre használta a megítélt támogatást. A többi tevékenység szerepe nem számottevő.

1308. A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása

A vidékfejlesztés legnépszerűbb intézkedéséhez 534 befejezett pályázat tartozik, amelyek keretében 871 projekt valósult meg. A projektek több mint 40%-a a mezőgazdasági úthálózat fejlesztésére irányult. Ezen kívül – a projektek 20-25%-ával – fontos fejlesztési cél volt az alternatív szennyvíztisztítás, valamint informatikai és kommunikációs rendszerek kialakítása is.

3.2. Az AVOP pályázatok megvalósulása

Az AVOP meghirdetett intézkedéseire összesen 10776 pályázat érkezett, amelyek támogatási igénye mintegy 80%-kal haladta meg az időszak egészében felhasználható közkiadások összegét. A pályázatok abszorpciós képességével kapcsolatos aggályok tehát ebben a programban sem igazolódtak (21. táblázat).

A beérkezett pályázatok viszonylag arányosan, egyenletesen oszlottak meg az egyes tengelyek (prioritások) között, a vidékfejlesztési intézkedések némi fölényét mutatva. A szerződéskötésig eljutott pályázatok tengelyek szerinti megoszlása ehhez képest jelentősen módosult, a megalapozottnak minősített pályázatok aránya a mezőgazdasági beruházások, technológiák korszerűsítése irányába mozdult el. A hatályba lépett pályázatok 70,4%-a a versenyképes mezőgazdasági alapanyag-termelés megalapozását tűzte ki célul (szemben a beérkezettek 42,8%-os arányával). A vidékfejlesztési intézkedések a leszerződött pályázatok alig egynegyedét (23,1%-át) tették ki, miközben a beérkezett pályázatokból még 52,7%-kal részesedtek. Ez arra utal, hogy a pályázati célok megalapozottsága, a pályázatok minősége, a kritériumok teljesítése, a saját forrás finanszírozhatósága nem volt kielégítő. A beérkezett vidékfejlesztési pályázatoknak csupán egy hatoda (16,4%-a), a mezőgazdasági fejlesztések pályázatainak pedig közel 62%-a jutott el a szerződéskötés fázisába.

Az AVOP két meghatározó tengelyéhez kötődő fejlesztések a befejezett pályázatok esetében is jelentős különbséget mutatnak. A befejezett pályázatok 77%-a mezőgazdasági alapanyag-termelést korszerűsítette, amelyeket kiegészítenek az élelmiszer-feldolgozás 2,8%-ot képviselő lezárult fejlesztései is. A vidékfejlesztési intézkedések a befejezett pályázatokból 16,3%-kal részesednek. A vidékfejlesztési intézkedések megvalósulási aránya igen szerénynek mondható, a beérkezett pályázatoknak mindössze 16,4%-a jutott el a szerződéskötés fázisába, és mindössze 4,0%-uk valósult meg. A SAPARD-hoz hasonlóan ebben a programban is legtöbb vidéki település az infrastruktúrafejlesztésre és a falufelújításra törekedett. A program egészét tekintve a beérkezett pályázatok valamivel több mint egyharmada (37,5%-a) jutott el a szerződéskötésig és mindössze 13%-uk (1396 pályázat) fejezte be a fejlesztést 2006. december 31-ig.

21. táblázat

AVOP intézkedések megvalósulása (2006. december 31.)

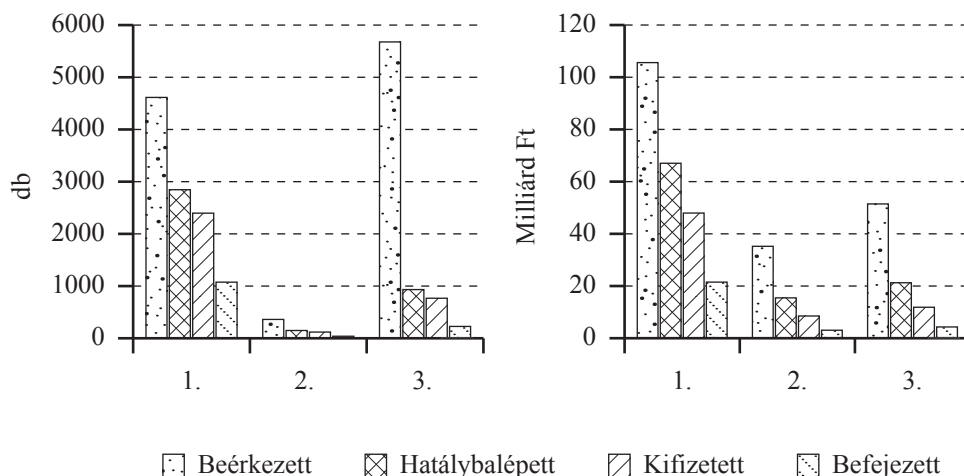
AVOP	Beérkezett	Hatálybalépett	Kifizetett	Befejezett
	pályázatok száma, db			
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	4 614	2 846	2 397	1 075
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	3 796	2 542	2 201	1 016
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	75	28	16	2
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	681	252	157	57
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	62	24	23	0
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	361	149	119	39
3. Vidéki térségek fejlesztése	5 677	933	767	227
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	792	228	139	34
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	611	344	292	77
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	466	243	222	69
3.5. LEADER+	3 808	118	114	47
4. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	124	116	107	55
Összesen:	10 776	4 044	3 390	1 396
A pályázatok megoszlása, %				
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	42,8	70,4	70,7	77,0
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	35,2	62,9	64,9	72,8
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	0,7	0,7	0,5	0,1
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	6,3	6,2	4,6	4,1
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	0,6	0,6	0,7	0,0
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	3,4	3,7	3,5	2,8
3. Vidéki térségek fejlesztése	52,7	23,1	22,6	16,3
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	7,3	5,6	4,1	2,4
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	5,7	8,5	8,6	5,5
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	4,3	6,0	6,5	4,9
3.5. LEADER+	35,3	2,9	3,4	3,4
4. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	1,2	2,9	3,2	3,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0
A pályázatok nyomon követése, beérkezett pályázatok = 100%				
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	100,0	61,7	52,0	23,3
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	100,0	67,0	58,0	26,8
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	100,0	37,3	21,3	2,7
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	100,0	37,0	23,1	8,4
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	100,0	38,7	37,1	0,0
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	100,0	41,3	33,0	10,8
3. Vidéki térségek fejlesztése	100,0	16,4	13,5	4,0
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	100,0	28,8	17,6	4,3
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	100,0	56,3	47,8	12,6
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	100,0	52,1	47,6	14,8
3.5. LEADER+	100,0	3,1	3,0	1,2
4. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	100,0	93,5	86,3	44,4
Összesen:	100,0	37,5	31,5	13,0

Forrás: EMIR

A közösségi források (közkiadások; EU+nemzeti) allokációja a hatályba lépett AVOP szerződések forráslekötésével (98,5%) lényegében megtörtént (4. ábra és 22. táblázat). A közösségi források prioritások és intézkedések szerinti megoszlása nagyjából követi a pályázatok számszerű összetételét. A pályázati folyamat különböző szakaszaiban a mezőgazdaság versenyképességének növelése a források 68-72%-át kötötte le, a vidékfejlesztési intézkedések részesedése a befejezett pályázatok felé haladva 20%-ról 14%-ra csökkent.

4. ábra

Az AVOP prioritásainak előrehaladása

1. A versenyképes alapanyagtermelés megalapozása a mezőgazdaságban
2. A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése
3. Vidéki térségek fejlesztése

Ez azt mutatja, hogy a vidékfejlesztési pályázatok megvalósulása lassabban halad. A program szintjén a beérkezett pályázatok forrásigényének töredéke (15,4%-a) realizálódott. A hatályba lépett szerződések forrásaihoz viszonyítva a kifizetett összegek aránya eléri a lekötött összeg kétharmadát (66,0%-át). A lezárult fejlesztésekbe pedig a lekötött (leszerződött) források 28,2%-a (29,9 milliárd Ft) „épült be”.

22. táblázat

A forrásallokáció nyomon követése (2006.december. 31.)

AVOP	Beérkezett	Hatálybalépett	Kifizetett	Befejezett
	pályázatok támogatási igénye, millió Ft			
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	105 596	67 045	47 955	21 496
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	95 588	63 283	46 277	21 079
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	2 814	844	343	11
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	4 756	1 755	981	405
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	2 438	1 162	354	0
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	35 217	15 458	8 521	3 070
3. Vidéki térségek fejlesztése	51 447	21 249	11 867	4 324
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	6 401	1 726	694	243
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	23 334	12 227	6 702	2 689
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	12 521	5 649	3 928	1 280
3.5. LEADER+	9 191	1 647	543	112
4. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	2 466	2 441	1 973	1 105
Összesen:	194 726	106 193	70 317	29 994
A források intézkedések szerinti megoszlása, %				
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	54,2	63,1	68,2	71,7
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	49,1	59,6	65,8	70,3
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	1,4	0,8	0,5	0,0
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	2,4	1,7	1,4	1,3
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	1,3	1,1	0,5	0,0
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	18,1	14,6	12,1	10,2
3. Vidéki térségek fejlesztése	26,4	20,0	16,9	14,4
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	3,3	1,6	1,0	0,8
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	12,0	11,5	9,5	9,0
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	6,4	5,3	5,6	4,3
3.5. LEADER+	4,7	1,6	0,8	0,4
4. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	1,3	2,3	2,8	3,7
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0
A forrásallokáció nyomon követése, beérkezett pályázatok=100%				
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	100,0	63,5	45,4	20,4
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	100,0	66,2	48,4	22,1
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	100,0	30,0	12,2	0,4
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	100,0	36,9	20,6	8,5
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	100,0	47,7	14,5	0,0
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	100,0	43,9	24,2	8,7
3. Vidéki térségek fejlesztése	100,0	41,3	23,1	8,4
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	100,0	27,0	10,8	3,8
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	100,0	52,4	28,7	11,5
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	100,0	45,1	31,4	10,2
3.5. LEADER+	100,0	17,9	5,9	1,2
4. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	100,0	99,0	80,0	44,8
Összesen:	100,0	54,5	36,1	15,4

Forrás: EMIR

3.2.1. A befejezett pályázatok regionális megoszlása és a kedvezményezettek összetétele

Az AVOP befejezett pályázatainak régiók szerinti megoszlása lényegében meg- egyezik a csatlakozást előkészítő fejlesztések területi lefedettségével. A mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás beruházásai legnagyobb arányban változatlanul az agrártermelés szempontjából igen jelentős dél-alföldi régióra koncentráltak. A mezőgazdasági alapanyag termelést modernizáló projektek (az egyes alintézkedések szintjén is) közel egyharmada (32,6%-a) a Dél-Alföld megyéiben valósult meg. A befejezett pályázatok arányát tekintve második helyen a nyugat-dunántúli régió áll, a befejezett pályázatok közel egynegyedével (23,2%). Az élelmiszer-feldolgozás, és értékesítés fejlesztésére legnagyobb arányban szintén a Dél-Alföldön került sor. Az agrárágazat fejlesztése változatlanul Közép-Magyarországon, és a közép-dunántúli régióban volt a legszerényebb, a befejezett pályázatok 10% alatti ará- nyával (23. táblázat).

A vidékfejlesztési intézkedések legnagyobb mértékben szintén a dél-alföldi és a nyu- gat-dunántúli régióban valósultak meg, a befejezett projektek több mint fele ebben a két térségben található. Ennél jóval szerényebb, 10,3%-os részesedésű volt a vidéki települések fejlesztése a legkritikusabb helyzetű Észak-Magyarországon, ellentétben a SAPARD vidék- fejlesztési intézkedéseivel. A többi régióban a befejezett pályázatok között vidékfejlesztési célú projektek aránya, mindössze 5-7% körüli.

Az AVOP befejezett pályázatainak kedvezményezettjei között a program egészét és a beruházási támogatásokat tekintve is nagyobb (45,8%) arányban szerepelnek egyéni gazdaságok, egyéni termelők. A versenyképes alapanyag termelés korszerűsítését célzó alintézkedések projektjei közül a növénytermelés és az állattenyésztés építési beruházásai viszont nagyobb arányban valósultak meg a gazdasági társaságokban. A gépvásárlások, tech- nológiai fejlesztések terén pedig az egyéni gazdaságok fölénye mutatkozik (24. táblázat).

A vidéki térségek fejlesztését célzó támogatások kedvezményezettjei a célkitűzés jellegéből adódóan az önkormányzatok, civil szervezetek, illetve kisebb mértékben az egy- házak. A befejezett projektek háromnegyede ezekhez a szervezetekhez kötődik. A vidéki települések fejlesztésében a SAPARD programhoz hasonlóan (a mezőgazdasághoz kötődő) infrastruktúra modernizálása, a falufejlesztés, falumegújítás volt a fejlesztés két legfontosabb területe.

23. táblázat

A befejezett AVOP pályázatok régiók közötti megoszlása

AVOP	A befejezett pályázatok régiók szerinti megoszlása, %						
	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	2,5	7,4	23,2	15,1	11,0	8,3	32,6
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	2,7	7,8	22,7	15,7	11,2	8,6	31,3
1.1.1. Állattenyésztést szolgáló építési beruházások támogatása	1,9	9,3	24,1	11,1	13,0	3,7	37,0
1.1.2. Növénytermesztést és kertészetet szolgáló építési beruházások támogatása	1,5	4,9	21,1	24,0	13,2	3,4	31,9
1.1.3. Új erő- és munkagépek, technológiai és informatikai berendezések beszerzésének támogatása	3,1	8,5	23,1	14,0	10,3	10,4	30,5
1.1.4. Ültetvénytelepítési beruházások támogatása	-	-	-	-	-	-	-
1.1.5. Öntözési beruházások támogatása	0,0	5,3	15,8	10,5	21,1	5,3	42,1
1.1.6. Meliorációs beruházások támogatása	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	50,0
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	0,0	1,8	31,6	1,8	7,0	3,5	54,4
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	-	-	-	-	-	-	-
2.1. A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése	5,1	5,1	20,5	20,5	10,3	7,7	30,8
3. Vidéki térségek fejlesztése	2,2	9,7	29,5	12,3	13,7	4,8	27,8
3.1. Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	0,0	5,9	29,4	8,8	41,2	2,9	11,8
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	1,3	11,7	20,8	5,2	6,5	0,0	54,5
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	0,0	2,9	50,7	18,8	7,2	5,8	14,5
3.5. LEADER +	8,5	19,1	12,8	17,0	14,9	12,8	14,9
4.1. Technikai segítségnyújtás(AVOP)	89,1	0,0	3,6	3,6	0,0	1,8	1,8
Összesen:	5,9	7,4	23,4	14,3	11,0	7,4	30,5

Forrás: EMIR

24. táblázat

A befejezett AVOP pályázatok összetétele gazdasági formák szerint

Megnevezés	Ebből:			
	Gazdasági társaságok	Szövetkezet	Egyéni gazdaságok	Egyéb szervezetek
	megoszlása, %			
1. A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	38,7	6,4	54,9	0,0
1.1. A mezőgazdasági beruházások támogatása	40,3	6,7	53,0	0,0
1.1.1. Állattenyésztést szolgáló építési beruházások támogatása	55,8	16,3	27,9	0,0
1.1.2. Növénytermesztést és kertészetet szolgáló építési beruházások támogatása	61,5	9,5	29,0	0,0
1.1.3. Minden agrárágazatot érintő új erő- és munkagépek, technológiai és informatikai berendezések beszerzésének támogatása	34,2	5,6	60,2	0,0
1.1.4. Ültetvénytelepítési beruházások támogatása	-	-	-	-
1.1.5. Öntözési beruházások támogatása	46,2	0,0	53,8	0,0
1.1.6. Meliorációs beruházások támogatása	0,0	0,0	100,0	0,0
1.3. A halászati ágazat strukturális támogatása	50,0	0,0	50,0	0,0
1.4. Fiatal gazdálkodók induló támogatása	0,0	0,0	100,0	0,0
1.5. Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	-	-	-	-
2. Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	90,6	3,1	6,3	0,0
3. Vidéki térségek fejlesztése	9,1	0,0	16,0	74,9
3.2. Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	20,8	0,0	10,4	68,8
3.4. Falufejlesztés, -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	0,0	0,0	1,9	98,1
3.5. LEADER+	0,0	0,0	0,0	100,0
4. Technikai segítségnyújtás (AVOP)	0,0	0,0	0,0	100,0
AVOP összesen	34,2	5,1	45,8	14,8

Forrás: EMIR

3.2.2. A mezőgazdasági beruházások támogatása intézkedés (1.1.) megvalósulása

Az intézkedéshez tartozó hat alintézkedés közül a befejezett pályázatok arányát és számát tekintve három fejlesztési területet értékelünk. Az intézkedés keretében több mint ezer pályázat valósult meg, amelyek alintézkedések közötti megoszlása igen kiegyenlítetlen. A pályázatok több mint 50%-a új erő- és munkagépek vásárlására, informatikai berendezések beszerzésére (1.1.3. alintézkedés) irányult, az állattartás (1.1.1.) és a növénytermelés építési beruházásaira (1.1.2.) irányuló fejlesztési szándék és eredmény ennél jóval szerényebb volt. Különösen az állattenyésztés fejlesztései maradtak el az előzetes várakozásoktól, a növénytermelés épületeinek korszerűsítése, építése pedig a tárolóterek terméstöbblet miatti „kényszeréből” fakadt.

1.1.1. Állattenyésztést szolgáló építési beruházások támogatása

Az alintézkedés célja az állattartó telepek uniós előírásoknak (állatjólét, higiénia, környezetvédelem) megfelelő korszerűsítése volt, amely a derogáció lejártá után a telepek működésének alapvető feltétele. Az alintézkedés keretében a vizsgált időszak alatt mindössze 43 pályázat fejeződött be, amelyek az előbb említett fejlesztési célokon túl férőhelyek felújítására, újak létesítésre is irányultak. A fejlesztési célok között legnépszerűbb a férőhelyek felújítása (27,9%) és ezzel összhangban az állatjóléti- és higiéniai feltételek megteremtése (23,3%) volt. A beruházások közel 30-30%-ban a szarvasmarha és a baromfi ágazatban valósultak meg. A pályázatok egyötöde pedig sertéstartáshoz kötődött (25. táblázat).

25. táblázat

111. Az állattenyésztést szolgáló építési beruházások támogatása

Megnevezés	Összes pályázat		Ebből:				
	db	%	Szarvas- marha	Sertés	Baromfi	Egyéb	Vegyes gazdálkodású
			db				
Állatjóléti, -higiéniai beruházások	10	23,3	3	1	3	0	3
Környezetvédelmi fejlesztések	7	16,3	1	4	1	0	1
Új állatférőhelyet létrehozó	4	9,3	1	1	1	1	0
Felújított állatférőhely	12	27,9	3	3	4	0	2
Egyéb építési beruházások	10	23,3	4	0	3	3	0
Összes támogatási irány	43	100,0	12	9	12	4	6
Új állatférőhely	5 665	3,7	25	450	5 000	190	0
Felújított állatférőhely	149 124	96,3	1 050	3 094	124 620	0	20 360
Összes állatférőhely	154 789	100,0	1 075	3 544	129 620	190	20 360

Pályázatok száma 43 db

Az EMIR alintézkedésre vonatkozó adatai mintegy 155 ezer állatférőhely felújítását, új férőhely létesítését jelzik. A szóban forgó férőhelyek döntő hányada (96,3%-a) felújítás, az új férőhelyek építése nem számottevő. A beruházások eredményeként 1075 szarvasmarha, 3500 sertés férőhelyet korszerűsítettek, és mintegy 129 ezer baromfi férőhely újult meg.

1.1.2. Növénytermesztést és kertészetet szolgáló építési beruházások támogatása

Az alintézkedés keretében meghirdetett pályázatok célja a szűk keresztmetszetet jelentő tárolókapacitások bővítése, a meglévők korszerűsítése, illetve az épületek berendezéseinek modernizálása volt. A vizsgált időszakban 169 pályázat fejeződött be, amely a megvalósult fejlesztések közel 14%-a. A pályázatok közel kétharmada (63,6%-a) új tároló építésére vonatkozott. A fennmaradó fejlesztések közel azonosan, néhány százaléknyi arányban oszlanak meg a többi – főként a tárolók járulékos beruházásaira irányuló – fejlesztési cél között. A tárolókapacitást létrehozó fejlesztések 75 %-a három, a gabonatermelésben élenjáró régióban (Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl) valósult meg (26. táblázat).

26. táblázat

1.1.2. Növénytermesztést és kertészetet szolgáló építési beruházások támogatása

Megnevezés	Pályázatok		Pályázatok megoszlása, %						
	száma	%	Közép-Magyar-ország	Közép-Dunán-túl	Nyugat-Dunán-túl	Dél-Dunán-túl	Észak-Magyar-ország	Észak-Alföld	Dél-Alföld
Felújított gabonatároló	5	3,0	0,0	0,0	20,0	40,0	20,0	20,0	0,0
Új gabonatároló	62	36,7	3,2	8,1	19,4	27,4	12,9	3,2	25,8
Felújított tároló	6	3,6	0,0	0,0	16,7	33,3	33,3	0,0	16,7
Új tároló	45	26,6	2,2	4,4	24,4	26,7	11,1	6,7	24,4
Új növényház	5	3,0	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	0,0	80,0
Gabona tárolóval kapcsolatos beruházások	3	1,8	0,0	66,7	0,0	0,0	33,3	0,0	0,0
Tárolókkal kapcsolatos beruházás	10	5,9	0,0	0,0	40,0	30,0	0,0	0,0	30,0
Takarmánykeverőkkel kapcsolatos beruházások	2	1,2	0,0	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0
Feldolgozókkal kapcsolatos beruházás	7	4,1	0,0	14,3	14,3	0,0	14,3	0,0	57,1
Egyéb	24	14,2	0,0	0,0	25,0	29,2	16,7	4,2	25,0
Összesen	169	100,0	1,8	5,9	22,5	26,0	13,0	4,1	26,6

Pályázatok száma 169 db

A tárolók építésére, felújítására pályázók, pontosabban a kapacitásokat megvalósító kedvezményezettek meghatározó hányada (71%-a) gazdasági társaság volt.

1.1.3 Új erő- és munkagépek, technológiai és informatikai berendezések támogatása

Az AVOP legnépszerűbb alintézkedéshez a befejezett pályázatok 57,1%-a, 701 pályázat tartozik. Egy pályázat átlagosan 1,6 projektet valósított meg (27. táblázat) A fejlesztések döntő hányada – a projektek közel 80%-ával (78,6%) – új erő- és munkagép beszerzésre irányult. Betakarítógépet a pályázók kevesebb mint egytizede (8,4%-a) vásárolt. Igen mérsékelt igény mutatkozott az AVOP egyik kiemelt célkitűzésének számító technológiai korszerűsítés és az informatikai fejlesztés iránt is.

27. táblázat

A létesített gépi beruházások projektjei kapacitásai

Megnevezés	Pályázati projektek		Létrehozott kapacitás	
	száma	%	db	%
Új erőgépek	394	35,3	606	23,3
Új munkagépek	483	43,3	1 859	71,4
Új betakarítógépek	94	8,4	140	5,4
Új technológia	58	5,2	-	-
Új informatikai berendezések	16	1,4	-	-
Egyéb (nincs adata)	71	6,4	-	-
Összesen	1 116	100,0	2 605	100,0

Forrás: EMIR

A támogatások kedvezményezettjei összesen 2605 darab gépet vásároltak: a gazdaságok összesen 1859 munkagépet helyeztek üzembe, a traktorállomány 606 darabbal, a betakarítógépeké pedig 140 darabbal bővült. A rendelkezésre álló adatok hiányossága és megbízhatatlansága miatt a létrejött kapacitások összegzésére nem kerülhetett sor. A gépbeszerzésre irányuló pályázatok kétharmada (67,5%-a) az előző alintézkedésnél már említett három régióban (Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl) valósult meg.

3.2.3. Fiatal gazdálkodók induló támogatása (1.4.)

A mezőgazdasági termelők és foglalkoztatottak egyre kedvezőtlenebb körösszetétele, az elaprózott birtok és gazdaságszerkezet miatt a program igen fontos célkitűzésének tekinthető a fiatal gazdálkodók számának növelése, a gazdaságindítás segítése, ösztönzése. Ez az előzményekkel rendelkező (nemzeti források igénybevétele, SAPARD támogatások) intézkedés az AVOP keretében 41 befejezett pályázatot eredményezett. A pályázók többsége (35 fő) gazdaságindításra vállalkozott. Gazdaságátvétel pedig mindössze hat pályázó esetében történt. Az adatbázis szerint földterülettel 26 pályázó rendelkezett. Ennek figyelembe vételével a gazdaságindítás (24 fő esetében) összesen 330 hektárt érintett, amely átlagosan 13,7 hektár területnek felel meg. Gazdaságátvételre mindössze 2 fő vállalkozott, 55 hektárnyi, átlagosan 27,5 hektár területtel. A kedvezményezett vállalkozók többségének életkora 30-35 év közötti (a felső korhatár 40 év).

3.2.4. A mezőgazdasági terméke feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése (2.1.)

Az élelmiszer-feldolgozás modernizálását a befejezett pályázatoknak mindössze 2,6%-a, 39 vállalkozás tűzte ki célul. A projektek legnagyobb arányban a vágóhídi kapacitást növelő fejlesztéseket (ezen belül a sertés vágóhidakat) részesítették előnyben. Ehhez a területhez kötődött a pályázatok 38,5%-a. A tej- tejtermék feldolgozás modernizálására a lezárt pályázatok egyötöde (8 üzem) vállalkozott, és ehhez hasonló arányban történtek fejlesztések a bortermelés, illetve a zöldség-gyümölcs feldolgozás terén (28. táblázat)

Az élelmiszer-feldolgozás fejlesztési céljai közül kiemelt fontosságú volt a korszerűsítést, költségcsökkentést szolgáló fejlesztés, valamint az élelmiszerbiztonsággal, a minőség fokozással összefüggő beruházások. A pályázók igen fontosnak tekintették még a magasabb feldolgozottságú, innovatív termékfejlesztést és a munkafeltételek javítását is (29. táblázat).

A viszonylag kevés befejezett pályázat magyarázata lehet, hogy a fejlesztések nagyobb projektekre irányultak, tehát a beruházások jórészt még nem zárultak le.

28. táblázat

A mezőgazdasági termék-feldolgozás fejlesztése szakágazatok szerint

Szakágazatok	A pályázatok projektjeinek	
	száma, db	megoszlása, %
Vágóhídi kapacitást növelő fejlesztés összesen	15	38,5
- ebből: szarvasmarha	2	5,1
sertés	9	23,1
juh	0	0,0
baromfi	3	7,7
egyéb	1	2,6
Tej és tejtermék feldolgozás összesen	8	20,5
- ebből: teljestej felhasználás	2	5,1
ivótej	1	2,6
sajttermelés	2	5,1
vajtermelés	2	5,1
tejportermelés	1	2,6
Tojás és baromfi	0	0,0
- ebből: tojáscsomagolás	0	0,0
Bortermelési kapacitás	4	10,3
Gyümölcs-zöltség	5	12,8
Egyéb	7	17,9
Projektek összesen	39	100,0

Pályázatok száma: 32db

29. táblázat

Az élelmiszer-feldolgozás fejlesztése irányultság (fejlesztési cél) szerint

Megnevezés	Pályázati projektek	
	száma, db	megoszlás, %
Élelmiszebiztonsággal és minőséggel összefüggő fejlesztés	12	23,5
Korszerűsítést, költségcsökkentést szolgáló fejlesztés	16	31,4
Környezeti feltételek javítása	0	0,0
Különböző értékesítési csatornákhöz való alkalmazkodás	2	3,9
Munkafeltételeket javító fejlesztés	7	13,7
Szerkezetátalakítást szolgáló fejlesztés	4	7,8
Új, magasabb feldolgozottságú, innovatív termékek fejlesztése	10	19,6
Pályázatok összesen	51	100,0

Pályázatok száma: 32db

3.2.5. A vidékfejlesztési intézkedések megvalósulása (3. prioritás)

A vidéki térségek fejlesztése három intézkedéscsoport alapján a jövedelemszerzési lehetőségek bővítésére (3.1.), a mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztésére (3.2.), valamint a falufelújítás, falumegújítás területeire (3.3) irányult. Az intézkedéscsoportokon belül számos tevékenység indítására volt lehetőség, amelyekre a célok sokszínűsége (elaprózódottsága) miatt igen szélsőségesen reagáltak a pályázók. A prioritás közel ötezer beérkezett pályázatából 2006 végéig mindössze 175 (az összes befejezett pályázat 14,3%-a) zárult le, igen szélsőséges eloszlásban. Az alintézkedések közül az intézkedéscsoportok fenti sorrendjében csak a két nagyobb elemszámú pályázatscsoport fontosabb jellemzőit tekintjük át. A vidékfejlesztési intézkedéscsoportokhoz tartozó LEADER program értékelésétől információk hiányában el kellett tekintenünk.

3.1.3. Idegenforgalmi tevékenység fejlesztése

A tevékenység diverzifikáció ösztönző, mindössze 28 befejezett pályázat háromnegyede idegenforgalom fejlesztésére irányult. A turisztikai szolgáltatások között a szabadidő-sport szerepelt az első helyen, de jelentősnek mondhatók a lovas- és a borturizmushoz kötődő fejlesztések is (30. táblázat). Valamennyi pályázó szálláshely felújításra, bővítésre, illetve új beruházásra is igényelt támogatást. A 21 pályázó összesen 95 szálláshellyel kapcsolatos fejlesztésről számolt be. Megállapítható, hogy a diverzifikáció terén legnépszerűbb intézkedés befejezett fejlesztései igen szerény mértékűek.

30. táblázat

Az idegenforgalmi tevékenység fejlesztése szolgáltatások szerint

A szolgáltatás megnevezése	Pályázati projektek	
	száma, db	megoszlása, %
Borturisztika	4	12,5
Gasztronómia	3	9,4
Horgászturisztika	2	6,3
Lovas turisztika	4	12,5
Szabadidő-sport	5	15,6
Egyéb*	14	43,8
Pályázati projektek összesen	32	100,0

* Nem beazonosítható és nem besorolható tevékenységek.
Pályázatok száma: 21db

3.2.21. Mezőgazdasági és erdészeti célokat szolgáló számnélküli, külterületi utak építése, felújítása

A mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztését célzó pályázatok 60%-a útépitésre, felújításra irányult, a többi fejlesztési cél megvalósítása nem számottevő. A rendelkezésre álló adatbázis szerint, önkormányzati kezdeményezésre 39 település határában történt külterületi útfelújítás, illetve útépités. A megvalósult fejlesztések többsége három régióban (Dél-alföld, Közép- és Nyugat-Dunántúl) valósult meg. A felújított és az épített utak hosszára vonatkozó adatok sajnos biztonsággal nem értékelhetők.

4. Agrár- vidékfejlesztési támogatások felhasználása tesztüzemi adatok alapján

Az agrár- vidékfejlesztési támogatások felhasználása a tesztüzemi rendszer alapján is vizsgálható. A **tesztüzemi** rendszer – a számviteli szabályokhoz alkalmazkodva – a vidékfejlesztési **programok intézkedéseiben** szereplő támogatásokat nem az egyes intézkedések szerint, hanem a **mérlegtételek és eredmény-kimutatás tételek szerint** a támogatás jellege alapján **összevonva**, könyvelési értéken **gyűjti**. A támogatásokat a mezőgazdasági alaptevékenység beruházási támogatásai (ingatlanfejlesztés, gépbeszerzés) és a környezet állapotának javítására szolgáló támogatások alapján elemezhetjük. A **támogatások csoportosítása**:

- **Beruházási támogatások:**
 - ingatlanfejlesztés (ingatlanok),
 - gépbeszerzés (műszaki berendezés, a termelést közvetlenül és közvetetten szolgáló gépek, járművek),
 - folyó beruházások (üzembe nem helyezett tárgyi eszközök).
- **Környezetvédelmi² támogatások:**
 - agrár-környezetgazdálkodás (AKG),
 - kedvezőtlen adottságú területek (KAT),
 - állatjólét- és higiénia,
 - mezőgazdasági területek erdősítése.

A tesztüzemi eredmények súlyozott értékei ugyan nem teljesen reprezentatívak az agrár- vidékfejlesztési támogatásokra nézve, de vizsgálatából szerzett megállapítások – más felmérés hiányában – igazolhatók.

A tesztüzemi adatgyűjtés a **beruházási támogatásokat** a tőketartalékban folyó beruházásként, üzembe helyezésüket követően az aktiváláskor tárgyi eszközként (a felhasználás célja szerint gépberuházásként vagy ingatlanfejlesztésként) csoportosítja. A fejlesztések között a beruházási támogatások a tárgyi eszközök értékének változásával értékelhetők. A gazdálkodás eredményéhez a beruházási támogatások közvetetten, a termelés költségein keresztül (a beszerzett eszköz értékcsökkenésével) kapcsolódnak.

A **környezeti támogatások** szerepe a gazdálkodásban – a jövedelmezőség változásán³ keresztül – a tesztüzemi adatgyűjtés segítségével az egyéb bevételek és az eredménytartalék vizsgálatával megítélhető. A környezet állapotában bekövetkezett változások azonban csak közvetetten, a termelés intenzitásának (például vetésterület aránya, termelt növényi kultúrák, műtrágya- és növényvédő szer felhasználás, állatállomány sűrűség) és a hozamok (termésátlag, állatállomány szaporulat) mutatóinak komplex értékelésével tárható fel.

² Továbbiakban környezeti

³ Kapcsolódó követelmények, előírások (például földhasználati korlátozások) és járulékos tevékenységek költség-vonzatának és az alternatív költségek (elmaradó haszon) figyelembevétele szükséges.

4.1. A támogatott gazdaságok vizsgálata

4.1.1. Támogatástípusok szerint

A tesztüzemi rendszer súlyozott adatai alapján a **2 EUME feletti gazdaságok 16,8%-a** részesült **agrár- vidékfejlesztési programok** beruházási- vagy környezeti **támogatásaiban** 2005-ben. A támogatások többsége, 59,2%-a környezeti-, 40,8%-a pedig beruházási támogatás (31. táblázat). **Beruházási támogatásban** részesült a **gazdaságok 3,6%-a** (a támogatott gazdaságok 21,2%-a), míg **környezetvédelmi támogatáshoz** négyszer annyian, a gazdaságok **14,5%-a** (a támogatott gazdaságok 86,1%-a) jutott. A **beruházási támogatásokra** kifizetett **átlagos támogatási összeg 6,5 millió Ft**, a **környezeti támogatásokat** szolgáló **átlagos összeg 2,3 millió Ft** az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott gazdaságokban. A környezeti támogatások a gazdaságok szélesebb körét érintik, miközben a fajlagos támogatás összege harmada (35,8%-a) a beruházási támogatásoknak.

A gazdaságok közül az összes gazdaság 1,8%-a, a támogatott gazdaságok 9,8%-a egyszerre többféle támogatásban is részesedik a teljes támogatási összeg 39,1%-kal. Az átlagos támogatási összeg 13,5 millió Ft. A gazdaságok közül **beruházási és környezeti támogatásban egyidejűleg az összes gazdaság 1,3%-a, a támogatott gazdaságok 7,3%-a** részesedett. Az összeg 51,4%-a beruházási támogatás, a kifizetett **átlagos támogatási összeg 14,5 millió Ft**.

A **beruházási támogatásban** részesedő **gazdaságok harmada (36,6%) gépbeszerzési-, 11,2%-a ingatlanfejlesztési támogatást** kapott. A gazdaságok **felében (52,2%)** a támogatott beruházást, vagy annak egy részét még **nem helyezték üzembe⁴** a könyvelés alapján. A támogatások megoszlása alapján a gazdaságok a **beruházási támogatások 57,8%-át gépbeszerzésre, 17,4%-át ingatlanfejlesztésre, valamint további negyedét (24,8%) folyó beruházásra** (üzembe nem helyezett beruházásra) fordították. A beruházási támogatások átlagos összege ingatlanfejlesztés esetében 10,1 millió Ft, gépbeszerzésnél 10,2 millió Ft, a folyó beruházásokra 2,9 millió Ft.

A **környezeti támogatásokban** részesedő **gazdaságok döntő többsége (97,7%-a) agrár-környezetgazdálkodási-, 3,3%-a kedvezőtlen adottságú területek-, 1,4%-a állatjóléti- és higiéniai-, 0,2%-a pedig erdősítési⁵ támogatásban** részesült. A környezeti támogatások megoszlása alapján a **támogatások döntő többsége, 94,6%-a agrár-környezetgazdálkodási kifizetés, 5,5%-a kedvezőtlen adottságú területekhez kapcsolódó- és mindössze 0,3% az erdősítéshez kapcsolódó kifizetés**. Az AKG állattartás támogatási összege átlagosan 10,1 millió Ft. Az AKG növénytermesztés átlagosan 2,2 millió Ft, az állatjóléti és higiéniai támogatás 5,0 millió Ft, a mezőgazdasági területek erdősítése 2,7 millió Ft.

⁴ Az üzembe nem helyezett tárgyi eszköz a tesztüzemi nyilvántartás alapján nem bontható tovább ingatlanfejlesztésre vagy gépberuházásra.

⁵ A mezőgazdasági területek erdősítése intézkedést 2005-ben mindössze 638 gazdaság vette igénybe (egyéni gazdaságonként átlagosan 3,7 millió Ft, társas vállalkozásonként 7,3 millió Ft összeggel) az Éves jelentések alapján. A tesztüzemi alapsokaságban mindössze három gazdaság vette igénybe a támogatást, így az erdősítésre vonatkozóan megállapítások, következtetések levonása nem indokolt.

31. táblázat

**Agrár- vidékfejlesztési programok támogatásainak megoszlása
a támogatások típusa szerint, összes gazdaság**

Megnevezés	Támogatásban részesült gazdaságok számának megoszlása (%)	Támogatási összeg megoszlása (%)	Átlagos támogatási összeg (ezer Ft/gazdaság)
Ingatlanok	2,4	7,1	10 089,6
Műszaki berendezések, gépek, járművek	7,8	23,6	10 275,2
Folyó beruházás	12,0	10,1	2 866,2
Beruházási támogatás összesen	21,2	40,8	6 507,3
Agrár-környezetgazdálkodás	84,2	56,0	2 256,7
Kedvezőtlen adottságú területek	2,8	1,3	1 550,5
Állatjólét és higiénia	1,2	1,7	4 973,4
Mezőgazdasági területek erdősítése	0,2	0,2	2 746,8
Környezeti támogatás összesen	86,1	59,2	2 330,2
Támogatás összesen	100,0	100,0	3 388,5

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

A gazdaságok **támogatástípusok szerinti** megoszlása tovább vizsgálható egyéni gazdaságok és társas vállalkozások szerint. Az **egyéni gazdaságok közül az összes 2 EUME feletti egyéni gazdaság 15,5%-a** (a támogatott gazdaságok 85,9%-a) részesült támogatásban, **a teljes támogatási összeg harmadával** (31,2%) (32. táblázat). A **támogatások értéke gazdaságonként 1,2 millió Ft**. A **társas vállalkozások közül** az összes társas vállalkozás **36,0%-a** (a támogatott gazdaságok 14,1%-a) részesült támogatásban, vállalkozásonként **átlagosan 16,5 millió Ft** értékben. A **támogatott gazdaságok arányában** (2,3-szoros) **nem, viszont az átlagos támogatási összegben jelentős** (13,7-szeres) **a különbség a társas vállalkozások és az egyéni gazdaságok között**. Ugyanakkor az agrár-vidékfejlesztési támogatásban részesülő gazdaságok többsége (85,9%-a) egyéni gazdaság.

A pályázók többsége az összes gazdaság 12,3%-át kitevő agrár-környezetgazdálkodási programokban támogatott egyéni gazdaságból, és az összes gazdaság 1,8%-át kitevő társas vállalkozásokból áll. Jelentős még a beruházásokra pályázók aránya (3,7%) is. A gazdaságok fejlesztésében a legjelentősebbek a magas átlagos támogatási összeggel jellemezhető támogatási jogcímek. Az **átlagos támogatási összegnél (3,4 millió Ft) magasabb támogatásokban** jellemzően a **társas vállalkozások** részesednek. **Ingatlanfejlesztésre** az átlagos támogatási összeg **7,1-szeresét, gépbeszerzésre 5,2-szeresét, folyó beruházásra 3,9-szeresét, AKG kifizetésben az átlagos támogatási összeg 3,7 szeresét kapták**. Az **egyéni gazdaságok támogatásai közül a gépbeszerzés (85,3%-kal), az ingatlanfejlesztés (26,0%-kal) és az állatjóléti kifizetések (6,0%-kal) meghaladták az átlagos támogatási összeget**.

A gazdaságok a beruházási és környezeti **támogatások** legnagyobb részét, **közel 80 százalékát** (79,6%) a gazdaságok **agrár-környezetvédelmi és gépbeszerzési támogatásokra kapták**. A teljes támogatási összeg 37,1%-át társas vállalkozások, 19,0%-át egyéni gazdaságok kapták az AKG jogcíme alapján. További 14,2%-ot a társas vállalkozások 9,4%-ot

az egyéni gazdaságok gépbszerzésre fordítottak. Folyó beruházásra és ingatlanfejlesztésre a teljes támogatási összeg további 17,2%-át fordították a gazdaságok.

32. táblázat

**Agrár- vidékfejlesztési programok támogatásainak megoszlása
a támogatások típusa és gazdaságtípus szerint**

Megnevezés	Támogatásban részesült gazdaságok számának megoszlása (%)	Támogatási összeg megoszlása (%)	Átlagos támogatási összeg (ezer Ft/gazdaság)
Támogatott gazdaságok összesen	100,0	100,0	3388,5
Egyéni gazdaságok			
Ingatlanok	1,7	2,1	4 278,9
Műszaki berendezések, gépek*	5,0	9,4	6 287,8
Folyó beruházás	10,0	2,2	744,7
Beruházási támogatás összesen	16,6	13,7	2 788,1
Agrár-környezetgazdálkodás	73,4	16,0	740,5
Kedvezőtlen adottságú területek	2,0	0,9	1 486,4
Állatjólét és higiénia	0,6	0,7	3 562,3
Mezőgazdasági területek erdősítése	0,1	0,0	145,0
Környezeti támogatás összesen	74,7	17,6	797,6
Egyéni gazdaságok összesen	85,9	31,2	1 232,9
Társas vállalkozások			
Ingatlanok	0,7	5,0	24 172,6
Műszaki berendezések, gépek	2,7	14,1	17 626,7
Folyó beruházás	2,0	8,0	13 400,0
Beruházási támogatás összesen	4,6	27,1	19 859,6
Agrár-környezetgazdálkodás	10,8	39,9	12 558,9
Kedvezőtlen adottságú területek	0,8	0,4	1 702,9
Állatjólét és higiénia	0,6	1,1	6 555,0
Mezőgazdasági területek erdősítése	0,1	0,2	5 077,0
Környezeti támogatás összesen	11,5	41,6	12 315,3
Társas vállalkozások összesen	14,1	68,8	16 474,2

* és járművek

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

4.1.2. Gazdálkodási formák szerint

A **gazdasági formák** szerinti csoportosítás alapján a támogatásokat koncentráltan vették igénybe a gazdaságok. Az összes gazdaságból a részvénytársaságok és a szövetkezetek együttesen a teljes támogatási összeg egyharmadával részesednek, de a Kft-k részesedése is megközelíti a teljes támogatási összeg harmadát (32,2%). A teljes támogatási összegből az egyéni gazdaságok közül a családi gazdaságok részesedése jelentősebb (15,0%). A **támoga-**

tott gazdaságok száma alapján viszont elsősorban az egyéni gazdaságok közül az **őstermelők (32,8%)** és a **családi gazdaságok (29,9%) aránya jelentős**. A támogatott gazdaságok közül a Kft-k számaránya 7,6%, a részvénytársaságok és a szövetkezetek számaránya pedig mindössze 3,1%. **Az összes támogatás 80,3%-át (kft., részvénytársaság, családi gazdaság és szövetkezet sorrendben) a támogatott gazdaságok 40,6%-a kapta.**

A gazdálkodási formák megoszlása alapján beruházási vagy környezetvédelmi **támogatásban részesült gazdaságok 85,9%-a egyéni gazdaság**. Az egyéni gazdaságok közül a legtöbb támogatást, a **támogatások csaknem felét (48,0%) a támogatott egyéni gazdaságok harmadát (34,8%) kitevő családi gazdaságok kapták** (33. táblázat). Az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott egyéni gazdaságok közül a legtöbb, 38,2% őstermelő, részesedésük az egyéni gazdaságokra jutó teljes támogatási összegből 20,3%. Az agrár-vidékfejlesztési programokban támogatott egyéni vállalkozók (9,6%) az egyéni gazdaságokra jutó támogatások mindössze 6,6%-át kapták. Az átlagosnál magasabb támogatásban részesednek az egyéni vállalkozók (2,3 millió Ft) és a családi gazdaságok (1,7 millió Ft), míg az **őstermelők mindössze 654,4 ezer Ft átlagos támogatáshoz jutottak.**

33. táblázat

Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása vállalkozási forma szerint

Megnevezés	Támogatásban részesült gazdaságok számának megoszlása (%)	Támogatási összeg megoszlása (%)	Átlagos támogatási összeg (ezer Ft/gazdaság)
Egyéni gazdaságok			
Őstermelő	38,2	20,3	654,4
Egyéni vállalkozó	11,2	21,2	2 346,9
Összevont gazdaság	15,8	10,5	817,9
Családi gazdaság	34,8	48,0	1 699,0
Egyéni gazdaság összesen	100,0	100,0	1 232,9
Társas vállalkozások			
Közkereseti társaság	2,1	0,6	4 560,2
Betéti társaság	21,4	3,0	2 286,3
Kft.	54,0	46,8	14 282,0
Részvénytársaság	7,9	27,9	58 011,1
Mezőgazdasági szövetkezet	13,6	20,3	24 611,2
Költségvetési szervezet	1,0	1,4	24 078,0
Társas vállalkozás összesen	100,0	100,0	16 474,2

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

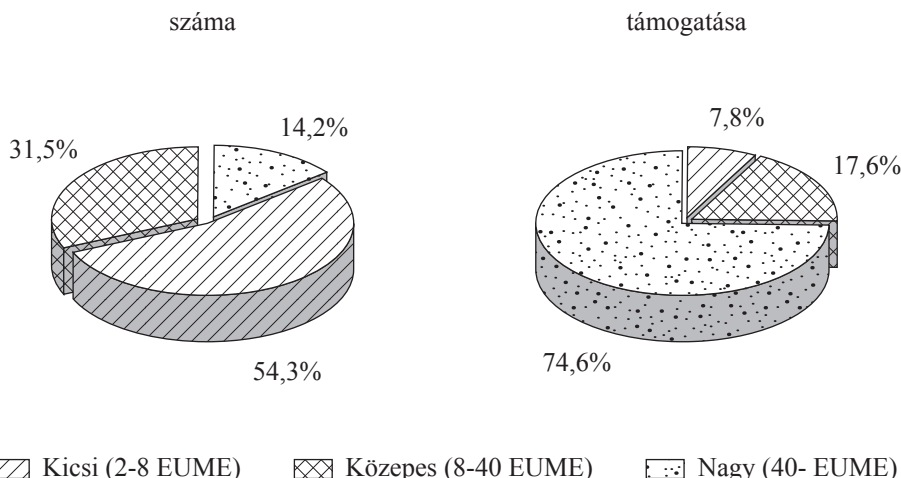
A támogatott **társas vállalkozások** fele (54,0%) Kft. Részesedésük a támogatásokból a társas vállalkozásokra jutó támogatási összeg 46,8 százaléka. A támogatott betéti társaságok viszonylag magas számarányához (21,4%) képest a társas vállalkozások beruházási és környezeti támogatásaiból mindössze 3,0%-kal részesednek. **A támogatott mezőgazdasági szövetkezetek (13,6%) és a támogatott részvénytársaságok (7,9%) a támogatási összeg közel felét, 48,2%-át kapták.**

4.1.3. Ökonómiai méretkategóriák szerint

Az összevont **ökonómiai méretkategóriák** megoszlása⁶ alapján az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott gazdaságok több mint fele (54,3%) **kisméretű (2-8 EUME közötti) gazdaság** (5. ábra). **Részesedésük a támogatásokból mindössze 7,8%.** Az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott **gazdaságok harmada (31,5%) közepes méretű (8-40 EUME közötti) gazdaság.** **Részesedésük a támogatásokból 17,6%.** Az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott **nagyméretű (40 EUME feletti) gazdaságok** mindössze **14,2%-át** teszik ki a támogatott gazdaságoknak. Alacsony számarányukhoz képest a **támogatási források háromnegyedét (74,6%) kapták. Átlagos támogatási összegük (17,8 millió Ft) a közepes méretű gazdaságok támogatásának közel kilenc és félszerese, a kisméretű gazdaságok támogatásának pedig harminchat és félszerese.**

5. ábra

Agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő gazdaságok megoszlása összevont üzemméret kategóriák (EUME) szerint, összes gazdaság

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

A támogatott **egyéni gazdaságok** közül a **kisméretű gazdaságok** aránya **63,2%, részesedésük az egyéni gazdaságok támogatásából 25,1%,** átlagos támogatásuk mindössze 0,49 millió Ft (34. táblázat). A támogatott egyéni gazdaságok **harmada (32,0%) közepes méretű, részesedésük az egyéni gazdaságok támogatásából 47,2%.** A **nagyméretű egyéni gazdaságok (4,8%) részesedése a támogatásokból 27,7%,** 7,2 millió Ft átlagos támogatással.

A támogatott **társas vállalkozások 28,5%-a közepes méretű gazdaság. Részesedésük a társas vállalkozások támogatásából mindössze 4,1%.** A támogatott társas vállalkozások **közel háromnegyede (71,5%) nagyméretű gazdaság, részesedésük a társas vállalkozások támogatásából 95,9%.** A nagyméretű vállalkozásokra jutó **átlagos támogatási összeg (22,1 millió Ft), a nagyméretű egyéni gazdaságok átlagos támogatásának háromszorosa (3,1-szerese).**

⁶ A teszttüzemi rendszerben az üzemek ökonómiai mérete (gazdasági teljesítménye) lényegében jövedelemtermelő képességüket, kapacitásukat fejezi ki. Egy Európai Méretegység (EUME) potenciálisan 1200 euró standard fedezeti hozzájárulást előállító üzem méretét jelenti (Például öt hektáron folytatott búzatermelés, vagy 20 sertés hizlalása, stb.).

**Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása összevont
üzemméret kategóriák (EUME) szerint**

Megnevezés	Támogatásban részesült gazdaságok számának megoszlása (%)	Támogatási összeg megoszlása (%)	Átlagos támogatási összeg (ezer Ft/gazdaság)
Egyéni gazdaságok			
Kicsi (2-8 EUME)	63,2	25,1	488,9
Közepes (8-40 EUME)	32,0	47,2	1 819,5
Nagy (40- EUME)	4,8	27,7	7 156,0
Egyéni gazdaságok összesen	100,0	100,0	1 232,9
Társas vállalkozások			
Kicsi (2-8 EUME)	0,0	0,0	0,0
Közepes (8-40 EUME)	28,5	4,1	2 397,3
Nagy (40- EUME)	71,5	95,9	22 078,6
Társas vállalkozások összesen	100,0	100,0	16 474,2

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

4.1.4. Tevékenységi irányok szerint

A **tevékenységi irányok megoszlása alapján** az agrár- vidékfejlesztési programokban **támogatott gazdaságok háromnegyede (77,1%) szakosodott gazdaság, részesedésük a támogatásokból 70,4%** (6. ábra). A szakosodott gazdaságok **többsége (51,3%) árunövény-termeléssel foglalkozik**, részesedésük a szakosodott gazdaságoknak nyújtott támogatásokból 64,4%. A szakosodott állattartó gazdaságok aránya mindössze 7,3%, támogatásokból való részesedése 15,9%. Az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott gazdaságok **közel negyede (22,9%) vegyes gazdaság**, részesedésük a támogatásokból 29,6%. **Átlagos támogatásuk a szakosodott gazdaságok támogatásánál 42%-kal magasabb**, 4,4 millió Ft. **A támogatások jelentős része a szakosodott növénytermelés fejlesztését szolgálja. Az állattartó és vegyes gazdaságok fejlődését magasabb fajlagos támogatások teszik lehetővé.**

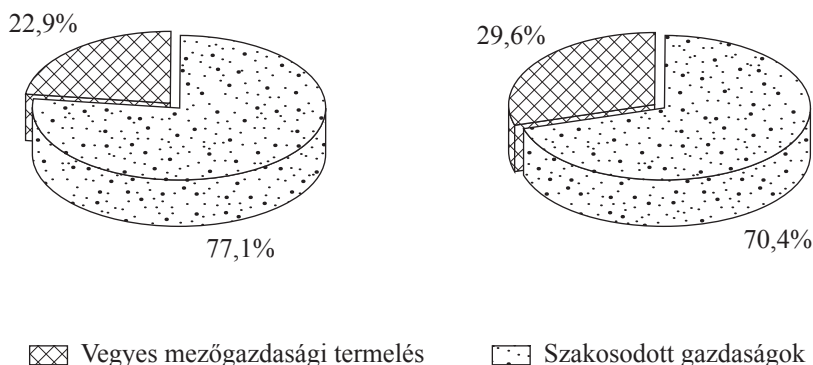
Az agrár- vidékfejlesztési programokban **támogatott egyéni gazdaságok háromnegyede (75,5%) – a támogatott összes gazdasághoz hasonlóan – szakosodott gazdaság**, átlagos támogatásuk 1,3 millió Ft (35. táblázat). A szakosodott egyéni gazdaságok fele (51,3%) **növénytermesztéssel foglalkozik**, részesedésük a szakosodott gazdaságoknak nyújtott támogatásokból 64,6%. A legmagasabb átlagos támogatásban (16,0 millió Ft) a szakosodott kertészettel foglalkozó egyéni gazdaságok részesültek. A támogatott egyéni gazdaságok negyede (24,5%) – a tevékenység iránya alapján – **vegyes gazdaság**. Részesedésük az **egyéni gazdaságok támogatásából 18,3%**. **Átlagos támogatásuk 0,92 millió Ft, mely 31,2%-kal alacsonyabb a szakosodott gazdaságok átlagánál.**

6. ábra

**Agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő gazdaságok
megoszlása tevékenységi irányok szerint, összes gazdaság**

száma

támogatása

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

Az agrár- vidékfejlesztési programokban **támogatott társas vállalkozások 87,0%-a** a tevékenységi irány alapján **szakosodott** társas vállalkozás. Többségük szintén (51,1%) növénytermesztéssel foglalkozik, részesedésük a szakosodott társas vállalkozásoknak nyújtott támogatásokból 64,2%.

35. táblázat

Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása tevékenységi irány szerint

Megnevezés	Támogatásban részesült gazdaságok megoszlása (%)	Támogatási összeg megoszlása (%)	Átlagos támogatási összeg (ezer Ft/gazdaság)
Egyéni gazdaságok			
Szakosodott árunövény-termelő	38,8	52,8	1 680,6
Szakosodott kertészet és ültetvényes	32,2	21,1	808,2
Szakosodott állattartó	4,5	7,8	2 129,5
Szakosodott gazdaságok összesen	75,5	81,7	1 334,9
Vegyes mezőgazdasági termelés	24,5	18,3	918,9
Egyéni gazdaságok összesen	100,0	100,0	1 232,9
Társas vállalkozások			
Szakosodott árunövény-termelő	44,5	41,8	15 501,1
Szakosodott kertészet és ültetvényes	30,0	10,7	5 848,1
Szakosodott állattartó	12,5	12,7	16 671,0
Szakosodott gazdaságok összesen	87,0	65,2	12 334,2
Vegyes mezőgazdasági termelés	13,0	34,8	44 217,8
Társas vállalkozások összesen	100,0	100,0	16 476,0

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

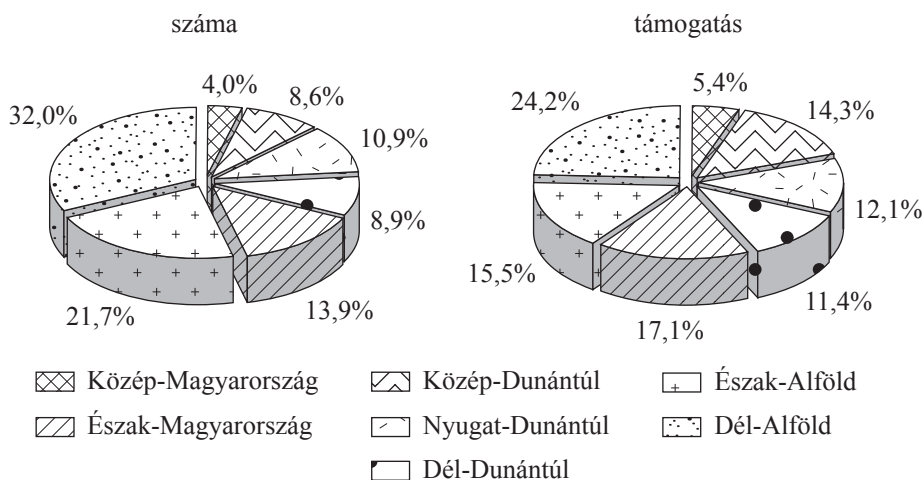
Az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott **társas vállalkozások közel harmada (30,0%) szakosodott kertészeti és ültetvényes termeléssel foglalkozik, részesedésük a támogatásokból azonban mindössze 10,7%. A támogatott társas vállalkozások 13,0%-a vegyes gazdaság, részesedésük a társas vállalkozások támogatásából 34,8%. Átlagos támogatásuk 44,2 millió Ft, mely 3,6-szorosa a szakosodott társas vállalkozások átlagának.**

4.1.5. Regionális eltérések

Az agrár- vidékfejlesztési programokban **támogatott egyéni gazdaságok aránya regionális súlyozásuk alapján⁷ az alföldi régiókban a legmagasabb** (Dél-Alföld 32,0%; Észak-Alföld 21,7%). **A legtöbb támogatást is e régiók gazdálkodói kapták (39,7%)** (7. ábra). Az **alföldi régiók támogatott egyéni gazdaságainak átlagos támogatottsága viszont alacsony (1,1 millió forint)**, míg a támogatott gazdaságok negyedével (28,3%) rendelkező dunántúli régiókban az átlagos támogatás az alföldi gazdaságokra jutó érték közel kétszerese, 1,9 millió forint (36. táblázat). Ennél kissé alacsonyabb az átlagos támogatás a Közép-Magyarországi és Észak-Magyarországi régiókban, míg a **legmagasabb a Közép-Dunántúlon, ahol átlagosan 2,4 millió forint agrár- vidékfejlesztési támogatás jut egy gazdaságra.**

7. ábra

Agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő egyéni gazdaságok regionális megoszlás szerint

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

A támogatási összegből a **beruházási támogatások aránya kiemelkedő a támogatott egyéni gazdaságok esetében Közép-Magyarországon (72,0%), magas az arány (52,7%) Észak-Magyarországon és a Közép-Dunántúlon, míg kimondottan alacsony (33,5%; 31,9%) Dél- és Nyugat-Dunántúlon. A környezeti támogatások aránya fordított, a Nyugat- és Dél-Dunántúlon, valamint a Dél-Alföldön a legmagasabb (68,1-65,6%), Közép-Magyarországon pedig a legalacsonyabb (28%).**

⁷ A társas vállalkozásokra – alacsony számarányukból eredően – a tesztüzem nem képez regionális súlyszámokat.

Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása területi elhelyezkedés (régiók) szerint, egyéni gazdaságok

Megnevezés	Támogatásban részesült gazdaságok számának megoszlása (%)	Támogatási összeg megoszlása (%)	Átlagos támogatási összeg (ezer Ft/gazdaság)
Közép-Magyarország	4,0	5,4	1 912,3
Közép-Dunántúl	8,6	14,3	2 418,3
Nyugat-Dunántúl	10,9	12,1	1 616,1
Dél-Dunántúl	8,9	11,4	1 857,3
Észak Magyarország	13,9	17,1	1 780,1
Észak-Alföld	21,7	15,5	1 028,9
Dél-Alföld	32,0	24,2	1 096,4
Egyéni gazdaságok összesen	100,0	100,0	1 447,2

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

4.2. A támogatások szerepének vizsgálata

A tesztüzemben nyilvántartott adatok elemzése alapján az **agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott egyéni gazdaságok és társas vállalkozások** gazdálkodásának **átlagos jövedelmezősége**, ennek **fajlagos mutatói magasabbak**, mint a támogatásban nem részesülő gazdaságokban. Az **egyéni gazdaságok** esetében a **termelési érték arányos jövedelmezőség** (23,6%) negyedével és a **munkaerő egységre jutó adózás előtti eredmény** (1055,8 ezer Ft/ÉME) 14,9%-kal, a **társas vállalkozások** esetében a **termelési érték arányos jövedelmezőség** (7,8%) 2,3-szerese, valamint a **saját tőke jövedelmezősége** (8,3%) 2,6-szorosa a támogatásban nem részesülő gazdaságok megfelelő értékeinek (37. táblázat).

A támogatott gazdaságok termelésének jövedelmezősége támogatástípusok szerint még nagyobb eltéréseket mutat, mely alapvetően a termelési szerkezet különbségeire utalhat (például növénytermelés, állattenyésztés aránya). A környezeti támogatásban részesedő gazdaságokban a termelési érték arányos jövedelmezőség és a saját tőke jövedelmezősége másfélszerese a beruházási támogatásokban részesedő egyéni gazdaságok és társas vállalkozások jövedelmezőségének.

A beruházások hatását kiszűrő átlagos cash flow mutató a beruházási támogatásban részesedő egyéni gazdaságokban (61,2 ezer Ft/ha MT) negyedével, a beruházási támogatásban részesedő társas vállalkozásokban (55,8 ezer Ft/ha MT) pedig mindössze 2,2%-kal magasabb, mint a környezeti támogatásban részesedő gazdaságokban. **A beruházások a támogatások ellenére jelentős saját tőke felhasználással és magasabb amortizációs terhekkel járnak, amely a jövedelmezőséget rövid távon csökkentheti.**

Fajlagos jövedelemmutatók

(egy gazdaságra jutó érték)

Megnevezés	Agrár- vidékfejlesztési programokban támogatásban részesülő gazdaságok			Programok támogatásaiban nem részesülő gazdaságok
	beruházási összesen	környezeti összesen	támogatott összesen	
Egyéni gazdaságok				
Munkaerő egységre jutó adózás előtti eredmény (ezer Ft/ÉME)	1 248,9	1 092,9	1 055,8	919,1
Termelési érték arányos jövedelmezőség (%)	18,3	27,0	23,6	18,9
Saját tőke jövedelmezősége (%)	5,1	7,5	6,6	6,4
Munka-jövedelmezősége (ezer Ft/ÉME)	1 861,4	1 439,3	1 444,6	1 339,3
Egy hektár mg. területre jutó átlagos cash flow* (ezer Ft/ha MT)	61,2	48,0	49,3	46,2
Társas vállalkozások				
Munkaerő egységre jutó adózás előtti eredmény (ezer Ft/ÉME)	540,0	752,5	732,5	340,8
Termelési érték arányos jövedelmezőség (%)	5,4	8,2	7,8	3,4
Saját tőke jövedelmezősége (%)	5,7	9,1	8,5	3,3
Munka-jövedelmezősége (ezer Ft/ÉME)	2 267,8	2 379,6	2 347,9	1 681,2
Egy hektár mg. területre jutó átlagos cash flow (ezer Ft/ha MT)	55,8	54,6	52,8	42,7

* mérleg szerinti eredmény és amortizáció

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján

A **beruházási támogatásban részesedő gazdaságokra** igaz, hogy inkább gazdaságuk további növelésében, **fejlesztésében érdekeltek**, a jövőbeli sikeres gazdálkodásuk biztosításának reményében valószínűítik meg támogatott fejlesztéseiket, addig a **környezeti támogatásban részesedő gazdaságok** a támogatások elnyeréséhez a (kedvezőtlen) környezeti adottságokhoz igazítják termelésüket a gazdálkodás **jövedelmezőségének javítása** érdekében. Mi okozza a jövedelmezőség eltéréseit, mennyiben felelősek ezért az egyes támogatástípusok?

4.2.1. Beruházási támogatások

A **gazdaságok beruházásai** és a kapcsolódó **beruházási támogatások** alapvetően a gazdaságok **eszközeinek megújítását, gyarapodását szolgálják**. Az átlagos eszközállomány a nem támogatott gazdaságok eszközállományának 3,4-szerese a támogatott gazdaságokban és 8,2-szerese a beruházási támogatásban részesedő gazdaságokban. Az eszközállomány növekedés, a **bruttó beruházás⁸ a támogatott gazdaságokban átlagosan tízszerese, a beruházási támogatásban részesedő gazdaságokban közel negyvenszerese** (37,3-szorosa) a nem támogatott gazdaságok átlagos bruttó beruházásának. Az agrár- vidékfejlesztési programok **támogatott gazdaságaiban a bruttó beruházások 41,9%-a** az eszközállomány megújítására (értéksökkenés pótlására) szolgál (38. táblázat). Az agrár- vidékfejlesztési **támogatásokban nem részesülő gazdaságokban viszont nem költenek fejlesztésre** (nettó beruházásra⁹).

⁸ Lényegében az értéksökkenés pótlása és a növekedést szolgáló fejlesztés.⁹ Eszközállomány növekedés értéksökkenést meghaladó része.

Az eszközállomány növekedéshez viszonyított fejlesztés (nettó beruházás) aránya az összes gazdaságban 32,2%, a támogatott gazdaságok esetében 58,1%. Az eszközállomány növekedéshez viszonyított nettó beruházás aránya kiemelkedő a beruházási támogatásban részesedő gazdaságokban (72,1%).

38. táblázat

Az eszközállomány és változása a gazdaságokban

(egy gazdaságra jutó érték, millió Ft)

Megnevezés	Agrár- vidékfejlesztési programokban támogatásban részesülő gazdaságok		Nem támogatott gazdaságok	Gazdaságok összesen
	Beruházási összesen	támogatott összesen		
Összes gazdaság				
Teljes eszközállomány	189,4	78,8	23,0	32,4
Bruttó beruházás	36,2	9,9	1,0	2,5
Értécsökkenés	10,1	4,1	1,2	1,7
Nettó beruházás	26,1	5,7	-	0,8
Beruházási támogatás	6,5	1,4	0,0	0,2
Pótlás aránya* (%)	27,9	41,9	100,0	67,8
Fejlesztés aránya** (%)	72,1	58,1	-	32,2
Támogatási arány*** (%)	25,0	24,1	-	29,2
Egyéni gazdaságok				
Teljes eszközállomány	48,1	27,3	16,1	17,8
Bruttó beruházás	10,8	2,8	0,5	0,8
Értécsökkenés	2,2	1,3	0,8	0,9
Nettó beruházás	8,6	1,4	-	0,0
Beruházási támogatás	2,8	0,5	0,0	0,1
Pótlás aránya (%)	20,1	48,3	100,0	100,0
Fejlesztés aránya (%)	79,9	51,8	-	-
Támogatási arány (%)	32,3	37,8	-	-
Társas vállalkozások				
Teljes eszközállomány	696,8	391,5	151,5	237,9
Bruttó beruházás	127,4	53,1	10,1	25,6
Értécsökkenés	38,6	21,2	8,9	13,3
Nettó beruházás	88,8	31,9	1,2	12,2
Beruházási támogatás	19,9	6,5	0,0	2,3
Pótlás aránya (%)	30,3	39,9	88,5	52,2
Fejlesztés aránya (%)	69,7	60,1	11,5	47,8
Támogatási arány (%)	22,4	20,4	0,0	19,1

* Bruttó beruházásból az értécsökkenés pótlása;

** Bruttó beruházásból fejlesztés (nettó beruházás);

*** Nettó beruházásból beruházási támogatás; Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

A gazdaságok fejlődésében, növekedésében **jelentős a beruházási támogatások szerepe. A fejlesztéshez közel harminc százalékban (29,2%) járulnak hozzá az összes gazdaságban.** A nettó beruházások negyedét (24,1%) a beruházási támogatások fedezik az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott gazdaságokban és a beruházási támogatásokban részesedő gazdaságokban (25,0%).

A támogatott egyéni gazdaságokban a **bruttó beruházások közel fele (48,2%-a), az összes egyéni gazdaságra számítva teljes összege a megújítást, az eszközállomány értékcsökkenésének pótlását szolgálja.** Az agrár- vidékfejlesztési támogatásokban **nem részesülő egyéni gazdaságok** az eszközállomány értékcsökkenését sem pótolják teljes mértékben. Az összes egyéni gazdaság átlagában **sem került sor pótlást meghaladó fejlesztésre.**

A **beruházási támogatások a nettó beruházás** harmadát (32,3%) teszik ki beruházási támogatásban részesedő egyéni gazdaságokban, **közel negyven százalékát (37,8%) képviselik az agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő egyéni gazdaságokban.**

A **társas vállalkozásokban (csoportjainak átlagában) az eszközállomány növelését szolgáló források elegendőek az értékcsökkenés pótlására, megújítására.** Az agrár- vidékfejlesztési programok támogatott társas vállalkozásaiban a bruttó beruházás 39,9%-a, a támogatásokban nem részesülő társas vállalkozásokban 88,5%-a, az összes társas vállalkozásra számítva 55,2%-a az eszközállomány megújítását, míg a fennmaradó rész a fejlesztést szolgálja.

A **nettó beruházás mintegy ötöde (20,4%) beruházási támogatás** az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott társas vállalkozásokban, a beruházási támogatásokban részesedő társas vállalkozásban (22,4%) valamint **az összes társas vállalkozásra számítva (19,1%) egyaránt.**

4.2.2. Környezeti támogatások

A környezeti támogatások esetében arra kerestük a választ, hogy a **környezeti támogatások mennyire ösztönzik a gazdaságokat az extenzív termelési módszerek alkalmazására.** A környezeti támogatásban részesedő gazdaságok környezetterhelése alacsonyabb-e, a környezeti támogatások az alacsony hozamokkal jellemezhető gazdaságokat részesítik-e előnyben?

A tesztüzem adatgyűjtéséből kiválasztottuk a **termelés intenzitását jellemző mutatószámokat** (a mezőgazdasági **földhasználat** művelési ágak szerint, a **vetésterület** megoszlása, az **öntözött területek** aránya, a főbb termelt növények **termésátlaga**, a takarmány fogyasztó állatfajok takarmánytermő területre vetített **állatállomány sűrűsége**, szaporulata, a **tápanyag és növényvédő szer felhasználás** és a **mezőgazdasági szolgáltatások**). Meghatároztuk a környezeti támogatásban részesedő gazdaságok átlagos értékeit, majd összehasonlítottuk a támogatásokban nem részesedő gazdaságok megfelelő mutatóival.

A **környezeti támogatásban részesedő gazdaságokban a gyepterületek magas aránya** környezeti szempontból kedvező, a **takarmánytermő területek aránya jelentősebb állattartási tevékenységre utal.** Ugyanakkor a növénytermelés és állattartás hozamai, az állatsűrűség és a szaporulat, valamint az öntözött területek aránya az összes gazdaság szintjén nem igazolja egyértelműen a környezeti támogatások adottságokhoz igazodó elosztását.

A környezeti támogatásban részesedő gazdaságok mezőgazdasági területéből a szántóterület aránya (81,6%) 5,7 százalékponttal alacsonyabb, a gyepterületek aránya viszont 4,5 százalékponttal, szőlő és gyümölcsös aránya 1,1 százalékponttal magasabb, mint a programok támogatásaiban nem részesedő gazdaságokban. Az öntözött terület arányában (2,1%) nincs jelentős különbség (39. táblázat).

A vetésterületből a takarmánytermő területek aránya 4,3 százalékponttal magasabb, míg az intenzív termelésű területei 1,9 százalékponttal alacsonyabbak a nem támogatott gazdaságok vetésterületi megoszlásához viszonyítva. A főbb termelt növények közül a búza (7,8%-kal) és a lucerna (20,8%-kal) termésátlaga a környezeti támogatásban részesedők, míg a szemes kukorica (1,0%-kal) és a silókukorica (2,7%-kal) a programok támogatásaiban nem részesedő gazdaságok esetében a magasabbak.

A takarmánytermő területre jutó tömegtakarmány fogyasztó állatok (szarvasmarha és juh) állomány sűrűsége (0,97 ÁE/ha) 11,7%-kal, a szarvasmarha állomány szaporulata 16,7%-kal a környezeti támogatásban részesedő gazdaságok esetében magasabb. A műtrágya és növényvédőszer felhasználás költsége (1,0 és 9,6%-kal), valamint a mezőgazdasági szolgáltatások aránya az árbevételből (7,4%) 30,5%-kal magasabb, mint a támogatásban nem részesedő gazdaságok esetében.

Termelésük intenzitása alapján a környezeti támogatásban részesülő egyéni gazdaságokra jellemző az extenzívebb, környezetkímélő gazdálkodás. A nem támogatott egyéni gazdasághoz képest **földhasználatukban a szántóterületek 12,4 százalékponttal alacsonyabb (71,5%), a gyepterületek 9,7 százalékponttal magasabb (22,2%) aránya jellemző.** A vetésterületből **magas (7,3%) a takarmánytermő területek, még magasabb (7,7%) a parlagon hagyott területek aránya.**

A földhasználat, vetésterület, termésátlagok, állatállomány sűrűség, szaporulat, műtrágya és növényvédőszer felhasználás alapján **a környezeti támogatásban részesedő társas vállalkozások termelése is intenzívebbnek tekinthető, mint a környezeti támogatásban nem részesülő egyéni gazdaságok termelése.**

A környezeti támogatásban részesedő társas vállalkozások a **nem támogatottakhoz társas vállalkozásokhoz viszonyítva** extenzívebb gazdálkodást folytatnak. **Földhasználatukat a gyepterületek 6,0 százalékponttal magasabb aránya (11,3%) jellemzi.** A **vetésterületükből a takarmánytermő területek aránya 5,1 százalékponttal magasabb (11,0%).** A környezeti támogatásban részesedő társas vállalkozások **tápanyag és növényvédőszer felhasználása is kissé alacsonyabb.**

A mezőgazdasági termelés intenzitásának mutatói a gazdaságokban

Megnevezés	Egyéni gazdaságok		Társas vállalkozások		Összes gazdaság	
	Környezeti támogatás*	Nem támogatott**	Környezeti támogatás	Nem támogatott	Környezeti támogatás	Nem támogatott
Mezőgazdasági földhasználat művelési ágak szerint (%)						
Szántóterület aránya	71,5	83,9	85,7	93,5	81,6	87,3
Gyepterület aránya	22,2	12,5	11,3	5,3	14,5	10,0
Szőlő és gyümölcsös aránya	6,3	3,6	3,0	1,2	3,9	2,8
Öntözött terület aránya	1,4	1,0	2,4	3,9	2,1	2,0
Vetésterület megoszlása (%)						
Intenzív termelés***	73,8	78,0	78,7	81,7	77,5	79,4
Takarmánytermelés****	7,3	5,7	11,0	5,9	10,1	5,8
Egyéb növénytermelés*****	11,2	14,0	9,6	10,2	10,0	12,6
Parlag terület	7,7	2,3	0,7	2,2	2,4	2,3
Termésátlag (t/ha)						
Búza, tönkölybúza	4,38	4,46	4,92	4,46	4,81	4,46
Szemes kukorica	7,85	7,88	7,81	7,95	7,82	7,90
Silókukorica	28,55	28,00	30,63	32,35	30,55	31,39
Lucerna	6,35	5,27	6,81	6,43	6,67	5,52
Állatállomány sűrűség (ÁE/takarmánytermő terület, ha)						
Szarvasmarha és juh	0,57	0,76	1,18	1,19	0,97	0,87
Átlaglétszámhoz viszonyított szaporulat						
Szarvasmarha	0,13	0,10	0,14	0,15	0,14	0,12
Juh	0,20	0,19	0,14	0,18	0,19	0,19
Műtrágya és növényvédőszer használat (ezer Ft/ha)						
Műtrágya költség	10,6	12,5	15,4	16,5	14,0	13,9
Növényvédőszer költség	13,1	12,4	16,7	17,8	15,6	14,3
Mezőgazdasági szolgáltatás						
Mezőgazdasági szolgáltatás aránya az árbevételből (%)	3,4	2,6	8,3	9,9	7,5	5,7
ebből gépi munka (%)	100,0	85,8	81,9	84,1	82,5	85,7

* Környezeti támogatásban részesülő gazdaságok;

** Programok támogatásaiban nem részesülő gazdaságok;

*** búza, tönkölybúza őszi árpa, tavaszi árpa, szemeskukorica, cukorrépa, repce, répaprepce, napraforgó;

**** silókukorica, CCM, lucerna, egyéb takarmánynövény;

***** rozs, zab, tritikálé, vetőmag, takarmányborsó, lóbab édes csillagfűrt, burgonya, stb.;

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

4.3. Támogatások részesedése az eredményből

4.3.1. Beruházási támogatások szerepe

A beruházások hosszú távú alakulását a rendelkezésre álló támogatási lehetőségek jelentősen befolyásolják. A vizsgált évben a **támogatott gazdaságok esetében csak a saját fejlesztési forrás felhasználásával számolva**, elmaradna átlagosan 1,4 millió Ft támogatott fejlesztés, **az átlagos nettó (fejlesztést szolgáló) beruházás háromnegyedére**, 4,4 millió Ft-ra **csökkenne**. A teljes eszközállományhoz viszonyított nettó beruházás aránya 1,8 százalékponttal 5,5%-ra, a beruházási támogatásban részesülő gazdaságokban 3,4 százalékponttal 10,3%-ra csökkenne (40. táblázat). Beruházási támogatás nélkül az **adózás előtti eredmény**¹⁰ a támogatott gazdaságok esetében **2,0%-kal**, a beruházási támogatásokban részesedő gazdaságokban, pedig már 5,9%-kal **növekedne**.

40. táblázat

A beruházási támogatások részesedése az adózás előtti eredményből az agrár- vidékfejlesztési programokban részt vevő gazdaságokban

(egy gazdaságra jutó érték, millió Ft)

Megnevezés	Egyéni gazdaságok			Társas vállalkozások			Összes gazdaság		
	beruházási*	támogatott	nem támogatott	beruházási	támogatott	nem támogatott	beruházási	támogatott	nem támogatott
Eszközállomány	48,06	27,26	16,11	696,77	391,49	151,50	189,39	78,77	23,00
Bruttó beruházás	10,78	2,76	0,48	127,36	53,08	10,08	36,18	9,88	0,97
Értécsökkenés	2,16	1,33	0,76	38,62	21,18	8,92	10,10	4,14	1,17
Nettó beruházás	8,62	1,43	-	88,75	31,90	1,16	26,07	5,74	-
Beruházási támogatás	2,79	0,54	0,00	19,86	6,50	0,00	6,51	1,38	0,00
Adózás előtti eredmény	1,88	1,46	0,87	20,42	17,50	2,71	5,92	3,73	0,96
Eszközállományhoz viszonyított nettó beruházás aránya (%)	17,9	5,2	-	12,7	8,2	0,8	13,8	7,3	-
Beruházási támogatás nélkül									
Értécsökkenésből a beruházási támogatásra jutó rész** (ezer Ft)	125,4	26,4	0,0	1 100,8	351,6	0,0	347,2	72,6	0,0
Eszközállományhoz viszonyított beruházási támogatás nélküli nettó beruházás (%)	12,1	3,3	-	9,9	6,5	0,8	10,3	5,5	-
Nettó beruházás eszközállományhoz viszonyított változása*** (%)	67,7	62,2	100,0	77,6	79,6	100,0	75,0	75,9	100,0
Adózás előtti eredmény változása (%)	106,7	101,8	100,0	105,4	102,0	100,0	105,9	102,0	100,0

* támogatásban részesedő gazdaságok összesen;

** (értécsökkenés/eszközállomány) x beruházási támogatás;

*** index: eszközállományhoz viszonyított nettó beruházás aránya = 100%);

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, saját számítás

¹⁰ Az adózás előtti eredmény – eszközarányos értécsökkenést feltételezve – az elmaradt beruházás értécsökkenésével növekedne.

A támogatott egyéni gazdaságokban beruházási támogatások nélkül nem valószínűsíthető, hogy átlagosan 540 ezer Ft támogatott fejlesztés, az **átlagos nettó beruházás kétharmadára**, 890 ezer forintra **csökkenne**. A teljes eszközállományhoz viszonyított fejlesztés aránya 2,0 százalékponttal 3,3%-ra, a beruházási támogatásban részesülő egyéni gazdaságokban 5,8 százalékponttal 12,1%-ra csökkenne. **Az adózás előtti eredmény 1,8%-kal**, a beruházási támogatásokban részesedő egyéni gazdaságokban pedig már 6,7%-kal **növekedne**. A támogatott társas vállalkozásokban beruházási támogatások nélkül elmaradna átlagosan 6,5 millió Ft támogatott fejlesztés, az **átlagos nettó beruházás negyötödére**, **25,4 millió Ft-ra csökkenne**. A teljes eszközállományhoz viszonyított nettó beruházás aránya a támogatott társas vállalkozások esetében 1,7 százalékponttal 6,5%-ra, a beruházási támogatásban részesülő társas vállalkozásokban 2,8 százalékponttal 9,9%-ra csökkenne. **Az adózás előtti eredmény 2,0%-kal**, a beruházási támogatásokban részesedő társas vállalkozásokban, pedig már 5,4%-kal **növekedne**.

4.3.2. Környezeti támogatások szerepe

A környezeti támogatások aránya az adózás előtti eredményből a támogatott összes gazdaságban meghaladja az adózás előtti eredmény felét (53,8%-át), a környezeti támogatásokban részesedő gazdaságok esetében kétharmadát (64,2%) (41. táblázat). Kiemelkedő a környezeti támogatás aránya az adózás előtti eredmény negyötödével (79,4%) a környezeti és beruházási támogatásban egyszerre részesedő gazdaságokban, de a beruházási támogatásban részesedő gazdaságok esetében is meghaladja a környezeti támogatás aránya a 40%-ot, az **összes gazdaság esetében**, pedig a **23,6%-ot**.

41. táblázat

A környezeti támogatások részesedése az adózás előtti eredményből

(egy gazdaságra jutó érték, ezer Ft)

Megnevezés	Agrár- vidékfejlesztési programokban támogatásban részesülő gazdaságok						Nem támogatott gazdaságok	Gazdaságok összesen
	csak beruházási	csak környezeti	beruházási és környezeti	beruházási összesen	környezeti összesen	támogatott összesen		
Összes gazdaság								
Adózás előtti eredmény	4 343,6	3 140,4	8 899,0	5 918,8	3 631,6	3 730,5	963,5	1 429,4
Környezeti támogatás	0,0	1 888,2	7 069,5	2 444,6	2 330,2	2 006,4	0,0	337,8
Környezeti támogatás aránya* (%)	0,0	60,1	79,4	41,3	64,2	53,8	0,0	23,6
Egyéni gazdaságok								
Adózás előtti eredmény	1 302,5	1 363,6	3 076,4	1 878,7	1 487,6	1 463,3	869,9	961,8
Környezeti támogatás	0,0	746,1	1 457,8	473,9	797,6	693,4	0,0	107,3
Környezeti támogatás aránya (%)	0,0	54,7	47,4	25,2	53,6	47,4	0,0	11,2
Társas vállalkozások								
Adózás előtti eredmény	17 054,2	16 070,8	25 075,2	20 424,0	17 598,4	17 495,2	2 708,1	8 030,4
Környezeti támogatás	0,0	10 199,9	22 659,9	9 519,8	12 313,7	9 977,4	0,0	3 591,2
Környezeti támogatás aránya (%)	0,0	63,5	90,4	46,6	70,0	57,0	0,0	44,7

* Környezeti támogatás aránya az adózás előtti eredményből

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, becslés

A támogatott egyéni gazdaságokban a környezeti támogatások az adózás előtti eredmény közel felét (47,4%-át), a környezeti támogatásokban részesedő egyéni gazdaságok esetében 53,6%-át, a beruházási támogatásban részesedő egyéni gazdaságok esetében negyedét adják. Az összes egyéni gazdaság esetében a környezeti támogatások adózás előtti eredményből 11,2%-kal részesednek.

A környezeti támogatások aránya az adózás előtti eredményből a támogatott társas vállalkozásokban meghaladja az adózás előtti eredmény 57,0%-át, a környezeti támogatásokban részesedő társas vállalkozások esetében pedig 70%-át. Kiemelkedő (90,4%) a környezeti támogatás aránya az adózás előtti eredményből a környezeti és beruházási támogatásban egyszerre részesedő társas vállalkozásokban, de a beruházási támogatásban részesedő társas vállalkozások esetében is meghaladja a környezeti támogatás aránya a 46,6%-ot, az összes társas vállalkozásra pedig 44,7%-ot tesz ki.

4.3.3. A beruházási és környezeti támogatások együttes szerepe

A beruházási és a környezeti támogatások adózás előtti eredményre gyakorolt hatásainak egyszerű összegzése¹¹ alapján elmondható, hogy **beruházási és környezeti támogatások nélkül** az agrár- vidékfejlesztési programokban **támogatott gazdaságok átlagos adózás előtti eredménye (51,8%-kal)** 1796,8 ezer forintra **csökkenne**. A **támogatott egyéni gazdaságok átlagos adózás előtti eredménye (45,6%-kal)** 796,2 ezer forintra, míg a **társas vállalkozásoké (55,0%-kal)** 7869,4 ezer Ft-ra **csökkenne**.

Az agrár- vidékfejlesztési programok beruházási támogatásaival a **támogatásban részesedő gazdaságokban** a mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredmény öt százalékkal (14,5 ezer Ft-ról 13,9 ezer Ft-ra) csökkent (42. táblázat). A környezeti támogatásokkal a mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredmény 2,1-szeresére (14,5 ezer Ft-ról 30,8 ezer Ft-ra) nőtt. **A beruházási és környezeti támogatások együttes hatására a támogatott gazdaságok mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredménye 2,1-szeresére** (14,5 ezer Ft-ról 30,2 ezer Ft-ra) **nőtt**.

A beruházási támogatásokkal a **támogatásban részesedő egyéni gazdaságokban** a mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredmény 3,3 százalékkal (20,1 ezer Ft-ról 19,4 ezer Ft-ra) csökkent. A környezeti támogatások hatására a mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredmény 1,9-szeresére (20,1 ezer Ft-ról 37,5 ezer Ft-ra) nőtt. **A beruházási és környezeti támogatások együttes hatására a támogatott egyéni gazdaságok mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredménye 1,8-szorosára** (20,6 ezer Ft-ról 37,3 ezer Ft-ra) **nőtt**.

A beruházási támogatásokkal a **támogatott társas vállalkozásokban** a mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredmény 4,5%-kal (12,4 ezer Ft-ról 11,9 ezer Ft-ra) csökkent. A környezeti támogatások hatására az adózás előtti eredmény 2,3-szorosára nőtt (12,4 ezer Ft-ról 28,2 ezer Ft-ra hektáronként). **A beruházási és környezeti támogatások együttes hatására a támogatott társas vállalkozások mezőgazdasági területre jutó adózás előtti eredménye több mint 2,2-szeresére** (12,4 ezer Ft-ról 27,6 ezer Ft-ra) **nőtt**.

¹¹ A vizsgált évben beruházási támogatás nélkül csak a saját fejlesztési forrás (saját erő) felhasználásával számoltunk. Az adózás előtti eredmény – eszközárányos értékcsökkenést feltételezve – az elmaradt beruházás értékcsökkenésével növekedne. Környezeti támogatások nélkül a támogatott gazdaságok bevétele, adózás előtti eredménye a környezeti támogatás értékével csökkenne. Feltételezve, hogy a környezeti támogatások túlnyomó része, döntő többsége alternatív költségek az (elmaradó haszon) fedezésére szolgál.

42. táblázat

Agrár- vidékfejlesztési támogatások hozzájárulása az adózás előtti eredményhez

(egy hektár mg területre, ezer Ft)

Megnevezés	Agrár- vidékfejlesztési programokban támogatásban részesülő gazdaságok			Nem támogatott gazdaságok	Gazdaságok összesen
	beruházási összesen	környezeti összesen	támogatott összesen		
Összes gazdaság					
Beruházási és környezeti támogatás nélkül	16,1	11,5	14,5	28,3	22,5
Beruházási támogatással	14,6	11,2	14,0	28,3	22,2
Környezeti támogatással	26,4	31,7	30,8	28,3	29,3
Beruházási és környezeti támogatással	24,9	31,4	30,2	28,3	29,1
Változása (index: beruházási és környezeti támogatás nélkül=100%)					
Beruházási és környezeti támogatás nélkül	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Beruházási támogatással	90,9	97,4	96,0	100,0	98,9
Környezeti támogatással	164,0	274,4	211,7	100,0	130,6
Beruházási és környezeti támogatással	154,9	271,8	207,6	100,0	129,5
Egyéni gazdaságok					
Beruházási és környezeti támogatás nélkül	31,0	18,0	20,1	37,3	33,2
Beruházási támogatással	28,4	17,9	19,4	37,3	33,1
Környezeti támogatással	40,6	38,7	37,5	37,3	37,4
Beruházási és környezeti támogatással	38,0	38,6	36,9	37,3	37,2
Változása (index: beruházási és környezeti támogatás nélkül=100%)					
Beruházási és környezeti támogatás nélkül	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Beruházási támogatással	91,8	99,1	96,7	100,0	99,6
Környezeti támogatással	131,0	214,6	187,1	100,0	112,5
Beruházási és környezeti támogatással	122,8	213,8	183,8	100,0	112,0
Társas vállalkozások					
Beruházási és környezeti támogatás nélkül	13,1	8,9	12,4	11,6	12,1
Beruházási támogatással	11,9	8,5	11,9	11,6	11,8
Környezeti támogatással	23,5	28,8	28,2	11,6	21,6
Beruházási és környezeti támogatással	22,3	28,4	27,6	11,6	21,3
Változása (index: beruházási és környezeti támogatás nélkül=100%)					
Beruházási és környezeti támogatás nélkül	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Beruházási támogatással	90,8	95,9	95,5	100,0	97,1
Környezeti támogatással	179,3	323,6	226,8	100,0	178,6
Beruházási és környezeti támogatással	170,1	319,5	222,3	100,0	175,7

Forrás: Tesztüzemi adatok alapján, saját számítás

Összefoglalás

Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások jellemzőit a fejlesztési programok (SAPARD, AVOP) 2000-2006 közötti megvalósulása, valamint az összes árutermelő (2 EUME feletti) gazdaságot reprezentáló tesztüzemi rendszer 2005. évi adatai alapján vizsgáltuk. Az agrár-vidékfejlesztési programok elemzése célrendszereik összehasonlítására, a programok megvalósulásának sajátosságaira, illetve a befejezett pályázatok részletes jellemzésére irányult. A tesztüzemek adatai pedig arra adtak lehetőséget, hogy a programok fejlesztési forrásaival csak részben egyező (tartalmában bővebb) támogatáscsoportok (beruházási, környezeti) felhasználását, gazdálkodási formák, területi egységek (régiók), termelési irányok szerinti megoszlását, gazdasági eredményre gyakorolt hatását vizsgáljuk.

Az időhorizontjában, látszólag tartalmában, adatbázisában és módszerében eltérő vizsgálat joggal megkérdőjelezheti az eredmények közös anyagban történő közreadását. A közös megjelenés mellett szól viszont, hogy a különböző szempontú vizsgálok több egymást igazoló és erősítő megállapításra jutnak, illetve lehetővé teszi ezek megerősítését, kiegészítését, árnyalását. A elemzéseket korántsem tekintjük kiforrott, konzisztens vizsgálatnak. Úgy véljük azonban, hogy a témakör aktualitása, az ilyen irányú kutatások hiánya miatt a levonható következtetések hasznos információkat, tapasztalatokat nyújtanak a fejlesztési programok, a támogatások hatásainak megítéléséhez, további értékeléséhez, valamint tájékoztatnak az ágazatban megvalósult kapacitások összetételéről, területi lefedettségéről, a fejlesztések differenciáltságáról.

A vizsgálat fontosabb megállapításait a két anyagrészt sorrendjében foglaljuk össze:

Az agrár-vidékfejlesztési programok (AVOP, SAPARD) megvalósulásának jellemzői:

- Az egységes vidékfejlesztési rendelet (1257/1999 EK) és a KAP 2003-ban kezdődő reformja által egyre erőteljesebben hangsúlyozott **vidékfejlesztés előtérbe kerülése** az általunk vizsgált **két program célrendszerében is megjelent. A megvalósításban ez a törekvés csak korlátozottan jutott kifejezésre.** A fejlesztések a magyar agrárágazat helyzetéből adódóan (tulajdoni és szervezeti rendszer átalakulása, termelési eszközök avultsága, tőkehiány) a mezőgazdasági beruházásokat részesítették előnyben, amelyet a beruházások gyorsabb megtérülése, a termelés kedvező adottságainak jobb kihasználása is motivált. A fejlesztések jellegében – különös tekintettel az AVOP-ra – egyre jellemzőbbé váltak a minőségi elemek, a technikai-technológiai, az uniós előírásokat szolgáló fejlesztések.
- A **vidékfejlesztési intézkedések** a pályázati szándék (benyújtott pályázatok) tekintetében nem maradtak el a mezőgazdasági beruházásoktól. Már a szerződéskötésnél is megfigyelhető **szerényebb megvalósulásuk** a kevésbé megalapozott fejlesztési koncepciókra, a saját források előteremtésének erőteljes korlátaira, illetve a hosszabb távon jelentkező eredményekre, illetve a kevésbé „kézzelfogható” megtérülésre vezethetők vissza.
- A programok **abszorpciós képessége** mindkét program esetében jóval meghaladta a rendelkezésre álló pénzügyi keretet, tehát a közösségi források lekötésével kapcsolatos **aggályok nem igazolódtak.** A 2006. december 30-i állapot szerint a SAPARD források felhasználása 87,9%-os, az AVOP esetében pedig 65,2%-os szintet ért el. A két program megvalósítása során a **kifizetett pályázatok és forrásaik 73-75%-a az agrárágazatot szolgálta.** A vidéki térségek fejlesztésében a források 24,3%-ával, a kifizetett pályázatok 27%-a vett részt. A két program allo-

kált (kifizetett) közösségi fejlesztési forrása összesen 127,1 milliárd Ft. A **programok „megvalósulási” rátája** (a beérkezett és a kifizetésben részesült pályázatok aránya) átlagosan **30% körüli (SAPARD 28,8%; AVOP 31,5%)**.

- Mindkét programra jellemző a **fő fejlesztési irányok** (prioritások) tervezetthez képest **arányos megvalósulása**, az egyes **intézkedéscsoportokon belül** viszont igen **nagy szélsőségek** mutatkoztak. A potenciális kedvezményezettek érdeklődése a fizikai értelemben megvalósuló, tárgyasult, technológiát fejlesztő (például, gépbeszerzés, vagy a vidéki életminőséget javító (például, infrastruktúra fejlesztés) intézkedésekhez kötődött. Az adott tevékenység jövedelmezősége is befolyásolta a pályázók szándékait. Ennek és a pályázati kiírás nem kellően átgondolt kritériumainak tudható be az állattartás szerény fejlesztése.
- A befejezett agrár-vidékfejlesztési pályázatok területi megoszlása szoros összefüggést mutat az adott fejlesztés jellegével. A **beruházási támogatásokat a mezőgazdasági jellegű régiók (Dél- és Észak-alföld)** pályázói használták fel nagyobb (együttesen 40%-os) arányban. A dél-alföldi régióban legjelentősebb a feldolgozó kapacitások korszerűsítését célzó fejlesztési szándék is (29,9%). A mezőgazdasági fejlesztések „közép mezőnyébe” a három dunántúli régió sorolható. Közülük dél-dunántúli régió mezőgazdasági beruházásai voltak legjelentősebbek, a befejezett pályázatok 16,3%-os arányával. A mezőgazdasági beruházások iránt, Észak- és Közép-Magyarországon igen szerény volt az érdeklődés.
- A pályázatok száma alapján megállapítható, hogy a **befejezett fejlesztések kedvezményezettjei között** – a programok szintjén és a beruházási támogatásokat (ezen belül a gépvásárlásokat) tekintve is – **nagyobb arányt képviselnek az egyéni gazdaságok**, egyéni termelők. A növénytermelés és az állattenyésztés építési beruházásai viszont többnyire a gazdasági társaságokban valósultak meg.
- Az egyéni gazdaságok beruházási támogatásainak kedvezményezettjei között **legnagyobb arányt (41,5%) az egyéni vállalkozók képviselnek**, őket az östermelők (27,5%), majd pedig a családi gazdálkodók (15,9%) követik. Ez a három gazdálkodási forma teszi ki a befejezett fejlesztéssel rendelkező egyéni gazdaságok 84,9%-át. (Az egyéni gazdaságok fennmaradó hányada¹² egyéni vállalkozás (5,6%) és egyéni termelő (9,5%.) Az épületfejlesztésre és az élelmiszer-feldolgozásra irányuló, jóval szerényebb számú pályázatok többnyire az egyéni vállalkozók gazdaságaiban valósultak meg. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a fejlesztési szándékok, a termelési potenciál terén az egyéni gazdaságok három, előbb említett formája a legjelentősebb. Közülük a **vállalkozó-készséget, gazdasági potenciált tekintve az egyéni vállalkozók csoportja a „legerősebb”**.
- A mezőgazdasági **beruházást megvalósító pályázók kétharmada rendelkezik földterülettel**. Gazdaságaikban összesen közel 700 ezer hektárt, átlagosan 730 hektárt művelnek. Amíg a pályázók között az egyéni gazdaságok vannak főlényben (60%), a megművelt földterületnek csupán egytizedével rendelkeznek, átlagos területük pedig 130 hektár. A gazdasági szervezetekhez a földterület 90%-a tartozik, 1600 hektáros átlagterülettel. A kétpólusú gazdaság szerkezet a kedvezményezettek vizsgált körére is jellemző, viszont az is megállapítható, hogy **mindkét gazdálkodási forma pályázói között a nagyobb méretű gazdaságok voltak többségben**. (A 100 hektár feletti gazdaságokhoz tartozik a használt földterület döntő hányada, 97%-a!)

¹² A gazdálkodási formák MVH által alkalmazott, és a statisztikában használt definíciók eltérnek egymástól.

- A mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása **a befejezett projektek 60-80%-ában gépbeszerzésre irányult**. A projektek területi megoszlása a mezőgazdasági jellegű régiók (Dél- és Észak-Alföld, Közép-Dunántúl) „túlsúlyát” mutatja. A két program kedvezményezettjei országosan közel 12500 db gép beszerzéséhez kaptak támogatást (2613 db traktor, 7496 db munkagép, 1127 db betakarítógép). Ez azt jelenti, hogy a két program befejezett projektjeiben az üzembe helyezett traktorok a 2005. évi traktorállomány 2,2%-át teszik, tehát a „megújulás” aránya igen alacsony. A betakarító gépek esetében az új kapacitás (a gépek darabszáma) részesedése 3,2%. A termelésbe állított kapacitások egyértelműen **a gazdasági társaságok magasabb részesedését** jelzik, az egyéni gazdálkodási formák közül pedig a **nagyobb területen gazdálkodó egyéni vállalkozók fölénye mutatkozik**. Az egyéni gazdaságokba az erő-és munkagépek közel egyharmada került.
- A meglehetősen szerény épületfejlesztések a **szarvasmarha, a sertés és a baromfi ágazatban** történtek, és főként a felújítást, technológiai fejlesztést szolgálták. A szóban forgó állatfajok **2005 évi létszámahoz mérten a férőhely** kapacitásnak mindössze **5-6%-a korszerűsödött**. A férőhelyek korszerűsítésére **döntő mértékben a gazdasági társaságok telepein** került sor, az állatfajtól függően a projektek 75-80%-a ebben a vállalkozási formában valósult meg.
- Az **élelmiszer-feldolgozás korszerűsítésének** pályázatai négy, kritikus területre összpontosítottak, nevezetesen: az élelmiszerbiztonság és a higiénia feltételeinek megteremtése, a technológia-fejlesztés, az új termékek marketingje, valamint az osztályozás és a csomagolás korszerűsítése. A fejlesztési területek régiók szerinti megoszlása egyenletes, tehát a feltételek megteremtését **az élelmiszeripari vállalkozások általános érvényű követelménynek tekintik**. Az intézkedés projektjei a fejlesztés jellegéből adódóan nagyobb méretű társas vállalkozásokban, vállalatokban valósultak meg. Az egyéni szektor, fejlesztésben való részvétele igen szerény mértékű volt.
- A SAPARD program **vidékfejlesztési intézkedései Észak-Magyarország** kedvezőtlen adottságú, **gazdaságilag kritikus helyzetű megyéiben** váltottak ki **legnagyobb érdeklődést**. A vidékfejlesztési pályázatok hasonló arányban (20%) valósultak meg a dél-alföldi régió településein is. Az **AVOP** esetében **a dél-alföldi és a nyugat dunántúli régió került az élre**. A vidékfejlesztési intézkedések iránt a konszolidáltabb gazdasági helyzetű régiókban (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl) mérsékeltébb érdeklődés nyilvánult meg. A vidékfejlesztési pályázatok meghatározó hányadát (63%-át) **önkormányzatok és egyéb civil szervezetek** nyújtották be. A fejlesztésekben (infrastruktúra, falufelújítás) viszonylag számottevő arányban vettek részt gazdasági társaságok is
- A **pályázatok több mint kétharmada infrastruktúra-fejlesztésre** (mezőgazdasági infrastruktúra, útépítés, felújítás), a fennmaradó hányad pedig falufelújításra, az AVOP esetében pedig több, igen elaprózott alintézkedésre, tevékenységre irányult. A vidéki lakosság **alternatív jövedelemszerzését**, a tevékenységek bővítését ösztönző intézkedés eddig **nem járt túl nagy sikerrel**, amelynek oka az érintettek idegenkedéséből, a támogatás bizonytalan, kevésbé kézzelfogható eredményeiből, valamint a fejlesztési irányok gyenge orientációjából fakadhat.

A befejezett pályázatok elemzésével igazolható, hogy mindkét agrár-vidékfejlesztési program meghatározó fejlesztési iránya a mezőgazdasági és az élelmiszeripari vállalkozások korszerűsítése és modernizálása volt. Nem vitatva a vidékfejlesztési intézkedések fontosságát, ezek „felfutásához” – a gazdaság (ezen belül a mezőgazdaság) viszonylagos konszolidációját követően szemléletváltozás és a vidéki megélhetés gazdasági bázisának biztonsága, mezőgazdaságon kívüli fejlesztési források bevonása is szükséges. A mezőgazdaság kiváló adottságokhoz igazodó, versenyképes fejlesztéséről a továbbiakban sem mondhatunk le. Ez a célkitűzés határozottan kirajzolódik a 2007-2013 közötti Új Magyarország Vidékfejlesztési Program fejlesztési irányjaiból és ezek arányaiból is.

A támogatások tesztüzemi vizsgálat alapján feltárt főbb jellemzői és hatásai:

- A tesztüzemi rendszer alapján 2005-ben az agrár- vidékfejlesztési **támogatások jelentős részét a gazdaságok kisebb hányada kapta**. A közel 87 ezer **2 EUME feletti gazdaság** 16,8%-a támogatott, **átlagosan 3,4 millió forint** összeggel. Beruházási támogatásban a gazdaságok 3,6%-a részesült 6,5 millió Ft átlagos összeggel, míg **környezeti támogatásban négyszer annyian** (14,5%) részesedtek **2,3 millió Ft átlagos támogatással**, ami az átlagos beruházási támogatás harmada. Jelentősebb fejlesztésre a **beruházási és környezeti támogatásban egyidejűleg** részesülő gazdaságokban (1,3%) nyílt lehetőség, ahol már **14,5 millió Ft az átlagos támogatási összeg**.
- **A támogatott gazdaságok arányában (2,3-szoros) nem, viszont az átlagos támogatási összegben jelentős (13,7-szeres) a különbség a társas vállalkozások javára az egyéni gazdaságokhoz viszonyítva**. Ugyanakkor az agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő gazdaságok többsége (85,9%-a) egyéni gazdaság. Az egyéni gazdaságok közül az összes 2 EUME feletti egyéni gazdaság 15,5%-a részesült támogatásban, a teljes támogatási összeg harmadával. A támogatások értéke gazdaságonként 1,2 millió Ft. A társas vállalkozások közül az összes társas vállalkozás 36,0%-a támogatott, vállalkozásonként átlagosan 16,5 millió Ft értékben. A beruházási támogatások egy gazdaságra vonatkozó átlaga közötti különbség „mindössze” hétszeres, addig a környezeti támogatások átlagánál már 15,4-szeres a különbség a társas vállalkozások javára. A különbségek a beruházási támogatásoknál a gazdaságok méretében mutatkozó jelentős eltérésekből és szélsőségekből, környezeti támogatások esetében, pedig a területhasználat mértékének jelentős eltéréseiből adódnak.
- **Gazdálkodási formák szerint** az összes 2 EUME feletti támogatott gazdaságból a **kft-k, részvénytársaságok és szövetkezetek** sorrendben, alacsony számarányukhoz (10,7%) képest **együttesen a teljes támogatási összeg közel kétharmadával részesednek**. Az **egyéni gazdaságok támogatásának csaknem felét** a támogatott egyéni gazdaságok harmadát kitevő **családi gazdaságok kapták**. A támogatott östermelők (38,2%), viszont mindössze 654,4 ezer Ft átlagos támogatáshoz jutottak.
- **A támogatások elosztása a nagyméretű gazdaságok fejlődése szempontjából kedvező**, a támogatott **nagyszámú kis- és közepes gazdaságban** – méretükhöz is igazodva – **csak kisléptékű fejlesztések valósulhattak meg**. Az összevont ökonomiai méretkategóriák alapján az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott **nagyméretű** (40 EUME feletti) **gazdaságok** alacsony számarányukhoz képest (14,2%) a **támogatási források háromnegyedét kapták**. **Átlagos támogatási összegük** (17,8 millió Ft) a **közepes méretű** (8-40 EUME) **gazdaságok** támoga-

tásának közel kilenc és félszerese, a kisméretű (2-8 EUME) gazdaságok támogatásának harminchat és félszerese.

- **A tevékenységi irányok szerint a támogatások jelentős része a szakosodott növénytermelés fejlesztését szolgálta. Az állattartó és vegyes gazdaságok fejlődését ugyanakkor magasabb fajlagos támogatás tette lehetővé.** A támogatott gazdaságok több mint háromnegyede szakosodott gazdaság, részesedésük a támogatásokból 70,4%. E gazdaságok fele árunövény-termeléssel foglalkozik, részesedésük a szakosodott gazdaságok támogatásából 64,4%. A vegyes gazdaságok átlagos támogatása a szakosodott gazdaságokénál 42%-kal magasabb, 4,4 millió forint.
- Az agrár- vidékfejlesztési programokban **támogatott egyéni gazdaságok többsége¹³ az alföldi régiókban működik** (Dél-Alföld 32,0%; Észak-Alföld 21,7%). **A legtöbb támogatást is e régiók gazdálkodói kapták** (39,7%). Átlagos támogatásuk alacsony (1,1 millió forint), míg a Közép-Dunántúl támogatott gazdaságaira 2,4 millió forint agrár- vidékfejlesztési támogatás jutott. **A beruházási támogatások aránya kiemelkedő Közép-Magyarországon (72,0%), míg a Dél-Alföldön, Nyugat- és Dél-Dunántúlon, a környezeti támogatások súlya a magasabb (68,1-65,6%) a támogatott egyéni gazdaságok körében.**
- Az **agrár- vidékfejlesztési támogatások gazdálkodásban betöltött szerepét** tesztüzemi adatok alapján vizsgálva elmondható, hogy **a beruházási támogatásban részesedő gazdaságok általában a növekedésben, fejlesztésben érdekelték,** a jövőbeli sikeres gazdálkodásuk reményében valósítják meg támogatott fejlesztéseiket. **A környezeti támogatásban részesedő gazdaságok a támogatások elnyeréséhez inkább a (kedvezőtlen) környezeti adottságokhoz igazítják termelésüket a gazdálkodás jövedelmezőségének javítása érdekében.**
- **A támogatott gazdaságok termelésének jövedelmezősége magasabb a támogatásban nem részesülő gazdaságoknál.** A támogatott gazdaságok átlagos adózás előtti eredménye 3,9-szerese, munkaerő egységre jutó eredménye 10,4%-kal, a munka jövedelmezősége¹⁴ 46,1%-kal magasabb, mint a nem támogatott gazdaságokban. **Eszközállományuk növekedése (bruttó beruházás¹⁵) átlagosan tízszerese,** a beruházási támogatásban részesedő gazdaságokban közel negyvenszerese **a nem támogatott gazdaságok átlagának.**

A gazdaságok fejlődésében, növekedésében jelentős a beruházási támogatások szerepe:

- Az agrár- vidékfejlesztési programok támogatott gazdaságaiban **a bruttó beruházások többsége (58,1%-a) az eszközállomány fejlesztésére** (nettó beruházás¹⁶), fennmaradó része (41,9%-a) pedig a megújításra **szolgált. A támogatásokban nem részesülő gazdaságokban viszont a meglévő eszközállomány sem kerül teljes megújításra,** így e gazdaságok **nem költenek fejlesztésre.** Ugyan a **beruházási támogatások a gazdaságok teljes eszközértékének mindössze 0,7%-át adják,** **a nettó beruházáshoz mégis közel harminc százalékban (29,2%) járultak hozzá.**
- **A támogatott egyéni gazdaságokban a bruttó beruházások közel fele (48,2%-a), míg az összes egyéni gazdaságra számítva teljes összege a megújítást, a meg-**

¹³ Regionális súlyozás alapján.

¹⁴ Adózás előtti eredménnyel összevont személyi jövedelmek és az éves munkaerő egység hányadosa.

¹⁵ Lényegében az értékcsökkenés pótlása és a növekedést szolgáló fejlesztés.

¹⁶ Eszközállomány növekedés értékcsökkenést meghaladó része.

lévő eszközállomány pótlását szolgálja. A beruházási támogatások a nettó beruházás közel negyven százalékát (37,8%) képviselik az agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő egyéni gazdaságokban. **A társas vállalkozásokban a bruttó beruházás értéke elegendő az eszközállomány megújítására.** A teljes eszközértékhez viszonyított bruttó beruházás aránya magas (18,3%) a beruházási támogatásban részesedő vállalkozásokban, melynek ötöde beruházási támogatás.

A környezeti támogatásban részesedő gazdaságok termelési intenzitásának tesztüzemi vizsgálata nem igazolja egyértelműen a környezeti támogatások adottságokhoz illeszkedő elosztását:

- **Környezeti szempontból kedvező,** hogy földhasználatukban a **gyepterületek és a takarmánytermő területek magasabb aránya** jelentős állattartási tevékenységre utal. A növénytermelés és állattartás hozamai, valamint az állatsűrűség tekintetében nincs lényeges különbség a támogatásban nem részesedő gazdaságokkal összehasonlítva.
- **Termelésük intenzitása** alapján a környezeti támogatásban részesülő **egyéni gazdaságokban jellemző az extenzívebb, környezetkímélő gazdálkodás.** Mezőgazdasági földhasználatukban a szántóterületek alacsony (71,5%), a gyepterületek magas (22,2%) aránya, valamint a vetésterületből a takarmánytermő területek (7,3%) és parlagon hagyott területek (7,7%) magas aránya jellemző. A vizsgált mutatók alapján a környezeti támogatásban részesedő **társas vállalkozások termelése** még a környezeti támogatásban nem részesedő egyéni gazdaságoknál is **sokkal intenzívebbnek** tekinthető. Ugyanakkor e vállalkozások – a nem támogatott társas vállalkozásokkal összehasonlítva – extenzívebb gazdálkodást folytatnak.

Beruházási támogatások nélkül a vizsgált évben a saját erő felhasználásával számolva, **az átlagos nettó beruházás a támogatott egyéni gazdaságokban kétharmadára** (889,1 ezer Ft-ra), **a társas vállalkozásokban négyötödére** (25,4 millió Ft-ra) csökkenne. **Környezeti támogatások nélkül**¹⁷ a támogatott gazdaságok bevétele, adózás előtti eredménye közel a környezeti támogatás értékével csökkenne. A környezeti támogatások aránya megközelítette az adózás előtti eredmény kétharmadát (64,2%) a környezeti támogatásokban részesedő gazdaságok átlagában. A környezeti támogatások az összes egyéni gazdaság esetében 11,2%-ot, a társas vállalkozásokban már 44,7%-ot tettek ki az adózás előtti eredményből. **A beruházási és a környezeti támogatások adózás előtti eredményre gyakorolt hatásainak összegzése alapján – beruházási és környezeti támogatások nélkül – az agrár- vidékfejlesztési programokban támogatott gazdaságok átlagos adózás előtti eredménye felére (48,2%-ra) csökkenne.**

¹⁷ Feltételezve, hogy a környezeti támogatások túlnyomó része, döntő többsége alternatív költségek (elmaradó haszon) fedezésére szolgál.

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A SAPARD program pénzügyi forrásainak és kifizetett támogatásainak intézkedések közötti megoszlása	12
2. táblázat: Az AVOP pénzügyi forrásainak és a kifizetett támogatások intézkedések közötti megoszlása	14
3. táblázat: A SAPARD és az AVOP közös intézkedéseiben a kifizetett pályázatok száma és támogatási összege (2006. december 31-ig)	17
4. táblázat: A SAPARD intézkedések megvalósulása (2006. december 31.)	20
5. táblázat: A SAPARD intézkedések forrásainak nyomon követése (2006. december 31.)	22
6. táblázat: A befejezett pályázatok régiók közötti megoszlása (SAPARD)	24
7. táblázat: A befejezett pályázatok gazdálkodási formák közötti megoszlása (SAPARD)	25
8. táblázat: Az egyéni gazdaságok befejezett pályázatainak összetétele gazdálkodási formák szerint, intézkedésenként (SAPARD)	26
9. táblázat: A földterülettel rendelkező pályázók gazdálkodási formák szerinti megoszlása	27
10. táblázat: A földterülettel rendelkező összes pályázó földhasználatának szerkezete	28
11. táblázat: A 111. Mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása intézkedés főbb jellemzői	29
12. táblázat: A 1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés projektjeinek regionális megoszlása	30
13. táblázat: A 1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés megvalósult kapacitásai régiók szerint	31
14. táblázat: 1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés megvalósult kapacitásai gazdálkodási formák szerint	32
15. táblázat: 1111. Mezőgazdasági gépbeszerzés megvalósult kapacitásai gazdálkodási formák szerint	32
16. táblázat: 1113. A mezőgazdasági épületfejlesztés ágazati és regionális szerkezete	33
17. táblázat: 1113. A mezőgazdasági épületfejlesztés technológiai fejlesztései	34
18. táblázat: 1114. Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos beruházás	35
19. táblázat: 114. Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése	36
20. táblázat: 1305. Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme	37

21. táblázat: AVOP intézkedések megvalósulása (2006. december 31.).....	39
22. táblázat: A forrásallokáció nyomon követése (2006.december. 31.)	41
23. táblázat: A befejezett AVOP pályázatok régiók közötti megoszlása	43
24. táblázat: A befejezett AVOP pályázatok összetétele gazdasági formák szerint	44
25. táblázat: 111. Az állattenyésztést szolgáló építési beruházások támogatása.....	45
26. táblázat: 1.1.2. Növénytermesztést és kertészetet szolgáló építési beruházások támogatása	46
27. táblázat: A létesített gépi beruházások projektjei kapacitásai	46
28. táblázat: A mezőgazdasági termék-feldolgozás fejlesztése szakágazatok szerint	48
29. táblázat: Az élelmiszer-feldolgozás fejlesztése irányultság (fejlesztési cél) szerint	48
30. táblázat: Az idegenforgalmi tevékenység fejlesztése szolgáltatások szerint	49
31. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési programok támogatásainak megoszlása a támogatások típusa szerint, összes gazdaság.....	53
32. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési programok támogatásainak megoszlása a támogatások típusa és gazdaságtípus szerint	54
33. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása vállalkozási forma szerint	55
34. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása összevont üzemméret kategóriák (EUME) szerint.....	57
35. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása tevékenységi irány szerint	58
36. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési támogatások megoszlása területi elhelyezkedés (régiók) szerint, egyéni gazdaságok.....	60
37. táblázat: Fajlagos jövedelemmutatók.....	61
38. táblázat: Az eszközállomány és változása a gazdaságokban	62
39. táblázat: A mezőgazdasági termelés intenzitásának mutatói a gazdaságokban	65
40. táblázat: A beruházási támogatások részesedése az adózás előtti eredményből az agrár- vidékfejlesztési programokban részt vevő gazdaságokban	66
41. táblázat: A környezeti támogatások részesedése az adózás előtti eredményből	67
42. táblázat: Agrár- vidékfejlesztési támogatások hozzájárulása az adózás előtti eredményhez.....	69

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Az egymást követő programok folytatódó intézkedései	15
2. ábra: A SAPARD pályázatok előrehaladása (2006.december 31.).....	21
3. ábra: A SAPARD támogatások felhasználása (2006. december 31.)	23
4. ábra: Az AVOP prioritásainak előrehaladása.....	40
5. ábra: Agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő gazdaságok megoszlása összevont üzemméret kategóriák (EUME) szerint, összes gazdaság	56
6. ábra: Agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő gazdaságok megoszlása tevékenységi irányok szerint, összes gazdaság	58
7. ábra: Agrár- vidékfejlesztési támogatásban részesülő egyéni gazdaságok regionális megoszlás szerint.....	59